

MICHAEL BRIE, CHRISTOPH SPEHR

Sosyalizm nedir?

Çeviri: Murat Çakır

Bu metin, Rosa Luxemburg Vakfı'nın politik eğitim amacıyla hazırladığı »Kontrovers« yayın dizisinden alınmadır. kozmopolit.com, metnin Türkiye'de yürütülen tartışmalara bir katkı olabileceği düşüncesiyle Türkçe'ye çevirerek okurun ilgisine sunuyor.

K O Z M O P O L I T . C O M

MICHAEL BRIE, CHRISTOPH SPEHR

Sosyalizm nedir?

Çeviri: Murat Çakır

Dünya çapında yeni bir sosyalizm tartışması başladı. Neoliberalizmin krizi alternatif arayışlarını tetikledi. Kapitalizm, tarihin son sözü değil. Ama, ardından gelen söz sosyalizm mi? Ve, sosyalizm ne anlama geliyor ki? Sosyalizmi tarihinde etkileyen ihtilafları nelerdi? Bugün sosyalist düşünce ve eylemi hangi çelişkiler belirliyor? Sosyalizmin 21. Yüzyıl'da nasıl bir geleceği var?

Hazırlanış tarihi: Mayıs 2009

Bu pdf-dosyası, ticarî amaçla olmamak üzere, ücretsiz kullanılabilir, dağıtılabilir ve basılabilir. www.kozmopolit.com sitesinin kaynak olarak gösterilmesi rica olunur.

K O Z M O P O L I T . C O M

İÇİNDEKİLER

1. SOSYALİZM ÖLDÜ! YAŞASIN SOSYALİZM!	5
Sosyalizm tartışmaları devam ediyor	5
Tanım kullanımının keyfiligi	5
2. SOSYALİZM - TARİHSEL BİR BAKIŞ	7
2.1. İLK SOSYALİZMDEN 1917'YE	7
İlk sosyalizm ve ilk komünizm [Frühsozialismus und Frühkommunismus] (1793-1848)	7
Yeni Gerilimler: Devlet sosyalistleri ve anarşistler, reformcular ve devrimciler (1848-1914)	10
Birinci Dünya Savaşı - Bir çağ kırılması	13
2.2. RUS DEVRİMİ'NDEN 1968'E	14
Sovyet yolu	14
1936-1939 İspanya deneyi	16
Yahudi Kibbutz hareketi	16
Komünizmin yayılması	17
Çin	17
Küba	18
Tanzaniya - bir sosyalist gelişme modeli	19
Demokratik Almanya Cumhuriyeti	19
Orta ve Güneydoğu Avrupa'daki reform hareketi	19
Batı ve Güney Avrupa	20
İsveç sosyaldemokrasisinin halk evi	21
2.3. YENİ SOLDAN 1975'E KADAR	22
ABD	23
Üçüncü Dünya ve 1968'in yayılması	25
Yeni solun teorisi	25
Somut demokratik sosyalist reformlar	27
2.4. NEOLİBERALİZMİN ZAFERİNDEN BUGÜNE KADAR	28
Hegemoninin kaybı	28
Glasnost ve Perestroyka	30
Üçüncü Dünya'da değişim	32
Latin Amerika: Değişimin habercileri	33
Batı Avrupa'da sol partiler ve demokratik sosyalizm	35
Mao'dan sonra Çin: »Sosyalist piyasa ekonomisi«mi, yoksa kapitalist transformasyon mu?	36
2.5. SOSYALİST VİZYONLARIN YENİDEN HAYAT BULMASI	38
Kapitalizmin olumsuz sonuçlarına modernize edilmiş, rasyonel yanıt olarak sosyalizm	39

Emeğin ve toplumsal üretimin kırılmalarına yanıt olarak sosyalizm	40
3. 21. YÜZYIL'DA SOSYALİZM	41
Özgürlük, Eşitlik, Dayanışma	41
Çoğulculuk ve birlik	42
Açıklık ve hedefe yönelimlilik	43
Kırılma ve süreklilik - transformasyon [dönüşüm]	45
İşletmeler, rekabet ve dayanışmacı düzenleme	46
Sosyalizm ve yeni doğa ilişkisi	47
Kültür toplumu olarak sosyalizm - Medeniyet ve barbarlık	48
Bazı sonuç çıkarsamaları	50
Sosyalist politikanın alanları	50
Sosyalist eylemin çekirdek unsurları	51
Tek yanlı sosyalizm varyasyonları	52
Tamamlanmamış sosyalizm modelleri	54
Entegre sosyalizm modelleri	56
Sosyalizmin güncelliği	59

1.SOSYALİZM ÖLDÜ! YAŞASIN SOSYALİZM?

SOSYALİZM TARTIŞMALARI DEVAM EDİYOR. 1871 yılında Kızıl Bayrak Paris’de yetmişbir gün dalgalanmış ve ilk Sosyalist Cumhuriyeti, işçilerin komününü sembolize etmişti. Kızıl Bayrak, yetmişdört yıldan fazla bir süre Rusya ve Sovyetler Birliği’nin hükümet binaları üzerinde dalgalandı. Hitler Faşizmi karşısındaki zafer, Kızıl Bayrak ile alındı. Dünya nüfusunun üçte biri bir dönem kendilerini sosyalist olarak tanımlayan ülkelerde yaşıyordu. 31 Aralık 1991’i 1 Ocak 1992’ye bağlayan gece Kremlin’in tepesindeki Kızıl Bayrak indirilirken, »Sosyalist Devrimler Çağı« ebediyen bitmiş zannediliyordu.

Ancak sosyalizmin »hayaleti«, sosyalist dünya sisteminin yıkılmasından sonra da hâlâ yaşamaya devam ediyor. Uluslararası çapta »21. Yüzyıl’da Sosyalizm« tartışmaları başladı. Sosyalizm, Venezüela’da seçilmiş başkan Hugo Chavez’in hükümet programı oldu. Ekvator’da anayasal hedef olacak. Bolivya’da »Sosyalizme Doğru Hareket« iktidara geldi. Ve Almanya’da FDP başkanı Guido Westerwelle »Sosyalizm yerine hürriyet« sloganını skandalize ediyor. Yanıt Gregor Gysi’den geldi: »Özgürlük ve Sosyalizm«. Ve Oskar Lafontaine ekledi: »Sosyalizm ile Özgürlük!«.

Almanya’nın Batı eyaletlerinde yaşayan yurttaşların yarısı ve Doğu eyaletlerinde yaşayan nüfusun üçte ikisi sosyalizmi, iyi ama kötü gerçekleştirilen bir düşünce olarak görüyor. Ve sosyalizm ile demokrasi arasındaki karşıtolum da geçen yıllarda olduğu gibi o denli keskin görülüyor. Ne de olsa Batı’daki nüfusun üçte biri ve Doğu’dakileri yarısı sosyalizm ile demokrasinin uyumlu olabileceğini düşünüyor.

Ancak sosyalizm nedir? İnternette yapılan tartışma forumlarında bu soruya farklı yanıtlar veriliyor. (...) Bütün bu ifade edilen düşüncelerde sosyalizm anlayışının merkezî unsurları dile getiriliyor – bir tarafta devlet paternalizmi ve diktatörlük ile bağlantılı olan idendifikasyonu, diğer tarafta üretim ve yaşam koşullarının üreticilerin öz yönetimi ile idaresi; bir tarafta özgürlüğün baskı altına alınması ve diğer tarafta eşitlik, adalet ve dayanışma gibi değerlerin vurgulanması.

TANIM KULLANIMININ KEYFİLİĞİ. Sosyalizm tanımının nasıl farklı anlamlarda kullanıldığı, aşağıdaki örneklerde görülebilir. Görüldüğü gibi her türlü devlet düzenlemesi sosyalizm olarak lanse edilip, özgürlüğün karşıtolumu haline getirilmekte.

1.Örnek: 2006 Eylül’ünde »serbest doktorlar«, CDU/CSU ve SPD hükümetinin sağlık reformu sonucunda söz konusu olduğu iddia edilen »devlet kontrolündeki zorunlu tek tip sigortayı« protesto etmek için sokaklara çıkmışlardı. Protesto eylemlerinin sloganı »Sosyalizm Yerine Hürriyet«ti. Buna karşın başkaları ise, tek tip sağlık sigortasını, herkesin insan onuruna uygun sağlık hizmetleri alabilmesinin temel koşulu olarak görüyorlardı.

2.Örnek: İnternet günümüzde web aktivistlerince bir sosyalist toplumun, içinde herkesin kendi üretim ve iletişim koşullarını herhangi bir merkezî merciin boyunduruğu altına girmeden kendisinin biçimlendirebildiği ve kontrol ettiği çekirdek biçimi olarak kabul edilmektedir. İnternet te, tam da tek tek her bireyin özgür gelişimi, herkesin özgür gelişiminin koşulu olduğu söyleniyor.

Buna karşın ABD’de, »Amatörün Kültü: Bugünkü İnternet Nasıl Kültürümüzü Yok Ediyor« başlıklı kitabın yazarı Andrew Keen, bu yeni iletişim aracının kuralsızlığını »bilişimsel bolşevizm« olarak adlandırıyor. »İnternete baktığımızda, bir aynaya bakıyoruz ve kendimizi görüyoruz... Baktığımda, kültürel ve etik bir kaos görüyorum... Açık entelektüel hırsızlığın, aşırı pornografinin, seksüel sapkınlığın, sahate ürünlerin, kumarın patlamasını görüyorum... Düşük sosyal anlaşmalı kaotik insanî aranjmanları görüyorum. Bugünkü internet bana, doğal durumu – Rousseau’nun Huzurlu Yaşamı’ndan ziyade Hobbes’in Antiütopisi’ni anımsatıyor.«

Sadece tartışmanın bu kadarcık bölümüne bile bakmak, sosyalizm tartışmalarını geçmişte ve günümüzde şekillendiren bir dizi temel emarelere işaret ediyor:

- sosyalizmin, kapitalizme olan karşıtolumu ve alternatif toplumsallaştırma, yeniden üretim ve yaşam tarzının şekillendirilmesi;
- eşitlik, adalet ve dayanışma değerlerinin vurgulanması;
- »işin bölünmesinin esir edici boyunduruğunun« ve bedensel ve zihinsel çalışma, kent ve taşra arasındaki karşıtlığın kaldırılması;
- toplumun ve mülkiyet düzeninin bilinçli biçimlendirilmesi amacıyla kamu müdahalesinin rolü;
- serbest işbirliği ve kolektif özyönetime yönelme;
- tarihsel sosyalizmde merkezi iktidar yapısı olarak devlet gücünün sorunsalı;
- sosyalist hareket ile bireysel özgürlük arasındaki gergin ilişki;
- üretim ve yaşam tarzının yeni biçimlerinin gelişiminin, politik örgüte ve bu örgütün kontrol ve yönlendirme beklentisi ile hangi ilişkide olacağı sorusu;
- toplumsal ve ekonomik gelişmenin yönlendirilip, yönlendirilemeyeceği sorusu.

Öncelikle sosyalizm, sosyalistlerin neyi hedeflediklerinden, politik olarak ne yaptıklarından ve bunun hangi sonuçları olduğundan başka bir şey değildir. Sosyalizm, uzun süren, kendisini her zaman yeniden icat eden ve günümüzde de esas itibarıyla yenileyen bir temel akımdır. Sosyalizm, kapitalizmin değişim oranına kendisini değiştirmekte ve aynı zamanda ekseriyetle kapitalizm üzerinde belirleyici etkide bulun-

muştur. Bu metinde, sosyalizmi pratik bir hareket olarak 200 yıldan beri etkileyen ve çelişkili gelişimini belirleyen karşıtolumları göstererek, »Sosyalizm Nedir?« sorusu yanıtlanmaya çalışılacaktır. Bunu yaparken örnekler verilecek, temel ihtilaflar merkeze konulacaktır. Sonucunda da, dayanışmacı kurtuluşun en temel çelişkilerinin bütününe hedef alan bir şekilde, sosyalizmin 21. Yüzyıl'daki en önemli meydan okumalarının gösterilmesi sistematik olarak denenecektir.

2.SOSYALİZM – TARİHSEL BİR BAKIŞ

2.1.İLK SOSYALİZMDEN 1917'YE

İLK SOSYALİZM VE İLK KOMÜNİZM [ALM.:FRÜHSHOZIALİSMUS UND FRÜHKOMMUNİSMUS] (1793-1848)

Bitmekte olan 18.Yüzyıl'daki Büyük Fransız Devrimi, aydınlanma ve İngiltere'de buhar makinası ve dokuma makinelerinin icadı ile başlayan sanayi devrimi, modern sosyalizmin tinsel, politik, sosyal ve iktisadî koşullarını yarattılar.

Antik çağlardan beri her büyük medeniyette, özgürlüğün, eşitliğin ve dayanışmanın altın çağı üzeine vizyonlar olmuştu – ister geçmişin idealize edilmesi, ister gelecek için bir umut veya uzak bir yer olarak. Ancak 18. Yüzyıl'ın son demlerinin devrimci olayları yepyeni bir durum yarattılar: bu olaylar, o dönemin çağdaşlarına, toplumların aklın ve adaletin ilkelerine göre köklü (devrimci) bir biçimde değiştirilebileceğini kanıtlamış gibi gözüküyordu. Bütün insanların refah içerisinde yaşayabilecekleri umudu yükseliyordu. Malların üretiminin hızlı bir şekilde artırılması ile görülüyordu ki: çoğunluğun yoksulluğu, küçük bir azınlığın zenginliğinin koşulu değildi artık. Ve açıkça ortaya çıkıyordu ki: halkın kendisi tarih yazabilirdi. Halk, değişimin belirleyici aktörü olabilirdi.

Fransa'daki politik devrim ile İngiltere'deki iktisadi devrim, bunların tanığı olan dönemin çağdaşları üzerinde, çoğunlukla [devrimleri] başlatanların istediklerinin tam tersine yol açmalarından dolayı olsa gerek, öylesine müthiş etki bırakmıştı. Hukukun egemenliği teröre vardı, halkın cumhuriyeti imparatorluğa ve kardeşlik sloganı, Napoleon Fransa'sının Avrupa kıtasının yabancı egemeni olduğu yirmi yıllık savaşa. İnsan haklarının beyanı, kadınlara ve kölelere değinmiyordu ve burjuva hukuku [medenî hukuk] kadın ve köleleri mülkiyet olarak (beyaz) erkeğin boyunduruğu altına sokuyordu. Sanayi devriminin ardından katlanarak artan mal üretimi, o döneme kadar tanık olunmamış bir sefaletin ve işgüçlerinden başka hiç bir şeye sahip olmayan bir sınıfın – proleterlerin, sayısının artması ile karakterize oluyordu.

Bu yeni sömürünün, dışlanma ve köleleştirilmenin, devlet ve fabrikadaki yeni diktatörlüklerin, inanılmaz zenginlik ile korkunç sefalet arasındaki yeni uçurumun bir özelliği vardı: bunların hiç biri tarihsel olarak gelişmemiş, aksine bilinçli yaratılmıştı – hem de bunun tam tersini vaad eden düşünceler adına. Goethe'nin 1797'de yazdığı Zauberlehrling'i bu durumu yansıtmaktadır: Aklın gücü, genel bakış buydu, ehil olmayan ellere geçmişti. Ve kullanılan araçlar, özgürlük, eşitlik ve kardeşliğin büyük ideallerine ters düşüyorlardı.

Avrupa gericiliği, Napolyon Savaşları'nın bitmesinden hemen sonra, devrim öncesi durumun olanaklı olduğunca restorasyonunu gerçekleştirmeye çabaladı, ama eski mülkiyet ve iktidar ilişkilerini yeniden kuramadı. Tam bu dönemde vizyonerlerin zamanı gelmişti: 1819'da Richard Owen'in »Çalışan Sınıflara Çağrı«sı yayımlandı. 1821'de Charles Fourier'in ilk temel yapıtı olan »Büyük Makale«si, 1820-22'de de Henri de Saint-Simon'un »Endüstriyel Sistem«i. İngiltere ve Fransa'da aynı tarihlerde yeni bir düşünce akımının – sosyalizmin unsurları oluşmaktaydı. [Sosyalizm] »geleceğe yönelik hareket tanımı«ydı (Wolfgang Schneider).

1837 Mart'ında owenistlerin organı olan »New Moral World« dergisinde, Yeni Ahlakî Dünyanın taraftarlarına Richard Owen'in ismiyle değil, »tüm diğer insanî işbirliği biçimlerine uyarıda bulunan« sosyalistler tanımıyla seslenilmesini öneren bir baş makale yayımlandı. Bu tanım, var olan toplumların temelden bir eleştirisi ve yeni bir insanî birlikte yaşama biçimine yönelimdi. Henüz 1836'da Fransa'da belirtilen üç düşünce okulunu, »modern sosyalistler« başlığı altında tanıtan bir makaleler zinciri yayımlanmıştı. Böylece kısa zamanda bu başlık toplumsal eleştirinin tüm okulları ve alternatif toplum tasarımları için kullanılmaya başlandı.

Robert Owen, toplam beşyüz ile bin üyesi olan ve demokratik idare, kooperatifsel üretim ve ortak eğitim temelinde kendi kendine yetecek olan büyük komünler vizyonunu geliştirmişti. Böylesi komünlerin adım adım yaygınlaşması ve örnek olma etkileri sayesinde yeni bir dünya ve yeni bir insan oluşacaktı.

Saint-Simonistler, üretim araçlarının, karşılanacak gereksinimlere göre planlı dağılımını bir merkez bankası ve özel bankalar zinciri ile gerçekleştirmek istiyorlardı. Krediler, yeteneklerini diğerlerinden daha iyi kullanan girişimci ve işçilere verilecekti.

Charles Fourier ise asıl sorunu, rekabet toplumu yerine sosyal garantilerin yeni toplumunun ancak insanlar için çekici olduğunda gerçekleştirilebilir olmasında görüyordu. Fourier, büyük üretim temelindeki çalışmayı, herkesin kendi yatkınlıkları, doğal güduları ve gereksinimlerini açığa çıkartabilecek şekilde şekillendirmek ve dağıtmak istiyordu: »Eğer yoksullar, işçi sınıfı sosyalizmde mutlu olamazlarsa, onu düşmanlıklar, hırsızlıklar ve başkaldırıyla rahatsız edeceklerdir«. Her tutku, tatmin edilebileceği bir işle karşılık bulmalıydı. Yukarı ve aşağı arasındaki çelişki, çalışmanın »üst« ve »alt« faaliyet biçimindeki bölünmesinin kaldırılmasıyla çözülecekti.

İlk sosyalizmden sonra, 1840'dan itibaren komünizm tanımı altında toplanan hareket oluştu. Bu tanım ile bir tarafta sonuna kadar eşitlikçi bir toplumun taraftarları (Etienne Cabet, Jean-Jacques Pillot, Théodore Dezamy v.d.), diğer tarafta da koşulların şiddet ile devrilmesi ve belirli bir süre için işçilerin dev-

rimci diktatörlüğünün kurulması görüşünü temsil edenler (Louis-Auguste Blanqui v.d.) anılıyordu. 1839 Başkaldırı Komitesi'nin çağrısında şunlar yazılıydı: »İhanete uğrayan Fransa, katledilen kardeşlerimizin kanları intikam istiyor. İntikamımız korkunç olacak... Sömürü artık bitirilmeli ve eşitlik, krallık ve aristokrasinin yıkıntıları üzerinde zaferle kurulmalıdır.« Kızıl Bayrak, devrimci komünistlerin sembolü oldu.

1836 ve 1842 yılları arasında İngiltere'de ilk büyük işçi hareketi, Chartistler Hareketi oluşmuş ve genel, eşit ve gizli seçimler ile çalışma gününün on saatle sınırlandırılması talepleri her gün milyonlar tarafından aktif olarak desteklenmekteydi. Fransa'da 1831 ve 1834'de işçilerin, yani ipek dokumacılarının ilk başkaldırıları gerçekleşmişti. Alman zanaatkarlar da Horlananlar Birliği (daha sonra Adiller Birliği ve Komünistler Birliği oldu) içerisinde örgütlenmeye başlamışlardı. Birliğin önderi Wilhelm Weitling oldu. Kendi kendilerini örgütleyen işçiler tamamen yeni bir tarihsel güç oldular. İşçilerin yeni sosyal hareketleri adım adım yeni sosyalist ve komünist düşüncelere yakınlaşmaya başladılar.

İlk sosyalizmin temel emarelerini Alman sosyalbilimci Lorenz von Stein somut gözlemlerine dayanan »Bugünkü Fransa'nın sosyalizmi ve komünizmi« (1842) başlıklı çalışması ile tanımladı. Sosyalizmin ve komünizmin karakteristiği, modern proletaryaya dayanmasıydı: »Gerek sosyalizmin, gerekse de komünizmin göz önünde tuttuğu, bu sınıf, [bu sınıfın] hakları ve kaderidir.« İkincisi, von Stein [sosyalizm ve komünizmde] Fransız Aydınlanması'nın düşüncelerinin kullanıldığını görüyor ve üçüncüsü sosyalizmi »toplumun bilimi« olarak algıyordu.

Başta Moses Hess ve Paris'teki sürgününde karşılaştığı Alman ve Fransız sosyalistler ve komünistlerden etkilenen Karl Marx, 1844'den itibaren bu yeni düşünceleri olumlu anlamda kullanmaya başladı. Bu tarihlerde kaleme aldığı »İktisadi ve Felsefi El Yazmaları«nda komünizmi, kapitalist özel mülkiyeti doğrudan kaldırarak olan ve içerisinde herkesin birlikte »genel kapitalist« ve her bireyin işçi olacağı bir toplum olarak tanımlıyordu. Ancak Marx'a göre bu, kişiliği reddeden »çiğ komünizm«di: »Komünizm, yakın geleceğin gerekli şekli ve enerjik ilkesidir, ama komünizm bu şekilde insan gelişiminin hedefi değildir.« Asıl hedef, yeni bir üretim biçimi ve doğa ve insanlar arasında yeni ilişkiler üzerinde kurulu olan pozitif komünizm veya sosyalizmdi. Bu şekilde komünizm ve sosyalizmin eşitlik ve özgürlük, kamu mülkiyeti ve »gerçek kişisel mülkiyet«, devrim ve evrim, birlik ve çeşitlilik üzerine olan çelişkili başlangıç noktaları birbirleriyle bağlantılı hale getirilmeye çalışıldı.

Ancak sonucunda Marx ve Engels ile Adiller Birliği'nin önderleri komünizm tanımına karar verdiler, çünkü, 1845'de Engels'in yazdığı gibi: Almanya'da »sosyalizm kelimesi, bir şeylerin yapılması gerektiğini gören, ama gene de şartsız koşulsuz birlik sistemine girmeye karar veremeyenlerin farklı, bulanık, belirsiz ve belirlenemeyen tasavvurlarından başka anlama gelmemektedir«.

1848 Şubat'ında Karl Marx ve Friedrich Engels'in birlikte yazdıkları »Komünist Partisi Manifestosu« önce Londra'da, sonra da devrimci Fransa'da yayımlandı. Bu yazıda, sosyalizm ve komünizm, programatik bir mücadele belgesi biçiminde sistematik olarak »proleter hareketin koşullarını, gidişatını ve genel sonuçlarını idrak etmek« olarak gösterilmeye çalışıldı. Komünist devrimin, »gelenekselleşmiş mülkiyet ilişkilerinden en radikal kopuş« olduğu belirtiliyordu. Uzunca bir süre. Sonrasında gerçek özgürlüğün koşulları yaratılacaktı: »Gelişme seyri içerisinde sınıf farklılıkları kayboldukları ve üretimin tümü ortaklaşan bireylerin elinde yoğunlaştığı zaman, kamu gücü siyasî karakterini kaybeder. (...) Sınıfları ve sınıf çelişkileriyle eski burjuva toplumunun yerine, içerisinde bir kişinin özgür gelişiminin herkesin özgür gelişiminin koşulu olacağı bir ortaklık [Alm.: Assoziation] geçecektir.« Yepyeni üretici güçler, eski iş bölümünün kaldırılmasının koşullarını yaratmak zorundaydılar.

YENİ GERİLİMLER: DEVLET SOSYALİSTLERİ VE ANARŞİSTLER, REFORMCULAR VE DEVRİMCİLER (1848-1914)

Fransa, Almanya ve bir dizi diğer Avrupa ülkelerindeki 1848/49 devrimleri, Çarlık Rusya'sının askerî müdahalesi sonucunda restorasyonun yeni bir safhası ile sonuçlandılar. Ne burjuva demokratik devrimi başarıyla sonuçlandırılabilirdi, ne de omuzlarında toplumun maddî zenginliğinin üretimini taşıyan büyük mülkiyetsizler sınıfının oluşmasıyla gündeme gelen sosyal sorun için bir çözüm bulunabilmişti.

Ardından gelen yirmi yıl içerisinde, bir tarafta işçilerin sendikal ve kooperatıf hareketlerinde gelişme oldu, diğer tarafta da İngiltere ve diğer Avrupa ülkelerinde çalışma gününün kısaltılması ve çalışma ve sosyal yasaların yürürlüğe girmesi için reform hareketleri gelişti. Almanya'da 1863'de Genel Alman İşçi Derneği'nin kurulmasıyla, işçi sınıfının, genel seçim hakkı ve üretim kooperatıflarının devlet tarafından teşvik edilmesiyle sosyalizm yönünde adımlar atmak isteyen politik partisi kuruldu.

1864'de Londra'da, »çeşitli ülkelerde var olan işçi toplumlarının birlikte etkide bulunmasının ve bağlantılarının merkez noktasını« yaratmayı hedefleyen Uluslararası İşçi Birliği (UİB) kuruldu. Marx tarafından kaleme alınan tüzükte şunlar yazıyordu: »her türlü biçimde köleliğin, bütün toplumsal sefaletin, zihinsel körelmenin ve politik bağımlılığın temelinde, işçinin, üretim araçlarını, yani yaşam kaynaklarını mülkünde tutanların ekonomik boyunduruğu altına alınması yatmaktadır«. Bu nedenle politik hareket sadece araçtı ve nihai hedefe, »işçi sınıfının ekonomik kurtuluşuna« bağlı olmalıydı.

Bu pozisyonla sosyalist ve komünist partiler ve sendikalar arasında bir temel gerginlik konulmuştu. Partiler, esaslı bir toplumsal devrim için uğraş verirken, sendikalar için daha yüksek ücretler, çalışma süresinin kısaltılması, kararlara katılım ve sosyal güvenlik gibi çıkarların somut temsilciliği ön planda duruyordu.

Güçlenen işçi hareketinin, sendikaların ve oluşan sol partilerin somut sosyal reformlar için mücadele etmeleri; Lassalle'in devlet kredileriyle kooperatiflerin teşvik edilmesi önerisi; devrimler veya demokratik değişimler sonucunda devlet aparatının ele geçirilmesi üzerine giderek belirginleşen tasavvurlar; Paris Komünü'nün deneyimleri ve daha bir çok şey, o dönemde devletle olan ilişki sorusunu ortaya atıyorlardı: Devlet, verili biçimde mi yoksa radikal bir şekilde değiştirilmiş biçimde mi yeni toplumu yaratmanın olası aracıydı? Yoksa yeni bir diktatörlüğe mi yol açacaktı? ÜİB içerisinde Marx ve Michail Bakunin taraftarları arasında, sonucunda Birinci Enternasyonal'in parçalanacağı bir kavga başladı.

Bakunin ve taraftarları yeni bir devlet iktidarının (Proletarya Diktatörlüğü) kurulmasına karşı çıkıyor ve insanın insan üzerindeki egemenliğinin, dolaysız hedef ve yeni egemenlikleri engelleyebilecek tek olası yol olarak doğrudan kendi kaderini kendi tayin hakkı ve özyönetim ile yok edilmesini savunuyorlardı. Yönetici ve yürütücü faaliyetlerin ayrılığı kaldırılmıyordu. Bu nedenle temsiliyet organı olarak politik partilerin kurulmasını reddediyor ve var olan kurumların reform politikalarının karşısında duruyorlardı. İktisat ve politikada yeni bir egemenlik yolu üzerinden değil, her türlü egemenliğin aşılması yönünde doğrudan ilerleme talep ediyorlardı. Görüşlerini, henüz 1840'da »... nasıl insan, adaleti eşitlik içerisinde ararsa, toplum da nizamı anarşide arar« sözlerini yazan Pierre Joseph Proudhon'un sosyalist-anarşist pozisyonlarına bağlıyorlardı.

Bakunin 1873'de »Devlet ve Anarşi« başlıklı makalesinde şunları yazıyordu: »Onlar (marksistler) Halk Hükümeti'nden, halka, halk tarafından seçilen az sayıda temsilci tarafından hükümet edilmesini anlıyorlar. Halk temsilcilerinin ve devlet iktidarının bütün halk için genel ve eşit seçim hakkı – marksistlerin bu son cümlesi, aynı demokratik ekolünkü gibi, ardında egemen bir azınlığın, hem de sözde halk iradesinin ifadesinden çok daha tehlikeli despotizmin gizlendiği bir yalandır... Ama bu azınlık eski işçilerden oluşacaktır, diyor marksistler. Müsaadenizle; bir zamanlar işçi olanlardan – ama halk temsilcisi veya hükümet olduklarında artık işçi olmayan ve sıradan işçilerin dünyasına devlet katından bakan eski işçilerden; ve böylece o andan itibaren halkı değil, sadece kendilerini ve halkı kimin yöneteceğini belirleyen görüşlerini temsil etmeye başlayacaklardır. Her kim ki bundan şüphe duyuyorsa, o insanın doğasını tanımıyordur.«

Karl Marx ve önde gelen sosyalist reform politikacıları tarafından getirilen temel itiraz, işçi sınıfının ve halkın kurtuluşu için verilen mücadelenin araçlarının istendiği gibi seçilemeyeceğiydi. Verili olanaklarla reel politikaya müdahale edilmeliydi. Bunların arasında, ÜİB tüzüğü temelinde kurulan ve eyleme geçebilecek ulusal partiler bulunuyordu. Paris Komünü, Proletarya Diktatörlüğü'nün nasıl olacağını göstermişti: Ordunun ve polisin dağıtılması, bütün memurların seçimle işbaşına getirilmesi ve ücretlerinin işçi ücretlerinin ortalamasında verilmesi. Bu noktadan hareketle »kooperatiflerin bütünlüğü, ortak plana göre ulusal üretimi düzenleyebilir« di.

UİB'nin 1871 Eylül'ünde Londra'da yapılan konferansında Friedrich Engels şunları vurguluyordu: »Devrim... politikanın en üst eylemidir ve [devrimi] isteyen, araçları da – devrimi hazırlayan, işçileri devrim için eğiten politik eylemi istemelidir. (...) Politik özgürlükler, toplanma ve örgütlenme hakkı, basın özgürlüğü – tüm bunlar silahlarımızdır. (...) Diyolar ki, her politik eylem var olanı kabullenmektir. Ama var olan bize, var olana karşı protesto edebilmemiz için araçları veriyorsa, o zaman bu araçların kullanımı, var olanı kabullenmek değildir.«

Sosyaldemokrat ve sosyalist partilerin toplum içerisindeki ve seçimlerdeki başarıları, egemenlerin, Bismarck döneminde olduğu gibi sosyal reformlarla sosyalist işçi hareketini tabansız kılma girişimleri ve Katolik Kilisesi'ne kadar iktisat, politika ve bilimde sosyal devletçi reform güçlerinin ortaya çıkması, ikinci bir ihtilafın – sosyal reform ya da devrim [ihtilafının] temelini hazırladılar.

Bu ihtilaf aynı zamanda, güçlenen emperyalizm ve militarizmin, 19. Yüzyıl'ın sonlarından itibaren artan dünya savaşı tehdidinin ve Rusya ile Meksika gibi ülkelerde ortaya çıkan devrimci kriz olanakları ile oluşmakta olan antisömürgeci hareketlerin (Hindistan v.b.) bir bütün olarak oluşturduğu arka plan ile görülmelidir: barışçıl bir evrim olanaklı mıdır, yoksa esaslı değişim sadece devrim ile mi gerçekleşir?

Önceleri gizli süren ihtilaf, pratikte 1899'da Fransız sosyalisti Alexandre Millerand'ın, partisinin iradesine ters düşerek, bir burjuva hükümetine ortak olmasıyla patlak verdi. Soru şuydu: Hükümet üzerinden sosyalist politika yapılabilir mi?

Bu ihtilafın teorik temel sorunları bir kaç yıl önce Almanya'da Bernstein'in o zamanki sosyaldemokrasinin marksizmini »Sosyalizmin Sorunları« başlıklı makaleler dizisi ile revizyonu ve Rosa Luxemburg'un »Sosyal reform mu, devrim mi« başlıklı makalesinde verdiği yanıt arasında tartışılmıştı. Eduard Bernstein, önce kapitalizmin daha şiddetlenen sosyal kutuplaşmaya zorunlu olarak yol açmayacağını ve eski ve yeni orta tabakaların daha önemli rol oynayacaklarını belirtmişti. Buradan çıkarak, ikincisi, doğrudan tek tip kamu mülkiyetine geçilmesinin henüz koşulu olmadığı sonucuna varmıştı: »Parselli kolektif birlik düşüncesini anlamalıyız«. Böylelikle ilk kez etkin bir sosyalist tarafından, kolektifleştirme veya devletleştirme aracılığıyla kamusallaştırma olanağı sorgulanıyordu. Uzun bir süre için, »kolektifçe düzenlenen iktisadın« yolunu hazırlayacak bir karma ekonomi opsiyonu öneriliyordu.

Eduard Bernstein üçüncü olarak, üretim araçları üzerindeki mülkiyetin kamuya geçirilmesinin kendince bir amaç olmadığına ve sadece genel refahın artırılması için bir araç olduğuna dikkat çekiyordu. Böylelikle mülkiyet ilişkilerinin değiştirilmesi son hedef statüsünü kaybediyor ve reel sonuçlarla ölçülüyordu. Özellikle Sovyet Rusya'sındaki deneyimler bu pozisyonu güçlendirecekti.

Eduard Bernstein ilerlemenin ana yolunu, verili toplumların demokratikleştirilmesinde ve iktisadî ilişkilerin giderek daha güçlü bir biçimde işçiler ve toplum bütününe çıkarları doğrultusunda düzenlenmesinde görüyordu. İtici güç ona göre, medenîleştirilmiş sınıf mücadelesiydi. Bernstein 1899'da »burjuva toplumunun yıkılmasının arifesinde« olunduğundan hareket edilemeyeceğini, bu nedenle başka bir strateji ve taktiğin gerekli olduğunu yazıyordu: »Gerici güçlerin titremelerinde ve etrafa saldırmalarında sınıf savaşımının kendisinin giderek daha medenî biçimler aldığını gözlemliyor ve bilhassa sınıf savaşımının, işçilerin politik ve iktisadî mücadelelerinin bu medenîleşmesinde sosyalizmin gerçekleştirilmesinin en iyi garantisini görüyorum.« Ancak Birinci Dünya Savaşı ve Hitler Faşizmi, kapitalizmin medeniyetinin ne kadar çabuk açık barbarlığa dönüşebildiğini gösteriyordu.

SPD içerisindeki devrimci sosyalizmin bugün dahi en tanınmış temsilcisi olan Rosa Luxemburg ise, sol partilerin hükümetlere katılımına karşı beş itirazı formüle etti: (1) »kapitalizm kendisini kendi içinden esas itibarıyla değiştiremez«; (2) »sadece devrim temel sorunları çözebilir«; (3) »devlet, ekonomik açıdan egemen olan sınıfın politik egemenlik aracıdır«; (4) »hükümetlere katılım solu zorunlu olarak zayıflatır« ve (5) »sol, hükümetlere katılarak sağ politikanın devamını olanaklı kılar«.

Rosa Luxemburg şöyle yazıyordu: »... esas itibarıyla muhalefet, genel anlamda her azınlık partisi, özellikle sosyalist partiler için pratik başarı elde edilebilecek tek etkin araçtır.« [Böylesi partilerin] burjuva çoğunluğundan konsesyonlar alabilmeleri için ancak üç yolları vardı: »önce en ileri giden taleplerle burjuva partilerinin tehlikeli bir rakibi haline gelmek ve seçmen kitlelerinin baskısı ile onları ileri itmek; ardından, parlamento içinde ve dışındaki eleştirileriyle daha çok halk kitlesinin kendi etrafından gruplaşmasını sağlayıp, hükümet ve burjuvazinin hesaplaması gereken ve saygı uyandıran bir güç haline gelip, ülke içinde hükümetin gerçek yüzünü göstermek ve [hükümeti] kamu düşüncesiyle etkilemek.«

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI – BİR ÇAĞ KIRILMASI

Birinci Dünya Savaşı, kapitalizmin adım adım medenîleştirilebileceğine yönelik bütün umutları yok etti. Egemen sınıfların bir kesiminin savaş hırsı, diğer gruplarının başlamakta olan felakete karşı çıkmayışları veya çıkmayışları, savaş başladığında II. Enternasyonal'in tümüyle iflası, proleter enternasyonalizminde anında önkoşulsuz »vatan savunması«na geçiş, bir çağ kırılmasına ve »ya sosyalizm ya barbarlık« seçeneğinin öne çıkmasına neden oldular. Böylelikle sosyalizm artık tamamen pratik talep olarak politik gündeme oturdu.

Rosa Luxemburg 1915'de »Sosyaldemokrasinin Krizi« başlıklı makalesinde şunları yazıyordu: »Tecavüze uğramış, onurundan olmuş, kanlar içerisinde ayakları, pislikten görünmez halde – burjuva top-

lumu işte böylece duruveriyor, böyledir [burjuva toplumu]. Temizlendiğinde, namuslu görüldüğünde ve kültür, felsefe, ahlâk, nizam, barış ve hukuk devleti rolü oynadığında değil – yırtıcı yaratık, anarşinin cadı sabbatı, kültür ve insanlık için vebanın nefesi olduğunda –, işte o zaman gerçek, çıplak biçimiyle kendini gösterir. Bu cadı sabbatının ortasında dünya tarihine geçecek felaket meydana geldi: uluslararası sosyaldemokrasinin kapitülasyonu. (...) Günümüzdeki dünya savaşında sosyalist proletaryanın düşüşü insanlık için bir felaket anlamını taşıyor. Eğer uluslararası proletarya bu düşüşün derinliğini ölçemez ve bundan öğrenemezse, işte o zaman sosyalizm kaybolmuş demektir.«

II. Enternasyonal'in yıkıntıları arasında, ilk belgeleri 1915 Eylül'ünde yapılan Zimmerwald Konferansı'nın Manifesto'su olan yeni solun unsurları biçimlenmeye başlamışlardı. Manifesto taslağını kaleme alanın bir Rus sosyalisti, Leo Troçki olması, sol hareketin ağırlık noktasının nereye kaydığını gösteriyordu. Manifesto'da şöyle deniyordu: »Enternasyonal'in iflasının bu dayanılmaz durumunda biz, sosyalist partilerin, sendikaların ve azınlıklarının temsilcileri, Almanlar, Fransızlar, İtalyanlar, Ruslar, Lehler, Letler, Romanyalılar, Bulgarlar, İsveçliler, Norveçliler, Hollandalılar ve İsviçreliler, biz, sömürücü sınıfla dayanışmanın değil, proletaryanın ve sınıf savaşımının uluslararası dayanışmasının temeli üzerinde duranlar, uluslararası ilişkilerin kopan bağlarını yeniden örmek ve işçi sınıfını kendine gelmeye ve barış için mücadeleye çağırarak amacıyla bir araya geldik. Bu mücadele, özgürlük, halkların kardeşliği ve sosyalizm mücadelesidir.«

Bolşevikler'in önderi W.İ. Lenin bir ek tutanakta, emperyalist savaşın, egemen sınıflara karşı savaşa dönüştürülmesini talep ediyordu. Almanya'da ise Karl Liebknecht şiarı açıklıyordu: »Düşman kendi ülkemizde duruyor!«.

1917 Şubat'ında emperyalizmin »en zayıf halkasında« Rusya'da Şubat Devrimi başladı. Çarlık alaşağı edildi ve bir geçici hükümet iktidara geldi. Ancak bu hükümet, savaşın sonuçlandırılmasının, yarı feodal büyük toprak mülkiyetinin, Rusya'nın boyunduruğu altındaki halkların kendi kaderlerini tayin hakkının ve işçilerin fabrikalardaki kontrole katılmalarının ivedi sorunları ne çözmek istiyordu, ne de çözebilecek durumdaydı. Sosyalizme geçiş sorunu – hangi sosyalizme ve hangi yoldan? – sosyalist hareketin en önemli pratik sorunu haline geliyordu.

2.2. RUS DEVRİMİ'NDEN 1968'E

SOVYET YOLU

25 Ekim 1917'de (Gregoryen takvime göre 7 Kasım) Leo Troçki önderliğindeki bir başkaldırı ile geçici hükümet alaşağı edildi. II. Tüm Rusya Sovyet Kongresi'nde W.İ. Lenin Halk Komiserleri Şurası Başkanlığı'na getirildi. Başkaldırımı protesto eden sağ sosyal devrimciler ile menşevikler Kongre'yi

daha önce terk etmişlerdi. »Barış Kararnamesi«, »Toprak Kararnamesi« ve »Rusya Halklarının Hakları Kararnamesi« ile Çarlık'ın emperyalist politikasıyla içeride ve dışarıda bütün bağlar koparıldı. Toprak, kamu malı ilân edildi ve köylülerin kullanımına tazminatsız bırakıldı. Fabrikalar işçilerin kontrolü altına alındı. Ulusların kendi kaderini tayin hakkı ilân edildi.

Devrim, bu adımlarla halkın geniş kesimlerince en acil olarak hissedilen beklentilere ve umutlara yanıt veriyordu. Bolşevikler aynı zamanda müthiş bir sertlikle iktidarı tek başlarına ele geçirmek için mücadele ediyordular ve bu, onları genel beklentilerle çelişkiye soktu. Daha sonra Çeka'ya dönüşen Devrimci Asker Komite ile, olağanüstü yetkilerle donanmış bir gizli servisi kurdular, Anayasa Koyucu Kurulu 1918 Ocak'ında lağv ettiler ve bolşeviklerin çoğunlukta olmadığı şuraların feshini dayattılar.

»Savaş Komünizmi« safhasında, kent nüfusunun gereksinimleri, köylülerin ürünlerine, kanlı bir şekilde ezilecek olan köylü başkaldırılarına yol açan el koymalarla karşılanmaya çalışıldı. İşçilerin özörgütlenmesinin boyunduruk altına alınması, 1921'de Kronstadt'da greve çıkan işçi ve askerlerin direnişinin askeri şiddetle bastırılmasında ifadesini buluyordu. Feminist-sosyalist devrimci Alexandra Kollontai'nin da örgütlendiği »İşçi Muhalefeti« Bolşevik Partisi'nde gücün işçilerden bürokratik aparata geçmesini eleştiriyordu; grup 1922'de yasaklandı.

Lenin'in 1924'de ölümünden sonra, hiyerarşik bir iktidar eliti (Nomenklatura) tarafından yönetilen Komünist Partisi'nin kapalı diktatoryasına yönelik tandanslar güçlendi. 1926/27 »temizlikleri« ile troçkistler Sovyetler Birliği'nden atıldılar. 1930'dan itibaren tarım üretiminin zorunlu kolektifleştirilmesi ile ağır sanayi kurulması olanaklı yapılmak isteniyordu ve taşra nüfusunun kitlesel zorunlu göçleri ile bağlantılı olarak yürütüldü. Köylülüğün üretiminin böylesine baskı altına alınması 1932/33'de büyük bir açlığa yol açtı. Kitlesel tutuklamalar ve zorunlu göçler, Stalin'in 1953'de öldüğü gün toplam 2,75 milyon insanı içeren ve tutukluların hızlandırılmış sanayileşme için zorla çalıştırdıkları ünlü kamp sistemine yol açtı.

1936 – 1938 yılları arasında Moskova'da, partinin önde gelen üyelerinin şantajla alınan ifadeleri doğrultusunda çıkarıldıkları ve ölüme mahkûm edildikleri »göstermelik mahkemeler« yürütüldü. Sovyet Komünist Partisi'nin ve yöneticilerinin Sovyetler Birliği dışında da öncü güç olması için bütün araçlar kullanıldı. Komünist Enternasyonal (Komintern) bütün ülkelerin Komünist Parti'lerini öncelikli olarak Sovyetler Birliği'nin çıkarlarını savunmaya yönlendirdi. Halk Cephesi ve Cephe ile bağlı olan kitle hareketinin faşist iktidara karşı mücadele ettiği 1936 – 1939 İspanya İç Savaşı'nda, Komünist Partisi'nin öncü rolünü kabul etmeyen sol gruplar sistematikmen dışlandılar. Komintern'in kendine ait »devrimci sendika örgütleri« kurmaya yönelmesi, komünistleri Avrupa ülkelerindeki işçi hareketleri içerisine izolasyona itti.

Avusturya'da Otto Bauer, Batı'nın »reformist sosyalizmi« ile Sovyetler Birliği ve Sovyetler Birliği tarafından yönlendirilen Komünist Parti'leri arasında bir köprü kuracağını düşündüğü bir »bütünleştirici sosyalizm« konseptini geliştirdi. Bauer'e göre Sovyetler Birliği'nde kurulmuş olan sosyalist iktisat düzeni demokratikleştirilmeli, ama aynı zamanda da, faşizme karşı, sonucunda Batı ve Doğu'da demokratik sosyalizme yol açacak, geniş bir ittifak kurulmalıydı. Bunu yaparken, Avusturya sosyaldemokratlarının Kızıl Viyana'da 1919 ve 1934 yıllarında gerçekleştirdikleri politikalarla bağlantı kurulabilirdi. Sosyal konut inşası, ücretsiz sağlık hizmetleri, radikal bir eğitim reformu ve zenginlerden daha fazla vergi almaya yarayan bir vergi reformu açık bir sol politikanın unsurlarıydı.

Sovyetler Birliği'nde kolektifleştirme ve sanayileştirme sonucunda, temel görünümü parti ve yönetiminin egemenliğinin yanısıra merkezileştirilmiş planlı ekonomi ve tek öncü düşüncenin marksist-leninist ideoloji olduğu bir sosyalizmin temeli atılmıştı. Hedef koyma ve uygulama arasındaki işbölümü bürokratik biçim aldı. Hızlı ve diğer sanayileşmiş ülkeleri yakalama hedefli sanayileşmeye paralel olarak, kitleler üzerinde baskı ve milyonlarca insanın yaşamına mal olan bir terör uygulayan totaliter bir güvenlik aparatı kuruldu.

Stalin 1953'de ölünce, açık terör safhası sona erdi. İç Politika Halk Komiseri ve gizli servis ile kamp sisteminden sorumlu olan Berija tutuklandı ve idam edildi. 1956'da toplanan SBKP XX. Kongresi Stalin ile olan bağları kopardı.

1936 – 1939 İSPANYA DENEYİ

19. Yüzyıl'ın sonlarında ve 20. Yüzyıl'ın başlarında İspanya'daki işçiler eşitlik ve özyönetim ilkesi ile işletmeler ve sendikalarda olanaklı olan desantralizasyon temelinde örgütlenme denemeleri yaptılar. 1936'daki Halk Cephesi Hükümeti döneminde, özellikle Katalunya'nın bir çok kentinde ve köylerde geniş bir aşağıdan yukarıya kamusallaştırma hareketi başladı. Kısmen para yürürlükten kaldırıldı. Köylü ve işçi konseyleri [şuraları] üretimi ve dağılımı örgütüyorlardı. İşçi dayanışması, (iktidarı delege etmek yerine) doğrudan eylem ve işçi özyönetimi temel ilkelerdi.

YAHUDİ KIBBUZ HAREKETİ

İlk Kibbutz, 1909'da, henüz Osmanlı İmparatorluğu'na ait olan Filistin'de kuruldu. Başlangıçta oluşunlar sadece köy komünleriydi. Temel ilkeler: (1) kolektif mülkiyet, (2) işlerin, Kibbutz'un kendi gereksinimleri temelinde ve bireysel yatkınlıklar ile arzuların dikkate alındığı biçimde dağılması, (3) daha önce kadınlar tarafından yerine getirilen ev ve eğitim işlerinin kolektif hizmetler bölümü tarafından üstlenilmesi (ço-

cukların ortak eğitimi de dahil), (4) »herkesten yeteneği kadar, herkese gereksinimi kadar« ilkesinin uygulanması (yapılan işe herhangi bir ücret ödenmiyordu) ve (5) kolektif özyönetim ve makam taşıyıcılarının, maddî imtiyaz olmaksızın seçimle işbaşına gelmeleri (bir ya da iki yıl sonra değiştirilmeleri).

KOMÜNİZMİN YAYILMASI

Alman nasyonaldosyalizmi ile uluslararası faşizm, 1930lu yıllarda insan medeniyetinin en büyük meydan okuması haline geldiler. Doğu Avrupa halklarına yönelik olan yok etme savaşı ve Avrupa yahudiliği ile, romen ve sintilerin ve diğerlerinin sanayisel biçimde soykırıma uğratılmaları, uluslararası alanda belirli bir süre için bütün farklılıkları arka plana itti ve bu gelişmelerin temelinde hangi toplumsal nedenlerin olduğu sorusunu ortaya çıkardı. Daha sonra Alman Hıristiyan Demokrat Partisi CDU bile 1947 Ahlen Programı'nda kömür üretiminin doğrudan kamulaştırılmasını talep ediyor ve şunları tespit ediyordu: »cance bir iktidar politikasının sonucunda ortaya çıkan siyasî, iktisadî ve sosyal çöküntünün ardından yeni bir düzen ancak temelden kurulabilir. Sosyal ve iktisadî yeni düzenin içeriği ve hedefi, kapitalist kâr ve iktidar amacı olamaz, tam tersine, içerik ve hedef halkımızın refahı olmalıdır. Alman halkı, insan hakkı ve onuruna uygun, halkımızın zihinsel ve maddî gelişmesine hizmet eden ve hem iç, hem de dış barışı güvence altına alan bir iktisat ve sosyal anayasaya kavuşturulmalıdır.« CDU tarafından kısa kelimelerle formüle edilen, Avrupa'da ve uluslararası alanda bir gerçek haline gelmişti: Faşizmin yenilgisinden sonra, emperyalizm, sömürgecilik, ırkçılık ile birlikte kapitalizm de aşılmalıydı.

Sovyetler Birliği'nin, Hitler faşizminin ve Almanya, İtalya ve Japonya'nın İkinci Dünya Savaşı esnasında oluşturdukları faşist ittifakın yenilgiye uğratılmasında verdiği belirleyici katkılar, geri kalmışlığın ve emperyalizme bağımlılığın aşılmasındaki olağanüstü başarıları, ABD'ye meydan okuyan bir dünya gücüne dönüşmesi, Sovyetler Birliği'ni 1945 sonrasında gelişmiş kapitalist ülkeler ve sömürgelerdeki bir çok hareket için örnek ülke haline getirmişti. Sömürgecilik karşıtı kurtuluş hareketleri önemli ölçüde Sovyetler Birliği'ne yöneliyor, Batı Avrupa, Latin Amerika, Asya hatta Afrika'nın bazı bölgelerinde Komünist Parti'ler kuruluyordu. Her yerde esas itibariyle kapitalizmin alternatifi aranılıyordu. Sovyet sosyalizminin özellikle Doğu Avrupa'ya »ihracının« yanısıra, Yugoslavya, Çin, Vietnam ve Küba'da bağımsız sosyalist devrimler gerçekleştirildi.

ÇİN

Devrimci Çin'in gelişiminde, Sovyet gelişimine benzer bir çok yan vardı. 1927 – 1949 arasındaki, aynı zamanda yabancı işgale karşı verilen bir mücadele de olan iç savaşta, Kızıl Ordu galip geldi. Henüz iç savaş esnasında kontrol ettiği bölgelerde, çoğunlukla toprak sahiplerine ve zengin köylülüğe karşı bir

harekât anlamını taşıyan tarım reformu gerçekleştirildi. İç savaşın bitmesi, devlet erkinin stabilizasyonu ve merkezî planlamanın unsurları başlangıçlarda, az gelişmiş devasa bir ülke olan Çin için, bilhassa ağır sanayiide, etkin bir gelişme modeli olarak kendisini gösteriyordu. Ancak demokratik kontrol altında olmayan bir yönetimin elindeki devlet gelişme planlamacılığı, tehlikeli ve çoğunlukla feci bir araçtı: ziraatın kolektifleştirilmesi, sanayinin hızlandırılmış yapılandırılması için gerekli olan dövizleri sağlamak amacıyla zirâî üretimin ihracat için baskı altına alınması – ve 1958'deki »Büyük Sıçrayış«, sonucunda 1959 ve 1961 yılları arasında 15 ila 30 milyon civarında insanın yaşamına mal olan büyük bir açlığa neden oldular. Tahminlere göre, çalışma kamplarında ve Kültür Devrimi'nin terörü altında yaklaşık 20 milyon insan yaşamını yitirdi.

Çin'deki Komünist Devrim, Rus Devrimi'nden daha fazla bir biçimde, Marx ve Engels'in, sosyalizmin önce sanayi gelişimi en yüksek olan ülkede olur beklentisine ters düşüyordu. 1976'da ölene dek Çin Komünist Partisi Başkanı olarak fiilen ülkeyi yöneten Mao Zedong'un teorisinde sosyalist toplum içerisindeki (hâlen var olan sınıflar, hükümet ve halk, bürokrasi ve hareket arasındaki) çeşitli çelişkilerin kabul edilmesi merkezî bir rol oynamaktaydı.

Buradan Mao'ya özgü olan, önce talep ettiği ve parti içi karşıtlarına karşı silah olarak kullandıktan sonra vazgeçtiği açık eleştiriyi (1956-57 Yüz-Çiçek-Hareketi gibi) veya parti ve toplumun bürokratikleşmesine karşı eylemleri (1966-69 »Kültür Devrimi«) içeren kampanyalar politikası gelişti. Kültür Devrimi, vaad ettiği »Sürekli Devrim«, eski iş bölümünün kaldırılması ve halk kitlelerinin bürokratik baskıdan kurtarılması sözleriyle uluslararası planda büyük etki yarattı. Ama [Kültür Devrimi] aynı zamanda, toplumsal çelişkilerin manipülasyon ve fanatizm aracılığıyla nasıl entellektüellere ve gûya »burjuva« gruplara ve katmanlara karşı ölümcül bir silah olarak kullanılmasının üzücü bir örneği oldu. Çin komünizmi ancak, 1976'da Mao öldükten ve 1977'de politikasını sürdürmeye devam eden »Dörtlü Çete«nin alaşağı edilmesinden sonra, teknolojik devrimin koşulları altında böyle istikrarlı bir ekonomik gelişme de gerçekleştirilemeyeceğinden, örgütlü iç savaş ilkesinden vazgeçti.

KÜBA

Sosyalizm İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünya çapında 70li yıllarda sosyalist devletlerin kuruluşuna kadar zirvesine ulaştı. 1959 Küba Devrimi, tüm Latin Amerika hareketleri için örnek karakterdeydi. ABD tarafından desteklenen askerî diktatörlüğün devrimle yıkılması, bütün iktisadî, sosyal ve politik yaşamın esaslı yenilenmesi ve egoizm ile kâr hırsından kurtulmuş bir »yeni insan« yaratma sözleri, büyük etki yaptı. Az gelişmiş bir ülke için, örnek bir sağlık ve eğitim sistemi yaratıldı.

Asya ve Afrika'daki sömürge karşıtı kurtuluş hareketleri, toplumun sosyalist yeniden yapılanması düşüncesini benimsemişlerdi. Ön planda, devlet mülkiyeti ve merkezî planla ekonomik gelişme ile bölünmüş

postkolonyal toplumların ulusal birliği durmaktaydı. İlerici ulusçuluğa yönelik tandanslar söz konusuydu.

TANZANIYA – BİR SOSYALİST GELİŞME MODELİ

Bir çok ülkede, sömürgecilikten ulusal kurtuluşu sosyalist hedeflere bağlayan, ama aynı zamanda sömürgecilik öncesi Afrika gelenekleri ile bağlantı kuran hareketler oluştu (Afrika Sosyalizmi). 1967’de Tanzaniya Başkanı Julius Kambarage Nyerere, çekirdeğini bankaların devletleştirilmesinin, geniş bir eğitim reformunun, dünya piyasalarından olabildiğince bağımsız olmaya geçişin ve yeni köy cemaatlerinin (Ujamaa) kurulmasının oluşturduğu ve Arusha Deklerasyonu adını taşıyan bir sosyalist konsepti ilân etti. Yaşam ve çalışma, karşılık saygı, ortak mülkiyet ve çalışma yükümlüğü temelinde kurulu olacaktı. Konsepti gerçekleştirmek için şiddete başvurulması ve ekonomik etkinsizlik, eğitim alanında kalıcı başarılar sağlanmasına rağmen, projeyi başarısız kıldı.

DEMOKRATİK ALMANYA CUMHURİYETİ

Kapitalist mülkiyet ilişkilerinden kopmuş olmak, DAC’nin bir çok göçmen tarafından »Almanya’nın iyisi« olarak algılanmasına neden olmuştu. DAC, 1957’de, İkinci Dünya Savaşı öncesinde aynı bölgede gerçekleştirilen üretim hacmini ikiye katlamıştı. Kimya sanayiinde dünya çapında ikinci büyük üreticiydi ve 1965’de sanayi üretimi savaş öncesinin beş katına çıkmıştı. Yaşam seviyesi 1980’li yıllara kadar durmadan yükseliyordu. Eğitim ve sağlık hizmetlerinde yüksek bir seviye yakalanmıştı. Sosyal güvenlik ve temel gereksinimler giderek daha iyi bir şekilde karşılanmaktaydı. Aynı zamanda üretkenlik gelişiminde, Almanya Federal Cumhuriyeti ve diğer Batı’lı ülkelere nazaran 1960’lardan beri bir geride kalma söz konusuydu.

ORTA VE GÜNEYDOĞU AVRUPA’DAKİ REFORM HAREKETİ

Dünyanın, »Soğuk Savaş« koşulları altında barış içinde yanyana yaşayan, komünist ve kapitalist cepheye bölünmüş olması, sosyalizmin gelişmesini bir çok alanda, ama özellikle demokrasi ve sosyalizm ilişkisinde felce uğratmıştı. Sovyet işgalinden sonra her tarafta Komünist Parti’lerin olduğu Doğu Avrupa’da sosyalizmin yaratıcı ve ilerici gelişmesi yönünde verilen her türlü uğraş baskı altında boşa çıkıyordu.

Yugoslavya’da Josip Broz Tito’nun önderliği altındaki komünist güçler ülkeyi 1944’de Alman ve İtalyan faşistlerinin işgalinden kurtarmışlardı. 1948’de, mutlak itaat isteyen Sovyetler Birliği ile araları açıldı. Federal otonomi, işçilerin özyönetimi ve bağımsızlık ile demokratik ve özgür bir sosyalizmin yolu açılmak isteniyordu.

Milovan Djilas, Yugoslavya'daki reel koşulların eleştirisinde, üretim araçlarının merkezleştirilmiş devlet bürokrasisi tarafından kontrol altında tutulmasının »yeni bir sınıfın« oluşmasını kolaylaştırdığı teorisini geliştirdi. Djilas'a göre bu sınıf sadece yeni bir sosyal sınıf olduğundan ve ekonomik işlevi olmadığından, toplumsal ve ekonomik gelişmenin felce uğramasına neden olacaktı. Bu tandans geri püskürtmek için desantralizasyon, demokratikleşme ve fabrikaların işçilerin kontrolüne alınması zorunlu oldu.

Macaristan, Polonya ve Çekoslovakya'da 1950'li yıllardan itibaren değiştirilmiş iktisat politikaları tartışmaları yapıyordu. Ağır sanayi hızlandırılmış geliştirilmesi ve ihracata yönelmesi politikalarının tersine, yeni ve daha demokratik bir iktisat politikası talep ediliyordu. Tüketim sanayi ve hafif ürünlerin daha güçlü vurgulanması, toplumsal artıürünün halkın yaşam standardını yükseltmek için daha çok kullanılması ve zirâî üretimde kişisel girişim ile kısmî özel mülkiyetin daha çok kabullenilmesi bu taleplerin ana noktalarını oluşturmaktaydı. Çekoslovakya'lı ekonomist Ota Šik merkezî iktisat yönlendirilmesinden, doğrudan müdahale değil, ekonomik araçlarla yönlendirilen ve çerçeve planları merkezî politik yönetim yerine kolektif demokratik süreçlerde geliştirilecek olan bir planlı ekonomi lehine vazgeçilmesini istiyordu. Bu şekilde piyasa şeklindeki düzenleme biçimleri (serbest fiyat oluşumu, işletmelerin karar verme özgürlüğü, çalışanlara kâr payı verilmesi) uygulanabilecek ve aynı zamanda da bir çerçeve düzeni (üretim araçlarının özelleştirilememesi, merkezî faktör fiyatlarının belirlenmesi, kâr payının yüksekliğinin sınırlarının konulması, devlet elindeki kredi kurumları, fabrikaların işçilerin kontrolünde oluşu) ile kontrol altında tutulabilecekti. Bu teori, Çek Komünist Partisi'nin »Prag İlkbaharı«nın zirveye ulaşan günlerinde ilân ettiği »Eylem Programı«nın iktisadî bölümünü önemli ölçüde belirliyordu.

»Prag İlkbaharı«, sanayi ülkelerindeki sosyalizmin gelişiminin yabancı bir güç tarafından ezilmesinin en tanınmış örneğidir. Tartışılan soruların merkezinde, demokrasi ve iktisat reformunun yanısıra toplum ve birey, birey ve kolektif arasındaki ilişki de duruyordu. Bu nedenle 1964'de Liblice'de düzenlenen Kafka-Konferansı'nın Doğu Avrupa'daki reform hareketi üzerinde böylesine etkide bulunması tesadüfi değildi. Kendi yaşam koşullarını etkileme ve biçimlendirme olanaklarının eksik olması ile yetersiz yaratıcı kontrol olarak kendisini ifade eden yabancılaştırma, sosyalist gelişmenin merkezî konusu haline gelmişti.

BATI VE GÜNEY AVRUPA

Nasyonaldosyalizm, faşizm ve yol açtıkları İkinci Dünya Savaşı ile Yahudilere, Roma-Sinti ve bir çok Slav halkına yönelik soykırım nedeniyle kapitalizm halkın geniş kesimleri arasında meşruiyetini kaybetmişti. Böylesi emsalsiz suçların bir daha meydana gelmemesi için sınırsız kâr hırsı ile kontrol edilemeyen totaliter güç arasındaki bağlantının her türlü temeli yok edilmeliydi. Kapitalist bankalar ve şirketlerin gücünün aşılması ve iktisatın demokratikleştirilmesi gündemdediydi.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'nın kapitalist parçasında sosyalist hareket ile sosyalist ve sosyal-demokrat partilerin toplumsal çerçeve düzenine uyum sağlaması gerçekleşti. Yeni güç ilişkilerinin ve sistemler arası rekabetin yarattığı baskı ile 1945 öncesi dönemin deneyimleri nedeniyle Batı'nın önde gelen güçleri, kapitalizmin sosyal ve refah devleti ile sınırlandırılmasını kabul etmeye ve kendileri için de kullanmaya hazırıldılar.

Sosyaldemokrasinin gelişmesinde, Sovyet çizgisi ile araya sınır koyulması ve Batı kapitalizminde politik çoğunlukların elde edilmeye çalışılması ön planda duruyordu. Programatik şiar olan »demokratik sosyalizmin« biçimlendirilmesi giderek olumsuz bir hal alıyordu: Demokratik sosyalizmin »tek gerçeği içermediği« (SPD 1959 Bad Godesberg Programı), devlet iktisatına yöneltilmediği, herhangi bir dünya görüşüne bağlı olmadığı ve var olan politik sistemi yıkmayı amaçlamadığı söyleniyordu. 1960'lı yıllarda giderek radikalleşen Genç Sosyalistler [SPD gençlik örgütü] haklı olarak »Modern sosyaldemokrasinin bir demokratik sosyalizm teorisi yok ve SPD yakın bir zamanda bu teorinin olması için hiç bir şey yapmıyor« (Norbert Gansel) eleştirisini dile getiriyorlardı.

Batı Almanya'da Almanya Komünist Partisi (KPD) 1956'da yasaklanıyor ve komünist örgütler ancak 1968'den itibaren bir rol oynamaya başlıyorlarken, toplam 1,8 milyon üye ile SPD'nin iki katı daha fazla üyeye sahip olan İtalyan Komünist Partisi Batı Avrupa'nın en güçlü komünist partisi haline geliyordu. İtalyan komünistleri, iki büyük savaş yılları arasında Antonio Gramsci ve Palmiro Togliatti tarafından geliştirilen popüler, bağımsız ve toplumda kök salan bir komünizmin stratejilerini kullanıyorlardı. Gramsci, Avrupa'da olduğu gibi gelişmiş burjuva toplumlarının koşulları altında sosyalizme öncelikli olarak bir darbe ve yukarıdan aşağıya kurulan bir diktatoryal yeniden düzenleme ile ulaşılamayacağını, aksine toplumdaki öncülük rolünün adım adım elde edilmesi için toplumsal hegemonya mücadelesi verilmesi gerektiğini vurguluyordu. Komünist hareket bunun için var olan toplumun bütün örgütsel yapıları ve kurumları içerisinde kök salması ve toplum tabanındaki gündelik pratik ile gündelik düşüncenin yorumlanması ve yönlendirilmesi ile »kültürel hegemonyayı« elde etmesi gerekiyordu. Togliatti 1930'lu yıllarda İKP'ni sosyaldemokratlar ve sosyalistlerle birlikte faşist egemenliğe karşı eylem birliğine soktu ve savaş sonrasında da, 1947'den 1964'e kadar partinin genelsekreterliğini yaptı. İKP, aynı Almanya'daki SPD gibi politik çoğulculuğu ve İtalyan Anayasası'nı kabul etmişti.

İSVEÇ SOSYALDEMOKRASİSİNİN HALK EVİ

Sosyaldemokrat partiler öncelikle toplumun demokratikleştirilmesi, sosyal ve refah devleti sayesinde sosyal temel hakların gerçekleştirilmesi, kamu sektörünün geliştirilmesi ve kapitalist ekonominin devlet tarafından düzenlenmesi taraftarıydılar. Bu model özellikle İsveç'te gerçekleştirilebildi. İkinci Dünya

Savaş sonrası iktisadî kalkınma, bu politikanın ekonomik temeli oldu. Kapitalizm, sosyal ve demokratik biçimde dizginlenebiliyor gibi görülüyordu. Bu nedenle kapitalizmin ötesine giden sosyalisasyon adımlarından ya vazgeçildi, ya da tutarsızca savunuldu.

İsveç sosyaldemokrasisi, Per Albin Hansson önderliğinde, dünya ekonomik krizinin (1928 – 1933) etkisiyle, geniş bir reform konseptini gerçekleştirmeye başladı. Hedef, sınıfsız bir toplumun »Halk Evi«nin kurulmasıydı: »Birliktelik ve kabullenme, bir evin temelidir. İyi bir evde imtiyazlılar ve ayrımcılığa uğrayanlar, öz çocuk ve evlatlık çocuklar olmaz. Orada hiç kimse diğerine yukarıdan bakmaz, diğerinin zararına avantaj sağlamak istemez ve güçlü olan zayıfı ezerek, onu sömürmez. İyi bir evde eşitlik, birbirine destek, birlikte çalışma ve yardımlaşma hakimdir. Bu halk ya da yurttaş evine uyarlandığında, yurttaşları imtiyazlı ve ayrıma uğrayanlar, egemenler ve bağımlılar, zengin ve yoksul, sömüren ve sömürülen olarak bölün tüm sosyal ve ekonomik engellerin ortadan kaldırılması anlamına gelir.«

Sosyal ortaklık, tam istihdam ve kadınların meslek yaşamı ile bütünleştirilmeleri, »İsveç modelinin«merkezî projeleriydi. Bir nevi »sosyal mühendislik zanaatı« ile harmonik bir toplumun koşulları yaratılabildi. Ancak bunlar arasında yaygın zorunlu sterilizasyon ve aşırı derecede uygulanan çocukların zorunlu bakımı da vardı.

Sonuç itibarıyla »sosyal bir demokrasi« projesi, sermaye birikiminin dominant olduğu bir toplumun yapıları arasında takılı kaldı. Güç ilişkilerinin değiştiği andan itibaren kâr hırsının sınırlandırılması olanaklı olamıyordu. 1970'li yılların sonundan itibaren kapitalizmin yeniden hızlanarak dizginsizleşmesini engelleyebilecek yeni mülkiyet ve iktidar ilişkileri oluşturulamadı.

2.3. YENİ SOLDAN 1975'E KADAR

1960'lı yıllarda dünya çapında sosyal hareketlerin ve sol örgütlerin, 1968 yılının olaylarında zirveye çıkacak ve toplumsal mücadelelerin yeni bir safhasını başlatacak hareketliliği başladı. Bunun nedenleri çok çeşitliydi. 1945 sonrası sosyal ve ekonomik gelişme giderek artan çelişkilere yol açıyordu. Toplumsal gelişmenin, kendisini hem yeni sosyal hareketlerde, hem de sendikaların daha güçlü olarak işçilerin iktisadî kalkınmadan pay almalarını talep etmelerinde ifade eden dinamiği, alışlagelmiş burjuva parlamenter politikanın biçimleri ile dile getirilemiyordu.

Barış ve restorasyon koşulları altında büyüyen bir genç kuşağın beklenti ve talepleri, var olan toplumun muhafazakârlığına çarpıyordu. Savaş sonrası toplum, kendi faşist geçmişi ile ciddi ve tutarlı biçimde hesaplaşmamıştı – aksine faşizmden kalan kişiler, düşünce biçimleri ve kültürel yaklaşımlar toplum içerisinde var olmaya devam ediyorlardı. Savaş sonrası toplum genç kuşağın gözlerinde, var olan iktisat sistemi tarafından yoksulluk ve sefaletin dünya çapında yayılmasını ve Avrupa ülkeleri ile ABD'nin Üçüncü

Dünya'daki sömürge karşıtı kurtuluşa karşı acımasız savaş yürütmesini kabul etmişti.

1960'lı yılların başkaldırıları ve hareketleriyle sosyalist, sosyaldemokrat ve komünist partilerin radikal sistem eleştirisi ve politik ütopiler konusundaki tekelci hakimiyet anlayışı yıkılmıştı. Yeni hareketlerin gelişimine, sosyalist teori ve tarihin sahiplenilmesi refakat ediyordu. 1960'da ABD'li sosyolog C. Wright Mills'in »Yeni Sol« olarak tanımladığı farklı hareketlerin, örgütlerin ve aktörlerin bütünü, hem Batı kapitalizmine, hem de Doğu'nun devlet sosyalizmine (»Sovyetsiz sosyalizm« Rudi Dutschke) karşı çıkıyorlardı. Bu şekilde sistematikmen, 1917'den beri kendilerini çifte sınırlama ile ifade etmeye çalışan yaklaşımlar ve geleneksel çizgiler yeniden ele alınıyordu: Rosa Luxemburg'un hem devrimin sovyet bürokratikleşmesine, hem de Alman sosyaldemokrasisinin revizyonizmine yönelik eleştirisi; Almanya'daki Sosyalist İşçi Partisi (ki, Willy Brandt dahi üyeydi) be KPD-O (Almanya Komünist Partisi – Muhalefet, Wolfgang Abendroth bu örgütten geliyordu), şura komünisti ve solsosyalist tandanslar. Alexandra Kollontai, Clara Zetkin ve Lily Braun'un daha önce baskıya uğrayan sosyalist feminizm gelenekleri yeniden hatırlandı.

Yeni sol, tam olarak sınırlanamayan bir toplama tanımdır. 1960'lı yıllar, kültürel kurtuluş hareketi ve yeni bir antiburjuva özanlayış ile özgüveni ortaya çıkardılar ve özellikle kadınlar ile siyahların kurtuluş hareketlerince damgalandılar. Tüm bu tandansların hepsi dar anlamda Yeni Sol içerisinde değildirler ve aralarında belirgin bir gerginlik ilişkisi var: ama aynı zamanda hem karşılıklı olarak birbirlerini etkilemişler, hem de kesişme noktalarını görmüşlerdi.

ABD

1 Aralık 1955'de, National Association for the Advancement of Colored People (NAACP) örgütünde sekreter olarak çalışan Rosa Parks, otobüs şoförünün beyazlar için ayrıldığını söylediği koltuktan kalkmayı reddediyordu. Tutuklandı. Ve böylece Montgomery'de, sonucunda ırk ayırımını bitiren, kamu ulaşım araçları boykotunun başlamasına neden olmuştu. Boykot hareketi, Malcolm X'in yanı sıra, siyah yurttaş hakları hareketinin sembol figürlerinden birisi olan Martin Luther King'i de politize etmişti. Üniversitelerde, siyah ve beyaz öğrencilerin birlikte örgütlendikleri Student Nonviolent Coordinating Committee (SNCC) ve DuBois klüpleri kuruluyor, sonunda da Students for a Democratic Society oluşuyordu.

Öğrenci hareketi ırk ayırımını, devrimci Küba'ya yönelik boykotu, Güney Afrika'da (Sharpeville 1960) siyah eylemcilerin katledilmesini ve Kongo devrim önderi Patrice Lumumba'nın (1961) öldürülmesini protesto ediyordu. SDS 1965'de ABD'nin Vietnam'daki savaşını protesto etmek için 25 bin kişilik Washington Marşı'nı örgütledi. Öğrenciler, askere çağırılma emirlerini herkesin gözü önünde yakı-

yorlardı. Bu arada siyahların hareketi radikalleşmeye başladı. İlk Black–Power konferansları yapıldı. Huey Newton ve Bobby Seale Kaliforniya’da Black Panther Party for Self Defence’i kurdular.

Pantherler, siyah »komşuluk cemaatleri« kuruyor, silahlanıyor (Kaliforniya’da bu yasaldı) ve 10 maddelik programlarıyla iş, konut, eğitim ve polis şiddetinin sona erdirilmesini talep ediyorlardı. 1967 ve 1968’de (Martin Luther King’in öldürülmesinden sonra) bir çok büyük kentte, siyahların oturduğu semtlerde başkaldırılar oldu. Ordunun (Nationalgarde) sert şekilde bastırıldığı başkaldırılar, bir iç savaşı andırıyordu. 1968 Meksika Olimpiyatları’nda ABD’li siyah sporcular, Tommie Smith ve John Carlos, madalyalarını Black Power’ı sembolü olan sağ yumrukları havada aldılar.

Black Panther Party kendisini, maoizme yakın duran bir devrimci örgüt olarak algılıyordu. Maoizm, genel anlamda marksist teori ve sosyalist programatığın yeniden canlanmasında önemli bir bağlantı noktası oldu. Maoizm, sömürge karşıtı kurtuluş hareketleri ile kapitalist sanayi ülkelerindeki siyahların ve başka etnik azınlıkların kurtuluş mücadelelerinin ittifakını talep eden uluslararası kurtuluş teorisi olarak algılanıyordu. 1967’de Havana’da düzenlenen ilk Latin Amerika Dayanışma Örgütü Konferansı’nda sahne alan siyah jazz müzisyeni Archie Shepp (»Sweet Mao«) gibi bir çok kültür aktivisti maoizmden etkileniyordu. Maoizm, yeni sola, sosyalizmi sosyolojik anlamda dar olarak algılanan işçi sınıfı ile daraltıcı bağlamdan çıkararak ve dünya çapındaki antikapitalist hareketlerin realitesine bağlayan yaratıcı bir marksizm olarak görünüyordu.

Betty Friedan’ın »Kadınlık Çılgınlığı« (1960) adlı kitabının yayımlanmasıyla feminist hareket yeni bir safhaya geçti (ikinci kadın hareketi veya »second wave«). Savaş yıllarında kadınların üretim süreçlerine entegre edilmelerinden sonra 1950’li yıllara yeni bir patriarkal anlayış damgasını vuruyordu. İkinci kadın hareketi buna karşı çıkıyor ve cinsiyet ayrımcılığının sona erdirilmesini talep ediyordu. 1964’de ilân edilen Civil Rights Act, işyerindeki her türlü ayrımcılığı (ırk, cinsiyet, din veya ulusal kökenden dolayı ayrımcılığı) yasa dışına çıkartıyordu. Özellikle 1960’lı yıllarda üniversitelerde »affirmative action« talebi, yani akademisyen kadrolar arasında kadın ve beyaz olmayanların oranının artırılması için hedefli faaliyet talebi son derece popüler olmuş ve 1965’den itibaren hedefli bütçelerin ayrıldığı etkin programlara yol açmıştı.

Yurttaş hakları ve savaş karşıtı hareketlerin aktivistleri, aynı tanınmış feminist Kate Millett (»Sexus ve Egemenlik«) gibi, sosyalistti. 1970’li yıllardaki sosyalist ütopyelerin en tanınmış edebî anlatımları Ursula LeGuin (»Hiç bir şeyi olmayanların gezegeni«), Joanna Russ ve Marge Piercy gibi feminist yazarların kaleminden çıkmıyordu. Yeni sol, bilimde de, marksist yönelimli dergilerin (New Left Review, Monthly Review) yayımlanmasına neden olacak bir yeni canlanmaya yol açtı. Paul Baran ve Paul Sweezy’nin 1966’da yayımladıkları »Monopoly Capital« adlı eserleri büyük etki yaratmıştı.

ÜÇÜNCÜ DÜNYA VE 1968'İN YAYILMASI

»Üçüncü Dünya«nın politik faktör olarak biçimlenmesi, Bandung'da gerçekleştirilen (1955) ve ardından 1961'de Belgrad'da ilk Bağımsız Ülkeler Konferansı yapılan Afro-Asya Konferansı ile söz konusu oldu. Mısır, Hindistan ve Yugoslavya, yeni ulusların bağımsız ve hükümlan gelişmesinin ABD veya SSCB'nin boyunduruğu altında olmadan gerçekleşmesini talep eden bağımsız ülkeler hareketinin önde gelen aktörleriydi. Bir çok Üçüncü Dünya ülkesinde, hammadde kaynaklarının ulusallaştırılması ve iktisadî politik gelişme planları gibi bir çok sosyalist politika unsuru uygulamaya sokulmuştu. Fransız yayımcı Alfred Sauvy tarafından 1952'de ifade edilen »Üçüncü Dünya« tanımı, Fransız Devrimi'nin »Üçüncü Sınıfı«na bir atıftı. Bu tanım, Güney'in ülkelerinin sömürge karşıtı kurtuluşunun, kültürel özgüvenlerinin ve kendi tayin ettikleri gelişimlerinin vurgulanmasıydı.

Vietnam Savaşı'nın 1963–1969 arasında amerikanlaştırılması, ABD'nin Üçüncü Dünya'nın bu haklarına karşı bir savaşı olarak algılandı. Vietnam Savaşı, Üçüncü Dünya'daki kurtuluş savaşları için, bilhassa asimetrik savaş yönteminin stratejisi olarak gerilla savaşının tutarlı uygulanması veya farklı politik güçleri içerecek olan »Ulusal Kurtuluş Cephesi«nin örgütsel olarak kuruluşun ilân edilmesi gibi farklı açılardan bir paradigma sunucusu olmuştu. ABD'nin Vietnam'da yürüttüğü savaş politikaları, 1960'lı yıllarda kapitalist sistemin meşruiyetinin önemli ölçüde azalmasına neden olmuştu.

Farklı kurtuluş ve direniş örgütleri kendi aralarında görüş alışverişinde bulunuyorlar ve 1968'de yoğunlaşan sosyal, politik, kültürel ve askerî mücadeleleri üretiyorlardı. Meksika'da öğrencilerin ayaklanmasından sonra, Paris'de öğrenci eylemleri yayıldı ve işçilerin ülkeyi günlerce felce uğratan genel grevi ile bağlandı (»Paris Mayısı«). Çekoslovakya'da »Prag İlkbaharı« reformlar ve kendi kaderini tayin hakkını vaad ediyordu. Almanya'da İran Şahı'nı protesto eylemlerinde, 2 Haziran 1967'de Benno Ohnesorg adlı öğrencinin polis tarafından vurularak öldürülmesi, hareketin radikalleşmesine neden oluyordu.

Yeni Sol ile sıkı bir bağlantıda olan »1968 hareketleri« her yerde alışla gelmiş politika biçimleri ve örgütler ile ihtilaf içerisinde oldu. 1966'dan beri büyük koalisyon tarafından yönetilen Almanya'da harekete »Parlamento Dışı Muhalefet« [Außerparlamentarische Opposition–APO] adı takılmıştı. ABD'de Demokrat Parti'nin 1968 Kurultayı, protestoculardan korunma amacıyla dikenli teller ardında yapılmıştı. Ama aynı zamanda da yeni sol, politik kurumların ve örgütlerin kendi içlerinde başlayan bir reform sürecinin parçası olmuştur.

YENİ SOLUN TEORİSİ

Yeni solun teori ve pratiğinde, aralarında çok çeşitli karma biçimlerinde yer aldığı »ortodoks« ve »antiotoriter« kanatlar karşı karşıyaydı. Ortodoks kanat, kapitalizmin ekonomi politığının eleştirisinin de-

vam etmesi için uğraşiyor, bağlayıcı örgütlenme ve kurumsal politikanın önemini vurguluyor, Sovyetler Birliği'nin uluslararası antikapitalist strateji için özel önemi olduğunu söylüyor ve sovyet teori gelişiminin sistemlerin barış içerisinde yanyana yaşaması ve sosyalizme demokratik geçiş düşüncesini alıyordu. Antiotoriter kanat ise, politikanın var olan biçimleri ile kırılmayı ve kendiliğindenliğin rolünü vurguluyordu; bunu yaparken protestonun kültürel, hatta yaşamsal boyutuna dayanıyor ve Çin'in »Kültür Devrimi« düşüncesine sempati duyuyordu; her iki toplumsal büyük sistemin hiyerarşik–muhafazkâr yapılanmalarının yakınlaşmasını ve iktidarın bürokratikleşmesini eleştiriyordu.

Ortodoks kanat için özellikle DAC'nde geliştirilen »Tekelci Devlet Kapitalizmi« (Stamokap) teorisini ölçü koyucuydu. Kapitalizmin o anki güncel safhasında, kapitalist tekellerin giderek daha çok birbirleri ile ilişkide olan devlet politikaları ve yapılarına gereksinim duydukları bir biçimde yoğunlaşma süreçleri ve tekeller merkezî rol oynuyordular; tekeller, devlet ve malî sermaye, rekabet ve piyasa ötesinde büyük, uzun vadeli üretim projelerinin planlanması ve uygulanması biçiminde, »tekelci devlet kompleksleri« (örn. askerî-sanayisel kompleks) çatısı altında içiçe geçiyorlardı. Bu çerçevede devletin giderek aktif düzenleyici rolünde ve fiilen başlamış olan planlamada, kapitalizmin sosyalistçe aşılması için potansiyeller görülmekte, aynı zamanda politik mücadelede, küçük ve orta ölçekli sermaye ile hakim tekeller tarafından çıkarları zedelenen bütün »antitekel katmanların« ittifakı kurulmaya çalışılıyordu. Tekelci devlet kapitalizmi söylemi, yeni kurulmuş olan Alman Komünist Partisi DKP'nin teorik temelini oluşturuyordu ve SPD'nin gençlik örgütü Jungsozialisten'ler arasında da geniş biçimde tartışılmaktaydı. 1972'de SPD gençlik örgütünün Hamburg ve Berlin şubeleri bu teoriye uygun strateji belgelerini onaylamışlar ve 1977 bu teoriyi savunan Klaus-Uwe Benneter Jungsozialisten başkanı olmuştu (Benneter daha sonra SPD'den atıldı ve yerine Gerhard Schröder geçti. Daha sonra yeniden SPD'ye üye olan Benneter, 1998-2005 yılları arasında Schröder'in neoliberal politikalarının yılmaz savunucusu oldu). SPD içerisindeki marksistlerin çalışması-na yönelik olan »Herford Tezleri« de aynı şekilde bu teoriden etkilenmişti.

Anti otoriter kanat için Herbert Marcuse'un teorileri önem kazanıyordu. Marcuse, Sovyet ve Batı toplumlarındaki, iktidar, baskı, ritüelleşme ve yabancılaşmanın yapısal paralellliğini vurguluyordu (»Tek boyutlu insan«). Ortodoks kanat tarafından, kapitalizmin medenileştirilmesi ve hapse tıkmaması, rasyonelleşme ve modernite olarak olumlu görülen her şey, antiotoriter kanat tarafınca içselleştirilen baskı, »repressif tolerans« ve alternatiflerin dışlanması olarak reddediliyordu. Marcuse, psikoanalizi kurtuluş teorisi ile bütünleştiriyor ve öğrenci hareketine, bütünleştirilememeleri ve kültür devrimi yaklaşımları nedeniyle önemli bir rol biçiyordu. Ortodoks kanat sosyaldemokratları ve sendikaları da içerirken, antiotoriter kanat, sosyal işçilik, pedagoji, sağlık hizmetleri gibi somut toplumsal alanlar ve sosyal pratikteki eleştirisel devinime esin kaynağı oluyordu. »Özgürlük iyileştirir« şiarı altında İtalya'daki kapalı akıl hastahanelerini dağıtan İtalyan psikolog Fraco Basaglia'nın geliştirdiği »Antipsikoloji«nin etkisi hayli yüksekti.

SPD içerisinde ise »demokratik sosyalizm« ile »sosyal demokrasi« tanımları yer değiştirmişti. Brandt hükümetlerinin temel şiarı »toplumun demokratikleştirilmesi«ydi. Genç sosyalistler ve SPD solu uygulamadaki reform pratiğini, »sistemi aşan reformlar« formülü ile sosyalist bir perspektife kavuşturmaya çalışıyorlardı. Onlara göre sosyalist stratejinin parçası olan reform politikalarının, toplumsal iktidar ilişkilerinin ve ekonomik işlev mantıklarının toplumun önemli bölümlerinde esaslı biçimde değişmesine yol açacak şekilde »antikapitalist yapısal reformlara« dönüşmeleri gerekiyordu. Böylesi sistemi aşan reformlar, kurumsal politikayı (parlamentolar ve partiler içerisinde) ve hareket politikasını (hareketler içinde ve sokakta) birlikte içeren bir »çifte strateji« ile gerçekleştirilebilirdi. SPD 1970’de demokratik sosyalizmin ve somut geçiş projelerinin uzun vadeli stratejisini içeren »Uzun Vade Programı«nın hazırlanmasını karar altına almıştı. Bu karar 1975’de »Yönelim Çerçevesi 85« başlığı altında kaleme alınıp kabul edildi, ancak ardından rafa kaldırıldı.

SOMUT DEMOKRATİK SOSYALİST REFORMLAR

1970’li yılların başlarına demokratik sosyalizm büyük bir olasılıkla yakında gerçekleştirilecek olan bir toplumsal alternatif olarak görülmekteydi. Şili’de Salvador Allende önderliğinde Unidad Popular’ın 1970 zaferi ve Portekiz’de sosyalist askerlerin gerçekleştirdiği »Karanfil Devrimi« bu düşünceye güç katıyorlardı.

Bir çok Avrupa ülkesindeki sol, »sistemi aşacak reformların« başlangıcı sayılabilecek programatik konseptler geliştirdi ve kısmen bunları uygulayabildi. İsveç’te geliştirilen ve sonra İşçi Partisi’nin hükümet programı haline getirilen »İşçi Fonları« ile işçilerin şirket kârların pay almaları ve bununla birlikte büyük tekellerin kamulaştırma yoluyla değil, şirketteki hisselerin çoğunluğunun zaman içerisinde işçilerin eline geçmesiyle sosyalizasyonu gerçekleştirilmişti. Britanya’daki Labour Hükümeti, iktisadın çekirdek alanlarını bir devlet hedef planının önceliği altına sokan ulusal iktisat planını karar altına almıştı. Almanya’da büyük şirketlerde işçilerin kararlara katılım hakkı uygulamaya sokuldu. İtalya’da yürürlüğe sokulan »scala mobile« ücretlerin otomatikman enflasyon oranına uyarlıyor ve toplu sözleşme görüşmesine katılanlar arasındaki güç ilişkisini önemli oranda değiştiriyordu.

Bütün bu »yapısal reformlar«, içerisinde piyasa ve özel sermayenin yok edilmediği, ama toplumsal kontrolün boyunduruğu altına ve devletsel genel planlamanın içine alındığı bir nevi demokratik piyasa sosyalizmini hedefliyorlardı. Bu noktada, Doğu Avrupa’nın donmuş planlı ekonomi devlet sosyalizmini, demokratik yönlendirilen, özgirişimi ve kararlara katılımı onaylayan bir piyasa sosyalizmini propaganda eden reform güçleri ile bir konverjans [yakınlaşma] söz konusuydu.

2.4. NEOLİBERALİZMİN ZAFERİNDEN BUGÜNE KADAR

Altmışlı yılların sonundaki başkaldırı dünya çapındaki güç dengelerini kaydırmış ve demokratik sosyalizm için verilen uğraşlara ivme katmıştı. Yetmişli yılların başında, kapitalist ülkelerde orta vadede sosyal ve demokratik dönüşümün kalıcılışacağını ve devlet sosyalizmi ülkelerinde de uzun vadede demokratik ve katılımcı sosyalist reformların alternatifi olmayacağını gösteren emareler mevcuttu. Portekiz'deki, sosyalizme geçişin devlet hedefi olarak anayasa alınmasını sağlayan Karanfil Devrimi (1974), İspanya'daki Franco-Rejimi'nin (1975) ve Yunanistan'daki askerî diktatörlüğün (1973) sona ermeleri ve SBKP'nin önderlik beklentisinden uzaklaşıp, sosyalizme demokratik yoldan geçilmesini ilân eden eurokomünist PCI'nin yükselişi bu beklentileri teyid eder gibiydi.

Ancak demokratik sosyalist dönüşüm hareketi henüz yetmişli yılların ortasında adım adım duraksadı ve yerini alternatif bir dönüşümü öneren, küresel çaptaki üretim ve yaşam tarzı değişimlerini farklı biçimde yararına kullanan neoliberalizmin ivmesine kattı. Bir dizi kırılma bunu göstermektedir. Batı Avrupa'da reform hareketleri zayıfladı. Almanya'da Brandt'ın (1974) ve Büyük Britanya'da Wilson'un (1976) istifa etmeleri, İsveç'te SAP'nin seçim yenilgisi (1976), İtalya'da PCI'nin en güçlü parti olma ve Batı Avrupa'nın ilk komünist hükümet ortaklığını dayatma girişiminin başarısızlığı (1976): tüm bunlar reform hareketinin zirve noktasını aştığı gösteren semptomlardı. Doğu Avrupa'daki reform hareketi »77 Şartı« (1977 Çekoslovakya) ile yavaş yavaş reform sosyalisti yöneliminden uzaklaşıyor ve – devlet baskısı nedeniyle de – dünya görüşünde daha çok nötr olan ve 1990'lı yılların demokratik–kapitalist dönüşümünü kötünün iyisi olarak selamlayan bir insan ve yurttaş hakları hareketi haline geliyordu.

HEGEMONİNİN KAYBI

Demokratik sosyalist reform hareketinin toplumsal hegemoniyi neoliberalizme kaybetmesinin nedenleri çok çeşitliydi ve hâlen tartışmalıdır. Demokratik sosyalizm ekonomi alanında, üretici güçler gelişimindeki kırılmanın nasıl dayanışmacı ve kurtuluşçu bir toplum için kullanılacağını gösteren inandırıcı bir vizyon geliştirmeyi başaramadı. Devlet sosyalizmi hükümetleri, ama Batı'daki sosyalist reform güçleri de, bilişim ve iletişim teknolojilerindeki, bilimselleşen üretimdeki, lojistik ve otomasyondaki devrimci yenilikleri ele geçirmekte güçlük çektiler. Üretim ve yaşam biçimlerinin küreselleştirilmesi ve fordist üretim biçiminin neoliberalizm tarafından tüm kuvvetiyle ve acımasızca hızlandırılan demontajı solcular tarafından daha direnç ve kaygı ile izleniyordu. Devlet sosyalizmi ülkeleri İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yüksek gelişme temposu ve büyük bir ekonomik dinamik gösterirlerken, yetmişli yılların ortasından itibaren giderek kapitalist ülkelerin üretkenliklerinin ve gelişim temposunun gerisine düşüyorlardı.

Bazı yerlerde demokratik sosyalist reform askerî yöntemle durduruldu. Şili'de CIA'nin desteğiyle 9 Eylül 1973'de gerçekleşen askerî darbenin demokratik seçimle işbaşına gelen sosyalist Salvador Allende

Hükümeti'ni alaşağı etmesi, dünya çapındaki hareket için travmatik karakter taşıyordu. Latin Amerika'nın hemen her ülkesinde askerî diktatörlükler iktidarı ele geçiriyor ve sol hareketleri hapisane, işkence, cınayet ve kaçırımlarla baskı altına alıyorlardı. Büyük güçler arasında yumuşama döneminden (1975 Helsinki AGİT Konferansı) sonra yeniden hızlanan silahlanma yarışı, son derece yüksek askerî harcamalar nedeniyle Varşova Paktı ülkelerinin ekonomilerinin iflasın eşığıne gelmesine ve tersi durumda sivil ve sosyal gelişme için harcanabilecek ekonomik potansiyallerin bloke edilmesine yol açtı.

Demokratik sosyalist güçlerin küresel dönüşüm süreci üzerinde olası bir hegemonisi, hızlı toplumsal değişimlerden olumlu [positif] bir vizyon çıkarmayı gerekli kılıyordu. Ama bu olmadı. Bireyselleşme, eski çalışma toplumunun sonunun gelmesi, klasik muhitlerin ve örgütlenm biçimlerinin dağılması, biçimlendirme ve kendi kaderini tayin hakkı yönündeki postmateryalist gereksinimler, geleneksel ulusal toplumun göçmenlerin katılımıyla ortadan kalkması ve iç farklılaşmalar, toplumsal değişimi belirliyorlardı. Neoliberalizm bu tandansları selamlıyor ve bunları düzensizleştirme, dayanışmasızlaştırma ve özelleştirme konseptleri içerisine bağliyorken, demokratik sosyalist güçler bu tandanslara, kurtuluşun, bireysel ele geçirmenin ve derinleşen demokratikleşmenin ilerici konseptleri içerisinde kaldırmak yerine, karşı çıkıyorlardı.

Bu, kültürel kırılmalar içinde geçerliydi. Kitlesele iletişim araçlarının hızla çoğalmasında, siyah ve genellikle beyaz olmayan kültürel üretimin zaferden zafere koşmasında, küreselleşmiş gençlik kültürünün güçlenmesinde ve yeni interaktif ve çoğulcu iletişim araçları karşısında, burjuva kültürünün o ana kadar olan dominant konumu sona erdi. Burada da toplumsal »Establishment«in demontajının sözcüsü olan ve solu, »eski değerlerin« savunuculuğunun muhafazakâr rolüne iten neoliberalizm oldu.

Sonucunda yeni sol ile kadınların, siyahların ve beyaz olmayanların, lezbiyen ve gaylerin kültürel ve sosyal kurtuluş hareketleri ile olan ittifakı dağıldı. SDS'in 1968'de yapılan Federal Konferansı'nda erkeklerden oluşan divan, feminist talepler ve örgüt içindeki patriarkallığı tartışmayı reddettiğinde, »Kadının Kurtuluşu İçin Eylem Şurası«nın domatesli ataklarına maruz kaldı. İtalya'da DEMAU (Demistificazione dell'autorità patriarcale) veya Rivolta Femmine gibi feminist gruplar sol örgüt bağlantılarından koştular. Solcu erkeklerin kadının kurtuluşunu tartışmak istememeleri ve kendi imtiyazlarını sorgulamamaları, sol ile feminizm arasında, bir daha iyileşmeyecek bir biçimde oluşan ve hemen her yerde bir çok ilerici kadının sol örgütlerden ayrılmasına yol açan (1976'da »Il Manifesto«da yayımlanan »Veda Mektubu«nun başlığı »Yoldaşlar, sizi terk ediyoruz« du) bir uçurum yarattı.

Yanıt bulunması gereken yeni sorular arasında ekoloji vardı. Fordist gelişim yolunun tükenen hammaddelere, bilhassa fosil yakıtlara bağımlı oluşu, 1973 petrol kriziyle âniden toplumsal bilince çıktı. Sanayi

toplumunun egemen modelinin yok edici sonuçları çevre kirliliğinde, Seveso (1976) ve Bhopal (1984) gibi kimyasal kazalar veya Çernobil'deki (1986) nükleer kazadaki felaketlerde görülmekteydi. 1960'lı yıllardan beri »Yeşil Devrim« adı altında Hindistan'da, Latin Amerika'da ve İran'da (»beyaz devrim«) yürütülen büyük stilde ziraat teknolojik reformlar en azından sosyal ve ekolojik sonuçları açısından tartışmasız değillerdi. Burada sosyalist güçler uzun bir süre, fordist ilerleme modelinden ve onun büyük sanayi üretimi karşısındaki naifliğinden kurtulmayı ve kapitalist ve devlet sosyalizmi ekonomi politığının ileriye gösteren eleştirisini geliştirmeyi başaramadılar.

GLASNOST VE PERESTROYKA

Sovyetler Birliği'nde Nikita Kruşçov'un 1964'de alaşağı edilmesinden sonra Leonid Breşnev iktidara geldi. Hükümet dönemi geriye bakılarak »stagnasyonun altın çağı« (Viktor Kozlov) olarak nitelendirilen Breşnev, gerekli olan değişimlere direnmenin sembolü oldu. Hükümet dönemi, daha sonra »sosyalist devletlerin kısıtlı hükümlerini« vurgulayan »Breşnev–Doktrini« ile meşrulaştırılan ve »Prag İlkbaharı«nı bastırmayı amaçlayan 1968 Prag işgali ile başladı. Breşnev 1974'den itibaren damar kireçlenmesinde muzdarip olmasına rağmen 1982'de ölene dek SBKP Genel Sekreteri olarak kaldı ve Politbüro'yu, Ernest Mandel'in hicivle dediği gibi, yaş ortalamasında sadece Vatikan'ın rekabet edebileceği bir kurum haline getirdi. Reformlara direnme ve askerî çözümlere odaklanma, Sovyetler Birliği'nin ve müttefikleri olan ülkeleri giderek izolasyona ve geri kalmışlığa itti. 1979'daki Afganistan işgali bu gelişmenin en dip noktasını oluşturdu

Her ikisi de çok kısa süreler için SBKP Genel Sekreteri olan reform yönelimli Yuri Andropov ve muhafazkâr Konstantin Çernenko'dan sonra Politbüro'daki reformcular çoğunluğu ele geçirdiler ve 1985'de Mihail Gorbaçov'u Genel Sekreter olarak seçtiler. Gorbaçov ve ona bağlı olan aktörler Sovyet iktisadı ve toplumunun içinde bulunduğu krizi tüm çıplaklığı ile analiz ettiler ve Glasnost ve Perestroyka başlıkları altında, Sovyetler Birliği'ni hareketsizlik ve reform uygulama yeteneksizliğinden kurtaracağını düşündükleri bir dönüşüm sürecini başlattılar. Perestroyka politikası bir çok noktada Doğu Avrupa'daki altmışlı yılların reform uğraşları ile bağlantı kuruyordu. Yürürlüğe giren Devlet Şirketleri Yasası (1987) işletmelere daha çok öz sorumluluk veriyor ve iktisadî muhasebeyi uygulamaya sokuyordu. İşletmeler devlet ihaleleri ile bağlanmamış olan üretim kapasitelerini serbestce kullanamıyorlar ve ürünlerini piyasada satamıyorlardı; tek tek işletmeler için merkezî iktisat planlarının yerini öz sorumluluk ve seçimle işbaşına gelmiş işçi kolektiflerinin kontrolü alacaktı. Kooperatifler Yasası'nın (1988) biçimi özel şirketlerin kurulmasına olanak tanıyordu, ancak başlangıçta sert kurallar altında. Devletin elindeki yurtdışı ticaret tekelini adım adım terk edildi. Sermaye eksikliğinin giderilmesi ve teknoloji transferlerinin olanaklı kılınması için

yürürlüğe sokulan Joint-Venture-Yasası (1987) ile, başlangıçta sadece azınlık katılımı olmak üzere, yabancı sermaye ortaklığına izin verildi. Bu ortaklıklar daha sonra tamamen serbest bırakıldı. İktisatın idarî ve malî yönlendirilmesinin buharlaşması hızla derin bir krize yol açtı.

İktisat politikaları reformu, politik reform ile birleştirildi. Glasnost, kamuya açık tartışmanın özgürlüğü, sansürün kaldırılması ve eleştiri ile taban katılımına teşvik anlamına geliyordu. Demokratikleşme ve glasnost, parti kadrolarının özgür aday seçimiyle oluşturulması ve eleştirel kamuoyunun teşvik edilmesi, reform sürecini geriye döndürülemez hale getirecek ve parti ile iktisat bürokrasisindeki hareketsiz kesimlerin aşılmasını sağlayacaktı.

Gorbaçov, perestroykayı sosyalizmin demokratikleştirilmesi deneyi olarak algılıyordu. Sadece altı yıl süren reform döneminde iktisadî sorunlar çözülemedi, darboğaz aşılamadı ve ekonomik yenilenme gerçek anlamda ilerleyemedi. Küresel rekabetin baskısı altında reform süreci kısmen neoliberal çehreye büründü: gıda maddelerine verilen subvansiyonların azaltılması, fiyat artışları, kamu hizmetlerinin azaltılması, kâr sağlamayan işletmelerin kapatılması ve enflasyon yoksullaşma süreçlerine yol açıyor ve grevlerin, hoşnutsuzluğun, gençlerin başkaldırısının yaygınlaşmasına neden oluyordu. Kimileri otoriter devlet sosyalizminin sözde güvenliğini nostaljik bir biçimde ilahlaştırırlarken, halkın büyük bir kesimi, hatta entellektüellerin çoğunluğu sosyalizmden vazgeçmişlerdi bile. 1991'de bir grup subayın Gorbaçov'u tutuklayıp, demokratikleşme sürecini durdurmak için başlattıkları darbe başarısız olunca, ulusal sovyet cumhuriyetlerinin elitleri yeni güç merkezleri olarak ortaya çıktılar. Rusya Başkanı Yeltzin SBKP'ni yasakladı ve kapitalizme geçişi başlattı.

Perestroyka uluslararası alanda müthiş bir etki yarattı. [Perestroyka] sosyalizmin, demokrasi, özgürlük ve küresel işbirliği (»Yeni Düşünce«) anlamında yenilenmesinin bir deneyi olarak algılandı. Emekçileri ve halkı reformlar sonucunda »kendi evinin efendisi« yapma ve iktisat ve toplumda bir sosyalist demokrasiyi gerçekleştirme vaadi ne Sovyetler Birliği'nde, ne de Sovyetler'e yakın ülkelerde yerine getirilebildi. Reformların uzun vadede başarılı olup olamayacakları ve kapitalizme geri dönüşü engelleyen, gerçek anlamda yeni bir demokratik-sosyalist topluma yönelik dönüşümün gerçekleştirilip gerçekleştirilemeyeceği soruları, reform sürecinin kısa süren yaşamında açığa kavuşturulamadı.

Glasnost ve perestroyka, demokratik sosyalizmin gelişimi için aşılamayacak bir çizgiyi, sosyal ilerleme ile özgürlük haklarının birbirinden ayrılmasının veya parti içi demokrasinin ve eleştirinin politik etkinlik adına baskıya uğratılmasının bir daha kesinlikle kabul edilmeyeceğini belirleyen bir çizgiyi çizmiştir. Halkı ya da partiyi paternalistce kendi kendisinden korumaya çalışan bir politika, sosyalist bir politika adını taşıyamaz. İşte bu, Sovyet reform döneminin dünya çapında bıraktığı miras olmuştur.

ÜÇÜNCÜ DÜNYA'DA DEĞİŞİM

Sosyalizm 1970'li ve 1980'li yıllarda gelişmekte olan ülkelerdeki bağımsız postkolonyal gelişme için 1950'li ve 1960'lı yıllarda taşıdığı örnek olma karakterini yitirmeye başlamıştı. Bağımsızlaşan bir çok Afrika ülkesini, sömürgecilğe karşı mücadele vermiş ve bir »Afrika Sosyalizmi« resmi altında eğitimin modernleştirilmesini, doğal zenginlikler ve kilit sanayi sektörleri üzerindeki ulusal kontrolün sağlanmasını ve devlet tarafından hızlandırılan sanayi ve tarım kalkınma politikasını gerçekleştiren politikacılar kuşağı yönetmekteydi. Sambia'daki Kenneth Kaunda ve Gana'daki Kwame Nkrumah bu kuşaktandırlar. Ancak bu ülkelerde giderek diktatörlük, yolsuzluk ve ihracat gelirlerinin halkın büyük kesimlerinin aleyhine yöneticilerin ceplerine aktarma politikaları yaygınlaşmaya başladı. Etyopya'da Mengistu (1977-1991), Uganda'da İdi Amin (1971-1979) veya Kongo/Zaire'de Mobutu (1962-1977) gibi sosyalist diktatörler insan haklarının zedelenmesi, terör ve yanlış politikalar sonucu açlığa yol açılması ile birebir anılır oldular.

Sosyalizm adına kurulan en korkunç rejimlerden birisi Kamboçya'daki Kızıl Kimer egemenliği (1975-1979) oldu. Pol Pot önderliğindeki Kızıl Kimer'ler bir »Tarım Sosyalizmi« ilân ettikten sonra, kent nüfusunu göçe zorladılar, ülkeyi radikal bir biçimde dünyaya karşı izole ettiler ve en aşağı 1,5 milyon insanı vahşice katlettiler. Ta ki, bu terör rejimi yeniden birleşen Vietnam'ın ordusunca sona erdirilene dek. Uluslararası sol Kamboçya'daki gelişmelerle ilgili haberleri uzun bir süre emperyalist propaganda diye kaale almadı.

Ardından sosyalist güçler Asya ve Afrika'da her türlü hegemonyalarını kaybettiler. Onların yerini Afrika'da genellikle kapitalist ve liberal reformları savunup, güçlenmekte olan bir postkolonyal burjuva söylemini kullanan yurttaş hakları ve demokratikleşme hareketleri geçti. Asya'da bir çok postkolonyal ülkede başlangıçta, bir tarafta altyapı ve kısmen kilit sanayi sektörlerinde devlet mülkiyeti, diğer tarafta da özel ve kapitalist pazarların var olduğu ve merkezî iktisat planlamasının geçerli olduğu güçlü devlet iktisatları görünmekteydi. Bu tip yapı, içerisinde Asya'nın en büyük halk ekonomisi olan Çin'in yanı sıra Hindistan'ın da bulunduğu ülkelerin ulusal sanayilerinin kurulması için işlevseldi. Bu tip ekonomi 1980'li yıllardan beri mütemediyen özelleştirmeler, düzensizleştirmeler ve liberalleştirmeler sonucunda transformasyona uğratılmış olsa da, devlet müdahalesi ve çerçeve stratejisi ile özel kapitalist akümülyasyon bütünlüğü, bir çok Asya ülkesinin küreselleşme stratejilerinin spesifik özelliği olarak kaldı.

Kuzey Afrika ve Asya'nın bir çok bölgesinde sosyalist ve milliyetçi rejimlerin iflası, sosyal soru ile Batı'nın gelişme modelinden duyulan hayal kırıklığını otoriter ulusal elitler ile patriarkal egemen grupların muhafazakâr önderlik taleplerine bağlayan köktendinci islamizmin yeni bir halk hareketi olarak or-

taya çıkmasını teşvik etti. Böylelikle 1979 İran Devrimi'nden sonra islamist güçler dünyevî ve sol güçler karşısında güçlenebildiler ve İran'ı köktendinci bir tanrı devletine dönüştürmeye çalışabildiler. »Arap Sosyalizmi« adı altında iktidara gelmiş olan askerî yönetimler de giderek islamist etkilere açıldılar.

Güney Afrika solu ile özel bir rol oynadı. Güney Afrika'nın bağımsızlığına kavuşmasından sonra, ancak 50 yıl süren bir mücadele ile yıkılacak olan bir beyaz elit egemenliği, açık ırk ayrımcılığı (Apartheid) politikasıyla iktidarını kurmuştu. Direnişin ana taşıyıcısı olan African National Congress (ANC), 1955'de kuruluşundan bu yana kendisini ulusal kurtuluş geleneğinde olan bir örgüt olarak tanımlıyor ve Kuruluş Şartı'nda (Freedom Charta) doğal kaynaklar ile kilit sanayi sektörlerinin kamusallaştırılmasını, toprak reformunu, çalışma hakkını ve ücretsiz kamusal eğitimi gerçekleştirmeyi önüne hedef olarak koyuyordu. ANC, tutarlı bir biçimde apartheidın sona erdirilmesi için mücadele veren Güney Afrika Komünist Partisi (SACP) ve COSATU sendikalar birliği ile sıkı bir şekilde bağlantılıydı. SACP, antiapartheid mücadelesinin stratejisini önemli oranda belirlemekteydi. En tanınmış temsilcileri, Britanya'daki sürgününde uluslararası dayanışma çalışmalarından sorumlu olan teorisyen Ruth First ile ANC'nin askerî kolunu kuranlardan olan ve SACP Genel Sekreteri sıfatıyla Güney Afrika'nın en popüler politikacılarından biri haline gelen Chris Hani'dir. Her ikisi de öldürüldü.

Apartheid rejimine karşı verilen mücadele içerisinde, Steve Biko ve Mamphela Ramphele etrafındaki bir grup Black Consciousness Movement'i (BCM) kurdu. BCM, Frantz Fanon ve Aimé Césaire gibi siyah aktivist ve teorisyenlerin geleneğinde olduğunu öne çıkararak, ırkçı baskının psikososyal totalitesine karşı kültürel kurtuluşu, yerel özörgütü (community work) ve olumlu söylemi (»black is beautiful«) vurgularak baskı ve kendi kendini marjinalleştirme döngüsünden kurtulmayı hedefliyordu. BCM uluslararası alanda büyük etkiye sahip oldu ve 1976 Soweto Başkaldırısı'ı ile rejime meydan okuyan Township örgütlenmelerinin yolunu açarlardan oldu.

1985'den itibaren uluslararası alanda tamamen diskredite olan apartheid rejimi, sonucunda 1994'de yapılan ve ANC'nin zaferini tescilleyen özgür seçimlerle sona eren demokrasiye geçiş sürecini kabullenmek zorunda kaldı. ANC hükümetteyken »affirmative action« un stratejilerini başarılı bir biçimde uygulamaya sokabilmişken, Nelson Mandela ve Thabo Mbeki döneminde gerçekleştirilen neoliberal iktisat ve sosyal politikaları taraftarları arasında hayal kırıklığına yol açtı. 2007 Aralık'ında Jacop Zuma'nın ANC başkanlığına seçilmesiyle, ANC içerisinde sol kanat yeniden güç kazandı.

LATİN AMERİKA: DEĞİŞİMİN HABERCİLERİ

Sosyalizmin yeni bir güncelliğini ve hegemoni yetisini gösteren değişimin motoru 1990'lardan bu yana Latin Amerika'dır. Brezilya'da (1985), Arjantin'de (1983), Uruguay'da (1985) ve Şili'de (1989) askerî dikta-

törlüklerin sona ermesinden sonra sol yeniden formasyonunu kurdu. Kurtuluş mücadelelerinin en önemli deneyimleri Orta Amerika'da elde edilmişti. Nikaragua Devrimi (1979), içerisinde Latin Amerika'nın tipik hıristiyan sosyalizminin güçlü bir ilerici etkisi olan geniş bir koalisyonun sonucu oldu. Devrim, ABD'nin doğrudan desteğiyle bir içsavaşa karıştırıldı. Devrim Hükümeti'nin 1990 seçimlerinde görevden alınmasından sonra, Chiapas'daki 1994 EZLN Ejército Zapatista de Liberación Nacional (Ulusal Kurtuluşun Zapatist Ordusu) başkaldırısı, yenilenen sol teori ve pratiğin merkezine oturdu. EZLN, marksist güçler ile indigen (yerli) halkın geleneklerini birbirine bağlıyordu; »Zapatistalar« bilinçli olarak halkçı köylü direnişinin geleneklerine vurgu yapıyorlardı. Zapatistaizm, öncelikli olarak neoliberal küreselleşmeye karşı bir direniş olarak kendisini ifade eden ve çoğulculuğu, taban demokrasisini, sivil toplumu ve özörgütlenmeyi kabullen bir »postmodern« sosyalizmi ilân ediyorlardı. Zapatistaizm ile, kapitalizm eleştirisini ve sosyal ütopyayı bütün ortodoks yaklaşımların ötesinde ifade eden yeni ve uluslararası etkin bir dil yaratıldı ve küreselleşme hareketleri ile küresel sosyal forumlarda büyük etkisi olan bir küresel dayanışma hareketine neden oldu.

1998'de Hugo Chávez Venezüela'da devlet başkanı oldu. İlân ettiği »Bolivarcı Devrim« de kendisini bir geleneksel çizgiye dayandırıyor: 19. YY'nın Simon Bolivar önderliğindeki »panamerikan« bağımsızlık hareketine. Chávez, önceki hükümetlerin başlattığı özelleştirme politikalarını durdurdu ve altyapının, geniş halk kesimlerine yönelik sosyal ve sağlık hizmetlerinin ve okuma-yazma kampanyalarının güçlendirilmesi için halkçı programlar başlattı. Chávez popülerliği sayesinde gerek petrol sanayisi ile giriştiği ihtilaflarda, gerekse de halkoylamaları ve başkanlık seçimlerinde defalarca başarılı oldu ve petrol sanayii üzerindeki devlet kontrolünü güçlendirdi. Petrolden gelen kârlar, sosyal reformların ve yeni bir multilateral politikanın motoru oldular; böylelikle »Amerika için Bolivarcı Alternatif« (ALBA) sayesinde Amerikan Serbest Ticaret Bölgesi'ne (ALCA) alternatif olan dayanışmacı ticarî ilişkiler sistemi yerleştirildi. Chávez »antiemperyalist« işbirliğini sadece Latin Amerika hükümetleri ile sürdürmek istemiyor, İran'la da işbirliği yapıyor. Chávez'in reform politikalarının otoriter bir politika stili içerisinde yürütülüp yürütülmediği ya da bu politikaların yeni bir sosyal demokratikleşmenin bir parçası mı olduğu hayli tartışmalı.

Yeni bin yıl başladığından bu yana neredeyse bütün Latin Amerika'da sol güçler iktidarı ele geçirdiler. 2003'de Brezilya İşçi Partisi (PT) Lula da Silva ile seçimleri kazandı. 2004'de Frente Amplio adlı geniş sol birlik Uruguay'da seçimleri kazanarak, Tabaré Vázquez'i iktidara taşıdı. Arjantin'de ise peronist Adalet Partisi'nin (PJ) sol kanadı Frente para la Victoria'nın temsilcisi olarak 2003'de Néstor Kirchner ve 2007'de de eşi Cristina Kirchner başkanlık seçimlerini kazandılar. Bolivya'da Movimiento al Socialismo 2005'deki seçimlerden sonra, doğal gaz sanayiini kamusallaştırmayı başaran Evo Morales'i başkılığa getirdi. 2006'da Şili'de sosyalist Michelle Bachelet devlet başkanı oldu.

BATI AVRUPA'DA SOL PARTİLER VE DEMOKRATİK SOSYALİZM

Avrupa'da da 1990'dan bu yana sosyaldemokrasinin solunda duran ve demokratik sosyalizm vizyonunu yenileyen partiler oluştu. İtalya'da PCI'nin bir bölümünün ve Democrazia Proletaria gibi radikal sol örgütlerin birleşimiyle Partito della Rifondazione Comunista (PRC) kuruldu. PRC popüler sekreteri Fausto Bertinotti önderliğinde, kendisini küreselleştirme karşıtı hareketler ve sendikalar ile sıkı bir işbirliğinde gören ve toplumun değişimini salt devlet gücü ile gerçekleştirmeyeceğini açıklayan yeni tip bir sol parti olarak ilân etti. PRC 2006'da Silvio Berlusconi hükümetini alaşağı etmek için bir Orta-Sol-İttifakını kurdu. Koalisyon, başbakan Romano Prodi'nin İtalyan askerlerini Afganistan'a göndermek için çoğunluğa sahip olmamasına rağmen 2008'e kadar iktidarda kaldı ve sonunda da çözüldü. Radikal sol büyük bir yenilgi almış oldu.

Almanya'da ise Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nin fesh edilmesinden sonra devlet partisi SED (Sosyalist Birlik Partisi) içinden Demokratik Sosyalizm Partisi (PDS) çıktı. 2005'den itibaren Emek ve Toplumsal Adalet Partisi (WASG) ile işbirliğine girdi ve 2007'de DIE LINKE partisi içinde birleştiler. DIE LINKE demokratik sosyalizme bağlı; ancak programatik yönünün belirlenmesi henüz sonuçlanmış değil.

»Sol partiler« çeşitli adlar altında Hollanda'da (Sosyalist Parti, 1994) ve Portekiz'de (Bloco del Esquerda, 1999) de oluştu. Norveç'teki Sosyalist Sol Partisi ile İsveç'teki Sol Parti daha uzun bir süre önce kurulmuşlardı. Norveç'teki sol parti 2005'den beri sosyaldemokratlar ve Zentrum (Merkez) partisi ile koalisyonunda.

Yeni veya yenilenen sol partilerin demokratik sosyalizminin, 1970'lerdeki sol sosyaldemokrasinin pozisyonları ile nasıl bir ilişkide olduğu henüz açık değil. [1970'lerdeki sosyaldemokrasinin] programatik temelini toplumun demokratikleştirilmesi, Sovyet biçimi otoriter devlet sosyalizmi ile arasına sınır koyulması, büyümeyi teşvik eden ve yurtiçi piyasa yönelimli iktisat politikası olarak keynesyenizm ve sendikalar ile ittifak içerisinde sosyal devletin geliştirilmesi oluşturmaktaydı. »New Labour« ve Ajanda 2010 çerçevesinde terk edilen bu pozisyonların yeniden yaşam bulması, sol partiler içerisinde güçlü bir akım haline geldi. Bu akımın yanısıra antikapitalist dönüşümün, sosyalist toplum alternatifinin, harekete dayanan politika tarzının yenilenmesini, küreselleşme ve bireyselleşme çağında sol sosyalist programatiğin yeniden tanımlanmasını veya »postmodern« yenilenen örgütlenme teorisine daha fazla ağırlık verilmesini isteyen akımlarda durmaktadır.

MAO'DAN SONRA ÇİN: »SOSYALİST PİYASA EKONOMİSİ« Mİ, YOKSA KAPİTALİST TRANSFORMASYON MU?

Çin Halk Cumhuriyeti 1978'de radikal bir ekonomik reform sürecini başlattı. Sovyetler Birliği'ndeki perestroykanın karşıtolumu olarak [bu süreç] 1985'den sonra özgür ve gizli seçimlere geçişle bağlantılı olmadı. Reformlar, Komünist Partisi tarafından kontrol edilen politik sistem içerisinde gerçekleştirildi. Çin, günümüzde sonuçları ve karakteri hayli tartışmalı olan sürekli bir transformasyon ülkesi haline gelmiştir.

Mao'nun ölümünden sonra (1976), Deng Xiaoping, Mao'nun karısı Jiang Qing etrafında mevzilenmiş »Dörtlü Çete« karşısında başarı kazandı ve maoist politika sürecini bitirdi. Aralık 1978'de XI. Merkez Komitesi'nin 3. Plenumu ülkenin modernizasyonu ve açıklığı için, 1992'den sonra daha da radikalleştirilecek olan bir dizi iktisadî reformlar ve adımları karar altına aldı.

Ekonomik reformlar, daha 1960'larda maoist »voluntarizmi« eleştirenlerin taleplerini yerine getiriyorlardı ve Doğu Avrupa'daki muhalif iktisat teorisyenlerinin reform taleplerine benziyorlardı. Mao'nun ardından, »Büyük Sıçrama«nın felaketle sonuçlanan başarısızlığından sonra 1959'da devlet başkanı olan Liu Shaoqi, başarısızlığın nedenini köylü ekonomisinin diktatörce vergi yükü altına sokulmasında, yüksek yatırım, ancak düşük tüketim kotasında ve ziraat üretkenliği merkezîyetçi doğrudan planlamayla bloke edilmesi ile aceleci kolektifleştirmede görmekteydi. Öz girişimle ziraat üretiminin modernleştirilmesine, farklı mülkiyet biçimlerine ve pazarların üretilen metaların belirli bir kesimi için yeniden açılmasına yöneldi. Bu politika Kültür Devrimi'nce durduruldu, Liu görevden alındı ve 1969'da tutulduğu ev hapsinde öldü.

1957'den itibaren Çin Bilim Akademisi İktisat Bilimleri Enstitüsü'nün müdürü olan, 1964'de görevden alınan ve 1968'den 1975'e kadar »revizyonist« görüşlerinden dolayı hapse atılan ekonomist Sun Yefang, hapisteyken maoist ekonomi eleştirisi ve bir iktisat reformunun temel çizgileri üzerine çalışmaya devam etti. Sun'un teorisinin merkezini, metaların reel değerinin üretimleri için gerekli olan ortalama toplumsal çalışma süresi üzerine kurulu olduğunu tanımlayan değer yasaının, sosyalizmde de sürmekte olduğu tezi oluşturmaktaydı. Mao döneminde uygulanan ve üretim artışlarını emirle gerçekleştirebileceğine inanan voluntarist iktisat politikasının bunu dikkate almadığını ve üretimin giderlerinin görülmemesine, kaynakların heba edilmesine ve üretkenliğin teknolojik modernizasyon ile artırmayla ilgilenilmemesine neden olduğunu söylüyordu. Sun bu nedenle ulusal düzeyde bilimsel gider hesaplaması, işletme düzeyinde iktisadî muhasebe, (devlete ait) işletmelerin daha bağımsız olmalarını, gerçekçi bir fiyat sistemi ve malî sistemin reformunu talep ediyordu.

1978 Reformları önce tarımdaki üretkenliği artırmaya yöneldiler. Halk komünleri dağıtıldı. Toprak devlet mülkiyetinde kalıyordu, ancak köylüler »sözleşmeli sorumluluk altında« planın üstünde ürettik-

lerini kendileri pazarlayabiliyorlardı. Devletin tespit ettiği taban fiyatları artırıldı. 1984'den itibaren plan fazlası olarak üretilen ürünleri bağımsız pazarlanması sanayi ve hizmet sektöründe de uygulamaya sokuldu. Köyler ve kentler bağımsız şirketler kurabiliyorlardı. Bu ziraat kolektif işletmeler merkezî iktisat planlamasının dışında çalışıyor ve yerel tüketim pazarlarına satış yapıyorlardı. Reformların sonucunda ziraat üretim büyük bir oranda arttı. Aynı şekilde ziraat olmayan metalarda da artış sağlandı. Bölgeler ve komünler arası rekabet teşvik edildi.

1992'den itibaren, başta devletin doğrudan planlamasına ek olarak uygulamaya sokulan piyasa biçimindeki düzenlemeler adım adım norma dönüştüler. Yeni sistem »sosyalist piyasa ekonomisi« olarak adlandırıldı. Fiyat sistemi reformize edildi ve ürünlerin büyük bir bölümünün fiyatları serbest bırakıldı. Tüketime yönelik sanayi işletmeleri ya satış yoluyla, ya da anonim şirketlere dönüştürülerek özelleştirildiler. Yabancı sermaye ile Joint-Venture ilişkileri serbest bırakıldı, ancak sadece [yabancı sermayenin] azınlık hissedarı olması koşulu ve sürdürülebilir bir teknoloji transferinin olanaklı kılınması şartıyla.

Başlangıçta büyük devlet işletmeleri ağır sanayi, iletişim ve altyapıyı kontrolleri altında tutuyorlardı. 1995'den itibaren burada da reform başladı. Merkezî kâr aktarımı sistemi yerine, vergilerin merkez devlet ve vilayetler arasında dağılımı altında progresif vergilendirme getirildi. Kâr bırakmayan devlet işletmeleri kapatıldı. Devlet işletmelerinin sosyal hizmetler ve istihdam yükümlülüğü, devlet sosyal hizmetler sistemi lehine adım adım kaldırıldı. 2001'de Çin'in DTÖ'ne üye olmasıyla, devlet işletmeleri üzerindeki kâr yapma ve yurtiçi ve dışındaki özel şirketlerle rekabete girebilme baskısı artmaya başladı.

İktisadî reformlar müthiş bir büyüme ivmesine neden oldular. GSMH onyıllarca yüzde 10 civarında arttı. Halkın büyük bir kesiminin gelirlerinde belirgin bir artış sağlandı. Tarihte bu kadar kısa bir süre içerisinde bu kadar çok insanı yoksulluktan kurtaran adımlar atılamamıştır. Özellikle kıyı şeritleri Çin'in uluslararası ticarete artan rolü ve gelişmiş bir altyapı ile hizmet olanaklarına rağmen dünya çapında böylesine düşük ücret seviyesini bulan yabancı sermayenin yatırımları sayesinde hızla geliştiler.

Halkın bir bölümü ise bu refah kârlarından faydalanamadı. Böylece toplumsal bölünme ortaya çıktı. Çin'deki sosyal eşitsizlik, dünya çapında en dramatik olanlarındandır. Kentlere yönelik olan göç, kitlesel bir göçmen proletaryasının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. İnfaz edilen ölüm cezalarının sayısı son derece yüksektir.

Devlet idaresi, Hindistan gibi diğer eşik ülkelerinden farklı olarak, kent varoşlarının oluşmasını engelleyebilmiş ve artan nüfusun temel gereksinimlerini şimdiye kadar güvence altına almayı becerebilmiştir. Devlet yönetimi 2005'den bu yana »armoni toplumu« yönelimi ile sosyal sorunlara ve aşırı eşitsizliğe reaksiyon göstermeye çalışmakta.

Michail Gorbaçov'un bir ziyareti, ÇKP Genel Sekreteri ve reformcu olarak tanınan Hu Yaobang'ın ölümü, 1989'daki öğrenci protestoları ve Peking'de Tiananmen Meydanı'nın işgali, hep demokratikleşme umutlarını tetikleyen olaylar olmuştur. Ancak öğrenci protestoları iki ay sonra kanlı bir biçimde bastırıldı. Öğrencileri protestodan vazgeçirmeye çalışan liberal Zhao Ziyang görevden alındı ve ÇKP Genel Sekreterliğine Jiang Zemin getirildi.

Maoizmi eleştirenler, ekonomik durgunluk ile otoriter politika, lider kültü ve parti içinde eksik olan demokrasi arasında bağlantı kuruyorlardı. Ancak 1978'den beri devam eden reform döneminde, otoriter komünist devlet gücü ile iktisat ve sosyal yapının giderek piyasa yönelimli biçimlendirilmesi arasında bir bağlantı bulunmakta. Kısıntı da olsa, bir Çin sivil toplumunun nüveleri varken, ne bağımsız işçi temsilciliği ne de yasal politik muhalefetin varlığı söz konusu.

ÇKP'nin öncü rolü ve tek parti sistemi değişmedi. Ancak bu yapılar içerisinde politik çoğulculuşma gerçekleşiyor. Partinin işlevi değişti. Partinin daha çok sosyal temel çıkarları, üretici güçlerin gelişmesini ve Çin'in birliğini garanti etmesini, ama doğrudan idareden çekilmesi isteniyor. Bir hukuk devletinin unsurları hızlı bir biçimde sivil konularda oluşturulmakta. Halkın çok büyük kesimleri için bireysel özgürlükler artırıldı. Parti ve devlet yönetiminin sürekli yenilenmesini sağlayan bir mekanizma, ki bu komünist devlet partileri tarihinde bir ilktir, yerleştirildi.

Çin iktisadî sisteminin şu anki karakteri hayli tartışmalı olarak değerlendirilmektedir. Politikanın öncelliği ve ekonomik gelişmenin yönünü belirleme ile iktisadî politik eylemin kurallarını koymada devletin merkezî rolü hâlen devam ediyor. Üretim araçları üzerindeki mülkiyetin büyük bir bölümü özelleştirildi, ama ulusal kaynaklar, kilit sanayi sektörleri, iletişim, altyapı ve malî sektör devlet kontrolü altında. Ancak halkın ve emekçilerin toplumsal veya işletme içerisindeki kararlara katılımı pek gelişmiş değil ve sosyal yapı giderek ücretli emek ile sermaye sahipleri tarafından belirginleşmeye başladı.

Bu nedenle Çin'in 1978'den beri gitmekte olduğu yolun, bir sosyalist iktisat sisteminin (piyasa sosyalizmi) başarılı bir gelişimi mi olduğu, yoksa en geç 1995'den itibaren özünde kapitalist iktisat sistemine bir dönüşümün gerçekleştiği veya gerçekleşmekte olduğu mu tartışmalıdır.

2.5. SOSYALİST VİZYONLARIN YENİDEN HAYAT BULMASI

1990'lı yılların ortasından ve özellikle 21. Yüzyıl'ın başından itibaren, meydan okumalara bir yanıt ve ilerici sosyal ütopyaların yeniden hayat bulmasının ifadesi olarak sosyalizme olan ilgi hissedilir biçimde artmıştır. 1990 sonrasında birçok insanı şoke edecek biçimde devlet sosyalizmi ülkelerinin yıkılmasının üzerinden yirmi yıl geçti ve bunun tarihsel ve analitik değerlendirilmesine şimdi daha kolay ulaşabilmek olanaklı olmuştur. Dünya çapında küreselleşme karşıtı hareketlerin oluşması, kapitalizmin derin krizi ve

»sosyal sorunun«yeni güncelliği, kapitalist düzenin gûya alternatifsizliğini sorgular olmuş ve antikapitalist perspektifler ile ütopya arayışlarını gündeme oturtmuştur.

Antikapitalist hareket ve gerçekçi postkapitalist düzen olarak sosyalizm çalışmaları yeniden artmıştır. Kaba hatlarıyla burada hareketin iki ana damarı görülmektedir (farklı modellerin sistematize edilmesine üçüncü bölümde çalışılmaktadır).

KAPİTALİZMİN OLUMSUZ SONUÇLARINA MODERNİZE EDİLMİŞ, RASYONEL YANIT OLARAK SOSYALİZM

1975 döneminde ve kısmen 1989 sonrasında neoliberal kapitalizmin dinamiği önplanda dururken, yeni yüzyılın başında sınırsız ve rakipsiz kapitalizmin olumsuz sonuçları daha güçlü olarak göz önüne çıkıyor: Savaş ve yeni emperyalizm (ikinci Körfez Savaşı ve hâlen sürmekte olan Irak işgali), süren çevre kirliliği ve ekolojik taşınabilirliğin sınırları (iklim felaketi), Üçüncü Dünya'nın sefaleti. 1990'lı yılların neoliberal istihdam »reformları« ile yoksulluk ve sefaletleşme yeniden ve yeni biçimde gelişmiş sanayi ülkelerinin gündelik yaşamına dönüştü. Genel anlamda neoliberal kapitalizmin dinamiğinin yavaşladığına ve giderek insan ve doğa aleyhine daha çok kâr ile geliştirdiğine yönelik algı yaygınlaşmaya başladı.

Bu deneyimlerden hareketle, kapitalizmin yıkıcı barbarlığına karşı sosyalist alternatif modelleri geliştirildi. Bu yapılırken, devlet sosyalizminin başarısızlığından farklı sonuçlar çıkartılmaktadır. Bir tarafta planlı iktisadî gelişmeyi piyasaların karşıtolumu olarak ve iktisadî öznelerin çıkarları dışında gören modeller durmaktadır. Sosyal forum hareketi çevresinde Michael Albert'in, taban demokrasili planlı ekonomiyi temsil eden »Parecon«-Modeli hayli popülerdir. Sosyalist parti ve örgütlerin geleneğinde olan güçler arasında Cockshot ve Cottrell'in geliştirdikleri ve Dieterich'in »21.Yüzyıl'ın Sosyalizmi«nin de kendisine temel aldığı »Bilgisayar Sosyalizmi«nin yenilenmiş planlı ekonomisi propaganda edilmektedir. Her iki akım arasında da 20.Yüzyıl'ın devlet sosyalizmi antidemokratik ve etkisiz olarak görülmekte ve Gorbacov döneminin iktisadî reformları ile Çin'in »sosyalist piyasa ekonomisi« kapitalizme geçiş biçimleri olarak reddedilmektedir.

Diğer tarafta ise, gelişmiş kapitalizmin dinamiğinin, yenilenebilmesinin ve dolaysız yönlendirmesinin gerisine düşmemek için, bilinçli olarak piyasaları ve iktisadî öznelerin çıkarlarını sosyalist iktisada entegre eden modeller durmaktadır. Bu akımlar, bilinçli olarak devlet sosyalizminin reform dönemlerinin deneyimleri ile bağlantı kurmakta ve farklı araçlarla ekonomiyi düzenleyici çerçeve planlamasının ve halk ile çalışanların demokratik kontrolünün boyunduruğu altına almayı deneyen demokratik piyasa sosyalizmini savunmaktadırlar. Modeller, Ota Şik'in hâlâ popüler olan ve piyasaları daha güçlü ulusal plana entegre eden »Üçüncü Yolu«ndan, ABD'li John Roemer'in taslağını çıkardığı »Shareholder-Sosyalizmi« ve kon-

savsiyonel kapitalist rekabet ile özel sermaye arasındaki birikimi kabullenen, ama güçlü devlet düzenleme-leri, sosyal dağılım, çalışanların güçlendirilmiş katılımı ve farklı mülkiyet biçimlerinin karşımı ile toplumsal açıdan anlamlı yollara yöneltmek isteyen »iktisat demokrasisi« modellerine kadar çeşitlilik taşımaktadırlar.

Kapitalizm ile kopmaz bir bağ içerisinde gördükleri fordist üretim modelinin ekolojik bitişinden bir sosyalist ekonomi çizgisini çıkararak akımlar bağımsız olarak öneme sahiptirler. »Ekolojik Sosyalizm« temsilcileri de bunların arasındadır.

EMEĞİN VE TOPLUMSAL ÜRETİMİN KIRILMALARINA YANIT OLARAK SOSYALİZM

Sosyalist vizyonların yenilenmesine yönelik başka bir impuls, toplumsal ve teknolojik kırılmaların sonucu olarak emeğin ve toplumsal üretim karakterinin esaslı olarak nasıl değiştiği ve kapitalist üretim tarzının nasıl sorgulandığı üzerine olan ihtilaflarda gelişti. Bu alanda Antonio Negri ve Michael Hardt »Empire« (2001) ve »Multitude« (2004) ile tanınmış ve örne bir katkı sundular.

Analizlerinin merkezinde üretkenliğin yeni biçimleri, emeğin fabrika sınırlarının dışına çıkarak gelişmesi, üretim ve yeniden üretim ile çalışma ve çalışmama arasındaki ayırımın giderek ortadan kalkması ve emekteki öznelliğin, işbirliğinin ve özörgütün yeni rolü durmaktadır. Böylelikle toplumsal üretimin, motivasyonun kapitalist biçimleri ve bunların çalışma faaliyeti (ücrete bağımlılık) ve çalışma örgütlenmesi (girişimci) olarak ayrılması esas itibarıyla sorgulanmaktadır. Üretkenliğin yeni biçimleri küresel kooperatif software projelerinde, çalışanların emekleri üzerindeki egemenlik taleplerinde, toplumsal eğitim süreçlerinin programlanamamalarında, yeni küresel bilim ve iletişim kaynağı olan internette, üretimdeki ve çalışma faaliyetindeki yaratıcı süreçlerin öneminde ve zorlama altında yaptırılmamasında ortaya çıkmaktadırlar.

Yenilenmiş sosyalist vizyona olan bu yaklaşmanın gücü, somut modellerde ve tam olarak tanımlanmış sistem alternatiflerinde yatmıyor. Gücünü, yaygınlaşmış emek ve gündelik deneyimler ile modern proletaryanın doğrudan yaşanan çelişkileri arasında bir köprü kurabilmekten almaktadır. Yeniden üretim faaliyetlerinin, komünikatif ve kooperatif süreçlerin yeniden değerlendirilmesinde ve göçün sosyal hareket ve oluşmakta olan küresel bilincin merkezî unsuru olarak algılanmasında feminist, antiırkçı, antiotoriter hareketlere yaklaşma fırsatı yatmaktadır.

Özgür software hareketinin (Stallman, Mertens), yeni feminist sosyalizmin (Fobre, Gibson-Graham) ve temel toplumsal gelir ile küresel sosyal haklar tartışmasının (attac, müdahaleci sol) teori pratiği, postka-

pitalist persektiflere yakınlaşma bağlamı içerisinde yer alırlar. Tipik olarak burada üretimin örgütlenmesi değil, toplumsal yaşam ile dağılım süreçlerinin örgütlenmesi ve politik örgütlenme ön planda durmaktadır.

3. 21.YÜZYIL'DA SOSYALİZM

Sosyalizm, ortaya çıkışından bu yana derin çelişkilerle dolu olmuştur. [Sosyalizmin] üretken olarak gelişeceği ya da krize gireceği, hızlı bir biçimde değişen koşullar altında bu çelişkileri kullanabilme yeteneğine veya yeteneksizliğine bağlıdır.

Sosyalizmin neredeyse ikiyüzyıllık tarihinin belki de en önemli deneyimi, bu temel çelişkileri bilince çıkarmanın ve bunların kurtuluşçu çözüm yollarını aramanın gerekli olduğudur. 21.Yüzyıl'da sosyalizm tartışmalarını bu [deneyim] damgalamaktadır.

ÖZGÜRLÜK, EŞİTLİK, DAYANIŞMA

Sosyalizmin ortaya çıkışından bu yana geçen ikiyüzyıl sonra, sosyalizmin basit bir tanıma indirgenemeyeceği görülmüştür. Bu yöndeki her türlü uğraş başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Sosyalizmin tanımlanması daha çok geniş bir tarihsel arayış hareketi anlamında olanaklı olabilir: Sosyalizmin bütün akımlarının ortak yanı, kapitalizmin ötesine işaret eden, içerisinde »tek bir kişinin özgür gelişiminin, herkesin özgür gelişiminin koşulu olacağı« (Karl Marx) modern toplumların gelişme biçimlerini bulma uğraşdır.

Sosyalizmin birlikteliğinin bu tanımında bile temel bir çelişkiye – tek tek bireylerin eşit özgütlüğü ile herkesin gelişimine dayanışmacı katkı – işaret edilmektedir: Birey, cemaat ve toplum karşısında hangi haklara sahiptir? Toplum, bireyden ne talep edebilir? Hangi bireyin gelişimine ne katkıda bulunur ve bunu kim değerlendirir? Eşitliğin sağlanması uğraşı ne zaman baskıya dönüşür? Dayanışma hangi noktada sona erer ve yeni egemenliğin zorlaması olur?

Bu çelişki sosyalizmin genel formülünü bulma arayışında da ortaya çıkıyor. Sermayenin genel formülü, kendince bir amaç olarak paranın (sermayenin) çoğalmasıdır: değer artı değere dönüşmeli, para (G) artı paraya (G'), yani kâra. Marx'ın »Kapital«de yazdığı gibi, ürün değış tokuşu (W) ile G, G' (G-W-G'), para »daha fazla para« ile yer değıştirmelidir. Kapital, bu mucizevi »kendi kendine çoğalmanın« temelini ücreti ödenmeyen artı emekte görmekte.

Üretim ve yaşam süreçlerinin, iktisat ve toplumun, insanlar arası ilişkilerin ve doğa ile olan ilişkilerin sermaye değerlendirmesinin boyunduruğu altına sokulmasının sonuçlarına defalarca değinildi. [Bu so-

nuçlar] yeni antikapitalist hareketlerin ortaya çıkmasını tetiklemişler, tetiklemektedirler. [Bu sonuçlar] sömürü, baskı, dışlanma, doğal yaşamın temellerinin yok edilmesini, emperyal yayılcılık ve kitle imha silahları ile küresel tehditleriyle militarizmi, yabancılaşma ve anlamsızlığı, tüketimciliği yaratmaktadırlar. Cinsiyetler arasındaki (patriarkallık), uluslar arasındaki (sömürgecilik) veya etnik gruplar arasındaki (ırkçılık) verili iktidar ilişkileri ve kapitalist mülkiyet ve egemenlik ilişkileri [bunları yaratırken] bir simbiyozuza girmektedirler.

Eğer kapitalist toplumlara, [toplumun] yeniden üretimi ve gelişiminin sermaye değerlendirmesinin boyunduruğu altına alınmış olmakla karakterize ediliyorlarsa, o zaman [yeni üretim ve toplumsal gelişme] sosyalist bir toplumda hangi amacın boyunduruğu altında olacaklardır? Eğer kapitalist toplumların zenginliği, değerlendirilebilen ürünlerin zenginliği (GSMH) ile ölçülüyorsa, sosyalist toplum neye göre ölçülecektir? Mülkiyet ve iktidar ilişkilerinin sosyalistçe şekillendirilmesinin ölçütü nedir?

»Sosyalizmin genel formülünü«, sosyalist bir toplumun hedefinin, herkesin dayanışmacı gelişimi üzerinden bireyin özgür, evrensel gelişimini olanaklı kılmak olduğu tanımıyla anlatılmaya çalışılabilir. Bireyler, toplumsal yeniden üretime ve yaşam sürecine sundukları katkıyla insanî açıdan zenginleştirilmedirler – daha zengin gereksinimlerle, daha zengin keyif, yetenek, ilişkiler ve hissî algılamalarla. Böylece bireyler (B), daha gelişmiş bireyler (B') olabilirler. Herkesin gelişimine olan dayanışmacı katkıları (D), kendi kendilerinin gelişiminin koşulu olabilir. Bu nedenle sosyalizmin genel formülü: B–D–B' olarak yazılabilir. Bunun gerçekleşmesi, özgürlüğün eşitliğe, eşitliğin de özgürlüğe varmasını güvence altına alırdı.

Ama, bireylerin özgür gelişiminin gerçekte herkesin dayanışmacı gelişimine ve böylece bunun da tekrar bireysel özgürlüğü teşvik etmesine yol açması için, toplum nasıl değiştirilmelidir? Bu, her türlü sosyalizmin temel sorusudur. İşte farklılıklar bu soruda ortaya çıkmakta, politik güçler bu soruda birbirlerinden ayrılmaktadırlar.

ÇOĞULCULUK VE BİRLİK

Sosyalizm, tarihsel olarak önce işçi sosyalizmi olarak etkin oldu. Sanayi proletaryasının mülkiyet ve iktidardan dışlanması (klasik »sosyal soru«), sosyalist düşüncenin merkezî noktası oldu. Bu sorunun çözümü, tüm diğer soruların (cinsiyetlerin eşitliği, halklar arasında dayanışma, savaş ve doğanın yok edilmesinin aşılması) çözümünü garanti edecek gibi gözüküyordu. Marksizm, işçi sınıfının tarihsel misyonunun, önce kendisini ve böylece bütün insanları sömürü ve baskıdan kurtarmak olduğunu söylüyordu. Sanayi proletaryasının çıkarları, herkesin kurtuluşta olan çıkarlarının toplamıydı.

Ancak, en geç 20. YY'da sömürü, eşitsizlik ve baskı ilişkilerinin çeşitliliği olduğu görüldü. Sosyalist hareketler buradan hareketler, sadece bugünkü kapitalizmin merkezlerinde yaşayan beyaz erkek ücretli emeğin değil, gerçekten tek tek herkesin özgür gelişimi için ne kadar katkı sunduklarıyla kendilerini ölçtürmek zorundadırlar. Feminist, ekolojik, pasifist veya antiırkçı sosyalizmler, sosyalizmin eşit haklı biçimleridirler. 21. YY'ın sosyalizm ya çoğulcu sosyalizm olarak geliştirecektir, ya da başarısız olacaktır.

Bu [gerçek] solun tartışmalarında bir dizi sonuçlar çıkartmasına neden olmuştur:

Birincisi: Sosyalizmin salt işçi hareketine odaklaşmasından çözülmesi, aynı zamanda genelleştirilmesinin bir biçimidir. Çağdaş sosyalizm, her türlü iktidar ilişkisini (emek-sermaye, kadın-erkek, siyah-beyaz, insan-doğa v.s.) göz önünde tutar ve bunların kurtuluşçu biçimde aşılmasını hedefler.

İkincisi: Emek ve sermaye arasındaki »temel çelişki« ve kadın ve erkek veya Kuzey ve Güney, insan ve doğa gibi »yan çelişkiler«i ifade eden eski tasavvurun yerini, farklı sosyal ve kültürel grupların mücadelelerinin çeşitliliğini, kurtuluşları için birbirleri ile bağlama görevi almıştır.

Üçüncüsü: Çıkarları, baskı, sömürü veya şiddetten etkilenen tüm diğer grupların kurtuluş çıkarları ile doğrudan birleşen sosyal bir grup yoktur. Birlik, ancak kültürel, politik, örgütsel, personel çeşitliliğin korunması ve dikkate alınmasıyla oluşacaktır. Her grup kendisini korumalı ve çelişkiler ile ihtilafların dikkate alınması anlamında »kendi içinden dışarıya büyümeli«dir. Bu olmazsa, dar kafalılıktan yeni baskı ve dışlanma ortaya çıkabilir.

Çoğulcu sosyalizm, birlikten vazgeçemez. Ama söz konusu olan yeni tip bir birlikteliktir – çeşitliliğin birliği ve çeşitliliği olanaklı kılan bir birlik. Ve tersinden de çeşitlilik sıradan olamaz, aksine dayanışmacı birlik, ortak çeşitliliği olanaklı kılmalıdır. Ancak bu bugün hangi anlama gelmektedir? Bu yeni çeşitliliğin olanaklı kılınması için iktisat, politika ve kültür nasıl değiştirilmelidir? Kenlet ve taşra alanları, trafik ve tüketim nasıl değiştirilebilirler?

AÇIKLIK VE HEDEFE YÖNELİMLİLİK

Sosyalist işçi hareketinin somut vizyonu, örgütlü işçilerin büyük sanayii üzerindeki ortak kontrolünü, öz yönetim ve planlı ekonomi koordinasyonunun kombinasyonu ile sağlamaktır. Ama aynı zamanda da sosyalist ve komünist hareketlerin devletin ve tüm diğer egemenlik biçimlerinin ortadan kaldırılmasına yönelik liberter (özgürlükçü) tasavvuru vardı.

İki pozisyon arasındaki çelişki, kısmen yakın ve uzak hedeflerle »çözüldü«. Ancak kısa vadede, sermaye ve devletine karşı kendi gücünü koymak için tek olanaklı aracın merkezleştirilmiş örgüt gücünün artırılması olduğu görülmüyordu. Kapitalizm ile Sovyet sosyalizmi arasındaki sistem rekabetinde, asıl güç sosyalist aktörlerin çelişkisiz birlikleri ve saflaşmalarında görülmekteydi. Hedef ve yol temel bir karşıtolum haline getirildi.

Son kırk yılın sosyal, kültürel ve teknolojik gelişmeleri ile devlet sosyalizmi ve sosyaldemokrat ve komünist partilerin deneyimleri, bir açık sosyalizmin oluşmasına neden oldular. Bu, şu anlama gelmektedir:

Birincisi: Toplumsal gelişmenin yönü açıktır ve yukarıdan yöneten ve yönlendiren bir avangardın bilimsel bakışı ile belirlenemez. Sosyalizm yönündeki ilerlemeler özellikle toplumsal gruplar ve bireylerin, iktisadî, sosyal, politik ve kültürel kaynaklara özgür ulaşımın ve özyönetimin dayanışmacı biçimlerinin güçlendirilmesi temelinde, kendi kaderlerini tayinin güçlendirilmesi ile yapılabilir. Ama aynı zamanda da bundan, herkesin bunun koşullarını yaratmak için uğraşma sorumluluğu çıkmaktadır. Kendi kaderini tayin ve özyönetimin koşulları, kamusal kontrol, yeniden dağılım ve geniş kamusal mülkiyet ile eylem yetisi olan kamusal sektörlerdir.

İkincisi: Açık sosyalizm, verili bir modelin gerçekleştirilmesini değil, önceden görülemeyen gelişmelerin olanaklı kılınmasını hedefler. Kapitalizmde böylesi gelişmeler hep sermaye birikiminin boyunduruğu altına alındıklarından ve bu nedenle çarçabuk tek boyutlu olduklarından (Herbert Marcuse), bugünkü tartışmalara göre 21.YY'ın sosyalizmi bilhassa bir çok dünyanın içerisinde yer alabileceği bir dünya yaratmak olarak tanımlanmaktadır. Hedef, ne kültürel, ne de biyolojik ve sosyal çeşitliliğin yok edilmesi; aksine onların çoğaltılmasıdır. Söz konusu olan, Batı'nın kapitalist monokültürünü dayatmak yerine, Ko-Evrimin yol ve biçimlerinin yaratılmasıdır

Üçüncüsü: Sosyalizm, 21. YY'da ancak kendisini sosyal deneyimlerin, vizyonların, yaşam tasarılarının ve pratiklerinin çeşitliliğine açarsa başarılı olabilecektir. Bu, basit değildir. Partiler ve sendikalar gibi örgütler eninde sonunda eylemin ve düşüncenin belirli biçimlerini imtiyazlı kılmaya eğilimlidirler. Seçmen desteğine ve üye kazanımına yönelim, grev eylemleri ve son derece merkezleştirilmiş yapılar içerisinde uzun süreli angajman, kapanma ve dışlama tandasları yaratmaktadırlar. Sosyal hareketlere, kültürel girişimlere açılma ve açık alanların yaratılması, aynı zamanda partiler ve sendikaların yüksek derece örgütlü eylem biçimlerine bağımlı olan sosyalist politikanın en önemli ödevlerinden birisidir.

Dördüncüsü: Açıklık, bilgi ve eylem kaynaklarına özgür ulaşımı gerektirir. Temelini open source ve open access oluşturan katılımcı kamusal sektörler, networkler, hizmetler, kamusal öğrenim sistemi bunlar

arasındadır. Açıklık, en geniş anlamında – kamusal mülkiyet, kamusal hizmetler, kamuya ait iktisadî sektörler, kamusal iktisadî regülasyon, medyanın katılımcı kamusalılığı, egemenliğin her türlü biçiminin kamusal analizi ve eleştirisi [biçiminde] kamuoyu gerektirmektedir.

Böylesi bir yeni kamuoyu hangi ilkelere göre çalışmalı, hangi hedeflere uymalı ve merkezîyetçi boyun eğmecilik ile egemenlik aracının yeni hüllesi olmaması için, nasıl örgütlenmelidir?

KIRILMA VE SÜREKLİLİK – TRANSFORMASYON [DÖNÜŞÜM]

Savaşın, soykırımlarının, vahşi sömürü ve baskının deneyimleri, varolan toplumu bir bütün olarak reddetmeye ve sosyalizmi, bilhassa burjuva toplumlarının tüm kurumlarının yok edilmesi ile tanımlanmasına yol açmıştır. [Burjuva toplumu kurumları] salt egemenlik araçları olarak algılanmıştır. Bu nedenle sosyalizm ve komünizm özellikle parası, hukuku, devleti olmayan bir toplum olarak görülmüştür. Ve bunlar [kurumlar], »eski toplumun benlerinin« (Karl Marx) – bilhassa insanların esir edici işbölümünün boyunduruğu altında olmalarının aşılmadığı bir geçiş süreci için gerekli oldukları düşünülmüştür.

Mutlak kırılma üzerine olan tasavvur, yeni olanın nasıl olacağı, devletsiz, piyasasız ve hukuksuz bir alternatif toplumu hangi kurumların belirleyeceği, o zaman hangi iktidar ilişkilerinin oluşacağı ve bunların nasıl kurtuluşçu ve dayanışmacı bir biçimde kontrol edilecek ve yönlendirilecekleri sorularına yol açmaktadır. Devlet sosyalizmi deneyimlerinden hareketle, yeni toplumun yenilenme ve gelişme yeteneğinin nasıl güvence altına alınabileceği sorusu da yanıtlanmalıdır.

Mutlak kırılma talebi ve tabula rasa karşısında her zaman, sosyalizme, toplumsallaştırmanın varolan biçimlerin değişik kullanımı ile – sosyalist devleti ve sosyalist hukuku olan sosyalist piyasa ekonomisiyle ulaşmayı savunan bir pozisyon duruyordu. Devlet iktidarının ele geçirilmesi (ister parlamenter, ister parlamento dışı), eski toplumun aparatlarını yeni amaçların boyunduruğu altına almaya yarayacaktı. Ayrıca, eski mücadelelerin (sosyal devlet, seçim hakkı ve diğer demokratik özgürlükler gibi) korunması gereken kazanımlarına dikkat çekiliyordu.

Sosyalizmi özellikle sosyal düzenlemelerin kazanımlarının genişletilmesi ve genelleştirilmesi ile kapitalist toplumun yönünün değiştirilmesi olarak algılayan ve bu kazanımların geniletilmesi ile kâr hâkimiyetini aşmak isteyen radikal reform politikası pozisyonu da, kendi sorunları ile karşılaşılıyor: örneğin sosyal devlet ne zaman sadece egemenlerin verdiği bir kısıntı ve aynı zamanda kapitalizmin yeniden üretim koşulu olarak kalmayacak, aksine alternatif, kapitalist olmayan bir düzenin unsuru olacaktır? Böylesi unsurlar sadece egemenlerin iktidarlarını sürdürmelerini kolaylaştırmakta mıdır, yoksa kurtuluş ve dayanışmanın

alanlarını yaratabiliyorlar mıdır? Temsili demokrasi veya doğrudan demokrasi günümüzde varolanı idare etmek için elitlerin kontrolü ile yurttaşların etkinlikleri arasındaki bir güç dengesi midir? Yoksa, bunun ötesine giden adımları da atabilmekte midir? Böylesi bir demokratik transformasyon, aynı 1973'de Şili'de olduğu gibi, egemenlerin silahlı direnişi ile karşılaşmaz mı?

İŞLETMELER, REKABET VE DAYANIŞMACI DÜZENLEME

Marx 1848'de »Manifesto«de burjuva toplumunun gelişme yeteneğini heyecanla vurgulamıştı: »Burjuvazi, üretim araçlarını, yani üretim ilişkilerini, yani tüm toplumsal ilişkileri sürekli devrimcileştirmeden var olamaz. Buna karşın bütün eski sanayi sınıflarının ilk varolma koşulu, eski üretim tarzının değişmeden elde tutulmasıydı. Üretimin sürekli değişimi, bütün toplumsal durumların kesilmeksizin sarsılması, ebedî güvensizlik ve hareket, burjuva çağını tüm diğerlerinden farklı kılmaktadır. Peşlerindeki onur hak eden tasavvur ve tahayyülleriyle bütün paslanmış ilişkiler çözülmekte, bütük yeni oluşlar, kemikleşmeden eskimektedirler.«

Burjuva kapitalist toplumlarının, Joseph A. Schumpeter tarafından »rekabet üzerinden yaratıcı yok etme« olarak adlandırılan sürekli değişim yeteneği hâlen devam etmektedir. Burjuva öncesi toplumlarda neredeyse bütün kaynaklar cemaatlere bağlı ve geleneksel biçimde yüzyıllar boyunca fiili olarak değişmeden kullanılıyordu.

Ancak, insanların işgücünün ve tüm diğer kaynakların meta oldukları andan itibaren, [bunlar] hep yeni bir biçimde, yani inovatif kullanılabilirler. Geleneksel cemaat yapıları yerine, rekabette ayakta kalmak zorunda olan şirketler en önemli üretim biçim haline geldiklerinde, yaşamları diğerlerinden daha ucuz ve daha inovatif olmalarına bağlı olur. Bu da onları sürekli değişime zorlar. Devletler arasındaki ilişkiler de böylesi bir rekabet baskısı tarafından belirlenirler. Partiler, sendikalar, bilim insanları ve entellektüeller, istihdam piyasasındaki her birey, [rekabet baskısı] altındadır.

Şirket ve örgütlerin inovatif değişimi, yeni yolların sürekli öğrenilmesi ve kat edilmesi, hep daha yeni gereksinimlerin, yöntemlerin ve ürünlerin bulunması, yeni kurumların ve kuralların yaratılması, yaşam tarzları ve çalışma biçimlerinin mütemediyen değişimi, modernizmin karakteristiğidir. Bu da toplumsal kaynakların: işgücü, hammadeler, üretim ve nakliyat araçları, bilgi, kültürel yetenekler ve yetiler, haz ve keyiflerin kombinasyon ve yeniden kombinasyon olanaklarına dayanmaktadır.

Sürekli yenilenme yeteneğinin iki kurumsal temel koşulu vardır – kaynakların özgür kullanım olanağı ve [kaynakların] en etkin kullanımı üzerine rekabet. Özgür kullanımsız inovasyon olanağı olmaz, rekabet olmadan da zorunluluk [olmaz].

Modern gelişme yetisinin bu kurumları sosyalistler tarafından iki yandan sorgulanmaktadır:

Bir kere kaynakların kullanımının toplumsal kontrol ve düzenleme altında olması sosyalizmin temel tasavvurlarından birisidir. Ancak bu ne demektir? Örneğin, her değişim önerisinin, değişimden etkilenenlerin – geniş bir demokratikleşme, merkezleştirilmiş planlı ekonomi, bilgisayar destekli oylama veya salt kendi tüketimi için üreten, desentralize edilmiş bir alt iktisat üzerinden, [değişim önerilerine] onay vermeleri istenmekte. Bu katılım, planlama ve kontrol ile erklerin sermaye gücü, devlet, ordu veya ideoloji olarak bağımsızlaşmaları engellenmek isteniyor.

Peki ama, planlama ve kontrol, her türlü yenilenmeyi henüz başlamadan boğma olmaksızın, sırf koruma çıkarlarının her türlü yenilenmenin önüne geçmeyeceği, bireysel özgürlüğün kolektif durağanlığa kurban edilmeyeceği şekilde biçimlendirilebilirler? Bireyin özgür gelişimi, kaynakların özgür kullanımından ayrılamaz. Bu nedenle üretici ile üretim araçlarının her somut bağlantısının – yeni bir işyeri seçimi veya şirketlerin yeniden yapılanmasıyla her zaman koparılabilme olanaklı olmalıdır.

Ve bu özgürlük, herkesin dayanışmacı gelişimine katkı sunacak biçimde yönlendirilmelidir. Bunun için hangi alanlardaki hangi araçlar doğru [araçlardır]?

İkincisi, yeni toplumun ortak etkinliğinin temel biçimini rekabet değil işbirliğinin oluşturduğu anlayışı, sosyalizmin temel anlayışı arasındadır. İtici rekabetin yerini ortak dayanışmacı gelişme almalıdır.

Ancak, dayanışma, değişim ve yenilenme ile hangi ilişkide durmaktadır? Örneğin her üretim işletmesi, üretkenliğinin son derece az olmasına ve ayakta kalması için büyük toplumsal kaynakların harcanmasının zorunlu olmasına rağmen, var olmaya devam mı etmelidir? Peki, seçmeni olmayan partiler ne olacak? Okuru olmayan gazeteler? İşbirliği ve dayanışma sadece bireyler ve yaşam birliktelikleri için mi geçerlidir, yoksa tüm örgüt ve işletmeler de buna dahil midir? [Örgüt ve işletmeler] bilhassa demokratik ve sosyal olarak belirlenen kullanım kriterlerine göre rekabet içinde ayakta almak zorunda değiller midir?

SOSYALİZM VE YENİ DOĞA İLİŞKİSİ

Tarım ve hayvancılık temelindeki geleneksel toplumlardan, sanayi ve hizmetler ile küresel iletişim araçları temelindeki modern kapitalizme geçiş, iç ve dış doğa ilişkisinin krizine yol açmıştır. Sürekli artan büyümenin sınırları, bir tarafta yenilenemeyen doğal kaynakların tükenmesiyle, diğer tarafta da yaşam koşullarının yok edilmesi (yerkürenin ısınması, çevre kirliliği, çölleşme v.s.) ile birey ile dayanışmacı birlikteliklerinin psikososyal yüklenme krizleriyle çizilmektedir.

Son 25 yıl içerisinde enerji tüketimi yüzde altmış arttı. Ortalama sıcaklık, 21. YY'da iki ile dört derece arasında artacak. Su yokluğu dramatik bir biçimde yükselecek.

Bugünkü iktisadî sistem ve egemen yaşam tarzı, ekolojik sistemlerin gerekleri ile temelden çelişki içerisindedirler – [iktisadî sistem ve yaşam tarzı] yenilenemeyen enerji ve hammadde kaynaklarının sömürülmesi üzerine kuruludurlar. [Enerji kullanımını] güneş enerjisi ile gerçekleştirme ve rölatif kapalı madde döngülerine geçiş, toplayıcılık ve avcılıktan tarıma, tarımdan da sanayiye geçişle karşılaştırılabilecek büyük teknolojik devrim olacaktır.

Ekososyalist akımlar, ısrarla böylesi bir teknolojik devrimin ancak yayılmacı sermaye değerlendirmesinin hakimiyetinin aşılması, politik kararların sosyal ve ekolojik sürdürülebilirlik kriterlerine göre verilmesi ve egoist homo oeconomicus'un karşılıklı yardımlaşma ve işbirliğine yönlendirilmesi durumunda olanaklı olduğunu söylemektedirler.

KÜLTÜR TOPLUMU OLARAK SOSYALİZM – MEDENİYET VE BARBARLIK

Modern toplumun kısaca anlatılan inovatif gelişiminin yeni türü, verili hiç bir standarda bağlı değildir. Kelimenin tam anlamıyla, herşey olanaklı olacaktır. Friedrich Nietzsche »tanrı öldü« tespitini yapmıştı. Son iki yüzyıla medenî gelişmeler ve en feci, önceden görülmemiş barbarlık damgasını vurdu.

Orta Avrupa'daki ortalama yaşam beklentisi, 1840'dan bu yana iki katına çıktı. Her yıl, üç ay arttı! Genel okul öğrenimi, geniş bir sosyal sistem uygulanmaya sokuldu. 1750'ye kadar kişi başına GSMH'nin artışı yılda yüzde 0,08'di. 1850'ye kadar iki katına, 1850 ile 1950 arasında beş katına (yüzde 0,88) çıktı ve 1950 ile 1990 arasında yüzde 2,2'yi yakaladı (<http://de.wikipedia.org/wiki/Wirtschaftswachstum>). Bu, dünya nüfusunun yaklaşık yüzde altmışı için büyük refah artışı anlamına geliyor ve aynı zamanda ekolojik dengeyi giderek daha çok tehdit ediyor.

Son ikiyüz yılın medenî ilerlemelerinin karşısında inanılmaz bir barbarlık durmaktadır. 20. YY, diğer dönemlere nazaran müthiş bir şiddet artışı ile karakterize olmuştu. ABD'li tarihçi Joseph Rummel yaptığı geniş araştırmalardan, önceki 25 yüzyılda 40 milyon askerin savaşlar sonucu, 130 milyon sivilin de terör, kıyım ve yakmalar sonucu yaşamlarını yitirdikleri, ama 20. YY'da 110 milyon insanın savaşta ve 192 milyon da kitlesel kıyımlarda öldükleri sonucuna varıyor!

Karl Kautsky, 1891'de: »Kapitalist medeniyette ısrar etmek olanaksızdır; bu nedenle ya sosyalizme doğru ileriye, ya da barbarlığa doğru geriye!« diye yazarken, marksist sosyaldemokrasinin temel inancını ifade

ediyordu. Sovyet tipi devlet sosyalizmi bu nedenle haklı olarak yıkıldı, çünkü modernliğin, gücün kontrol edilemez biçimde yoğunlaşması, bireyin en temel özgürlük haklarının ayaklar altına alınması ve doğanın acımasızca sömürülmesi biçimindeki barbarca tandanslarını engelleyemedi.

Antropolojik olarak insan, bilinen tüm diğer varlıklardan farklı olarak, her şeyi yapabilir. Hareket ve tavırları biyolojik olarak önceden belirlenmemiştir. Modern toplumlar, insanın bu yeteneklerini büyük insan gruplarının yok edilmesini sanayileştirmeye, küresel kitle imha silahlarına, giderek daha çok olası olan ekolojik felakete veya insanın genetiğinin değiştirilmesine kadar potanse etmektedir. İnsan türü, hep yeni ve daha güçlü araçlarla kendi kendisinin yok edilmesini hazırlamaktadır. Aynı zamanda günümüz toplumları, [insanın] bu yeteneklerini medenî biçimde kontrol etmek ve insancıl bir şekilde yönlendirmekten aciz durumdadırlar.

Ürün yaratma yetisi ile bu inovatif potansiyellerin kontrol ve yönlendirme yetisi arasında giderek artan bu karşıtolumdan hareketle, 21.YY'da alternatif bir düzene doğru hareket olarak sosyalizm kendisini çifte anlamda – medenî ve kültürel olarak ispat etmek durumundadır.

»Sosyalizm ya da barbarlık« alternatifini, sosyalizmin medenî bir görevi – şiddetin toplumdan uzaklaştırılması, toplumun, içte, dışta ve doğa ile ilişkisinde, olanaklı olduğunca pasifileştirilmesi [görevi olduğunu] vurgulamaktadır

Burada her zaman üç nokta öne çıkartılır: Birincisi, söz konusu olan şiddetin engellenmesidir. Savaşa karşı geniş sosyal hareketlerin oluşması, uluslararası hukukun geçerliliği, şiddet tekelinin Birleşmiş Milletler Örgütü'nde olması, hukuk devleti anlayışı ile erk ayrılığı ve silah ihracatının durdurulması için uğraş vermek bunun içerisinde yer almaktadır. İkincisi, sosyalistler şiddetin sosyal nedenlerinin aşılmasını – askerî sanayi kompleksinin, saldırgan ermaye gücünün, kaynakları kurutan ve yenilenemeyen enerji kaynaklarına dayanan üretim ve yaşam tarzının, yoksulluğun ve sosyokültürel desentegrasyonun, sermaye egemenliği altındaki ve kısa vadeli çıkarları öncelleyen politik karar alma yapılarının [aşılmasını] hedeflemektedirler.

Üçüncüsü: 20. YY'ın kanıtladığı gibi, çeşitli biçimlerindeki barbarlık, ancak bugünkü sınırsız yayılmacılık ve emperyalizm, güç ve tüketimi ilahlaştırma, hedonizm ve egoizm, bireysel yalnız bırakılmışlık ve korku kültürünün yerini, yeni bir dayanışma ve kendi kendini gerçekleştirme kültürü aldığı takdirde geriye itilebilecek ve aşılabilecektir. Bu anlamda sosyalizm gerçekten de bir kültür devrimini ve politika ile iktisadın, bireyin özgür ve dayanışmacı gelişim kültürünün egemenliği altına sokulmasını hedeflemektedir.

BAZI SONUÇ ÇIKARSAMALARI

Sosyalist düşünce ve sosyalist politikanın tarihi ve bugünü, çelişkilerle doludur. Bu çelişkilerden kurtulmayan yönelik bütün çabalar, her defasında başarısız olmuştur. Sosyaldemokratlar ve komünistler, reformcular ve devrimciler, revizyonistler ve dogmatikler, devletçiler ve anarşistler, parlamentarizm ve parlamento dışı muhalefet savunucuları, hep birbirlerine yabancı, hatta düşman kalmışlardır.

»Modern bir biçimde sosyalistçe düşünme ve hareket etme sanatı, daha çok çelişkileri ... biçiminde gösterebilmektir.« ...

»Bunu yaparken, şu sorular yanıtlanmalıdır«:

- Hangi reformlar mülkiyet ve iktidar ilişkilerinin esaslı değişimine yol açar ve kapitalizmin ötesini gösterirler? Esaslı değişimleri hedefleyen ve bu anlamda devrimci olan hangi politika, iktisadi, sosyal ve politik ilerlemelerle bağlı olan bu değişimlere geçiş bulabilir?
- Hangi radikal politika aynı zamanda, dışlanma, baskı ve sömürden etkilenenler için ilerlemeler anlamında reel politikadır? Ve hangi reel politika toplumu bu anlamda değiştirebilir?
- Parlamentolardaki çalışmalar (ve hükümetlere katılım?) nasıl sosyal, demokratik, sendikal ve diğer kesimlerin güçlenmesi için geliştirilebilir ve nasıl kurtuluşçu hareketlerin koşulları iyileştirilebilir? Parlamento dışı güçler, politik güç dengelerini değiştirmek için nasıl etkide bulunabilirler?
- Devlet reformlarıyla kâr hakimiyeti nasıl geriye püskürtülür ve kamusal mülkiyet nasıl korunur ve genişletilir, kamusal düzenleme ve var olma güvencesi nasıl geliştirilebilir? Ve parlamento dışı etkinlik nasıl devlet politikasını dolaylı veya doğrudan etkilemek için uygulanabilir?
- Farklı seviyelerdeki (yerel, bölgesel, ulusal, küresel) farklı güçlerin reform uğraşları, yeni bir rölatif istikrarı ve sosyal, ekonomik ve doğa ilişkilerini yönlendirilmesini güvence altına alacak şekilde koşulların değişimini gerçekleştirebilecek yoğunluğa nasıl ulaşabilirler?

SOSYALİST POLİTİKANIN ALANI

Müdahaleci sosyalist düşünce ve eylem, aktörlerin çeşitliliğinin çelişkili bir alanda etkinlik göstermesi olarak algılanabilir. Bu alanın, iki akis üzerine kurulu dört kutbu kolayca görülebilir: (1) toplumsal yeneden üretim ile bireysel yaşam arasındaki akis ve (2) gücün yoğunlaşması ile gücün desantralizasyonu arasındaki akis. Bize göre en temel çelişkiler bunlardır:

- bir tarafta toplumun uzun vadeli korunması (ekolojik boyutu da düşünerek) ile, bireyin benzersizliği ve sonlu oluşu arasındaki çelişki;
- diğer taraftan da (güçlü çıkar gruplarına karşı masif güç ilişkisini korumak için gerekli olan) iktisadî, politik ve kültürel gücün yoğunlaşması ve özgür özyönetim arasındaki çelişki.

Sosyalizmin, çelişkilerle dolu bir alandaki etkileme olarak algılanışı, sosyalist, komünist ve diğer kurtuluşçu güçlerin ihtilaflarını daha iyi anlamaya ve bu kaçınılmaz ihtilafların üretken bir biçimde işleme biçimlerini bulmaya yardımcı olabilir.

SOSYALİST EYLEMİN ÇEKİRDEK UNSURLARI

Sosyalizm, çelişkilerle dolu bir alandaki etkileme olarak algılanırsa, o zaman sosyalist eylemin birbirini tamamlayan çekirdek unsurları ortaya çıkar: (1) kamusal düzenleme ve planlama ile toplumsal yönlendirme; (2) sermayenin, patriarkallığın ve ırkçılığın egemenliğine karşı, özgür toplumsal örgütlenmeler (sendikalar, hareketler) ve kurumsal demokratikleşme ile karşıt güç oluşturma; (3) insanî gereksinimlerin kamusal mülkiyet ve kamusal var olma güvencesi ile tatmin edilmesi ve (4) kendi kaynakları ve kendi tasavvurları temelinde örgütlenen ve bireysel, madî destekli özgürlük haklarına dayanan özgür işbirliği projeleri.

Buna göre sosyalist hareket, toplumsal planlama ve demokratikleşme biçiminde karşıt güç mobilize ederek, baskıya karşı mücadele eder. Kamu alanını genişleterek ve sosyal garantiler vererek, ama aynı zamanda kişinin özgür gelişimi için alanlar açarak ve bunları koruyarak dışlanmaya karşı mücadele eder. Demokratikleşme ve kendini geliştirme, bireyin sosyal çevresi ve doğrudan yaşam koşulları üzerinde hakimiyeti olmadığı zamanda ortaya çıkan yabancılaşmaya karşı koyarken, planlama ve kamu insanın, doğanın ve geleceğin sömürülmesine karşı koyarlar.

Sosyalist eylemin bu ana yönleri arasında gerginlikler ve çelişkiler mevcuttur. Devlet ve iktisadî güç ne denli yoğunlaşmış ve örgütlü olursa, toplum ne denli merkezî planlamaca ve büyük toplumsal örgütlerce belirlenir olursa, özyönetim yapıları o denli baskı altına girer ve yeni dışlanma tehlikesi artar. Toplumsal yeniden üretimin daha güçlü olarak merkeze yaklaştıkça ve düzenleme ile kamuoyu yaşamı ve ekonomisini ne denli düzenlerse, bireysel yaşam kararlarını almak ve kendi kendini gerçekleştirmenin geleneksel olmayan biçimlerini yaşamak o denli güç olur – birey ve özgürlüğü, topluluk için rahatsız edici faktör ve tehdit haline gelir ve her şey önceden kararlaştırılmış [düşüncesiyle] yeni yabancılaşma oluşur. Buna karşın bireysel özgürlüklerin ve özyönetimin güçlü, tek tarafı vurgulanması da, kendi kendine güçlenen eşit-

sizliğe ve alışıla gelmiş hakimiyet yapılarına karşı çıkan ve insan,doğa ve ekonomi için rizikolara karşı hedefli bir şekilde yönelen ortak örgütlü güç olmadığından, sömürü ve baskı ile yeterince mücadele edilmediği anlamına gelebilir.

Sosyalizmin, insanın insan tarafından sömürülmesini ve esirleştirilmesini bitirmek ve egemenlik ve eşitsiz paylaşımı (yani sınıf toplumunu) ortadan kaldırmak olan merkezî hedefi bu nedenle kalıcı bir görevdir. [Bu görev] sosyalist bir toplumda çözülebilir, ancak uzun süreli bir süreç ve mücadeleler ile yaratıcı çözümler meselesidir. Bu gerçeği görmemek veya bilinçli olarak gizlemek, yeni baskı ve sömürü yapısına, yeni yabancılaşma ve dışlanmaya, yeni egemenliklerin ortaya çıkmasına giden en hızlı yoldur.

TEK YANLI SOSYALİZM VARYASYONLARI

Sosyalist hareketin çeşitli taraf ve akımları, sosyalist politika alanında aldıkları pozisyonlama ile kendilerini gösterirler. İhtilaf ve karşıtolumlar böylece, zamanın ve güç dengelerinin meydan okumalarına farklı güç ve körlükle reaksiyon gösteren farklı okumalar olarak algılanabilirler. İşte sosyalist hareket 20. YY'da içerisinde iki cephenin sosyalist alanın bir tarafını tek yanlı olarak vurguladıkları iki ana karşıtolumca belirlenmiştir.

Ana karşıtolumlardan birisi, sosyalizmin komünist ve anarşist anlayışı arasındadır. 20. YY'ın 1920'li ve 1930'lu yıllarında örgütlenen komünizm, (üretim araçları üzerindeki mutlak devlet mülkiyeti ve kamusal varolma güvencesinin devlet tarafından örgütlenmesi olarak) kamusal mülkiyet ve ekonominin mekezî bir kumanda yapısı tarafından bütünüyle düzenlenmesi olarak devlet planlı ekonomisinin önemin vurguluyordu. Karşı gücün bağımsız toplumsaşı örgütlenmesi (sendikalar, hareketler) ve (seçimler, hukuk devleti, paylaşım, partiler aracılığıyla) kurumların demokratikleştirilmesi ise yeterince gelişmemişti; aynı bireysel özgürlükler ve özgür işbirliği ile aşağıdan [geliştirilen] projeler için gerekli olan hareket alanları gibi.

İspanya'da veya Latin Amerika'da anarko-sendikalist hareket biçiminde önem ve etki kazanan anarşizm ise, devlet iktisatının planlanması ve kamusal mülkiyet ile kamusal varolma güvencesinin gerekliliğini vurgulayan bir tanımlamaya sahip değildi. Onun yerine, toplumsal karşı gücün örgütlenmesiyle devlet gücü ve merkezî devlet ortadan kaldırılacaktı. İktisat ve toplum, taşra komünlerinden, yerel yapılardan ve üretim kooperatiflerinden, yani bağımsız özörgütlerden aşağıdan yukarıya yeniden kurulmalıydı.

Her iki tarafın, farklı tarihsel deneyimlerine ve farklı örgüt kültürlerine göre oluşan tek yanlılığın sonucunda anarşizm, her ne kadar güçlü taban mobilizasyonu gerçekleştirse de, stabil toplumsal yapıları üretmedi ve savunamadı. Buna karşın komünist hareket, güçlü iktidar yoğunlaşması ve büyük dev-

let iktisadî dinamiği olan sosyalist ulus devletlerin kurulmasına yoğunlaştı. Ancak özgürlük hakları ve demokrasi üzerine olan yetersiz anlayış, ezilme ve yabancılaşmanın yeni biçimlerini üretti. Bunlar da yeni bir muhalefetin oluşmasına neden oldularsa da, [bu muhalefetin] komünist sistemde devlet tarafından tanınmaması nedeniyle kamusal eylem olanağı olmadı.

Sosyalist hareketin 20. YY'daki ikinci ana karşıtolumu, sosyaldemokrasi ile sol radikalizm arasında ortaya çıktı. Sosyaldemokrasinin »demokratik sosyalizmi«, iktisat ve toplumun devlet tarafından düzenlenmesi ve planlanması iradesi ile demokrasi ve sendikalar ile sosyal hareketlerin bağımsız öneminin kabullenilmesini birbiri ile bağlantılı hale getiriyordu. Ancak, [sosyaldemokrasinin] savaş sonrası kapitalist toplumlarına bağlanmasıyla, kamusal mülkiyet (üretim araçları üzerinde de) ve (güvence sistemlerinin devlet tarafından örgütlenmesi üzerinden) kamusal varolma güvencesi talebi, giderek salt »sosyal piyasa ekonomisine« yönelme lehine terk edildi. Sosyaldemokrasinin önceleri güçlü kök saldıği lokal ekonominin biçimlendirme hakları da, dünya piyasasına adım adım açılma ve kapitalist piyasa gücü ile toplumsal adaletsizliği kabullenmenin gerisine konuldu.

20. YY'ın sosyalist tarihinde sosyaldemokrasinin karşıındaki [oyuncu] sol radikalizmdi. Sol radikalizm, sosyaldemokrasi ile arasına sınır koyarak, sosyalist alanın tam da bu »alt yarısını« vurguluyordu. Kapitalizmin ortadan kaldırılması buna göre, halkın gereksinimlerini doğrudan devlet sistemleri üzerinden tatmin etmek için, üretimin devletleştirilmesi anlamına geliyordu. Kâr ilkesinin (ve özel mülkiyet haklarının) ortadan kaldırılması, özgür işbirliği projelerinin iktisadî beklentiler ve hesaplardan bağımsız olarak gelişmelerini sağlayacaktı. Sol radikalizmin antiotoriter yanı, her türlü »değerlendirme düşüncesini« [sermaye biriktirme düşüncesi de denilebilir, ç. n.] ve sosyal ilişkilerin her türlü »ekonomikleştirilmesini« mutlak bir biçimde reddetmesinden besleniyordu. Toplumun kendi kendine gelişmesi ve toplumsal faaliyet, ne büyük kurumlar tarafından hor görülecekti, ne de toplumsal yeniden üretim süreçlerine »yararlılıklarına« bağımlı olacaktı.

Sol radikalizmin, sistemler ve araçlar geliştirmedeği ekonomik tüm planlama ve düzenleme ile arasında sorun bilinci az olan bir ilişki vardı. Aynı şekilde güçlü kurumlara ve toplumsal karşı güç örgütlerine güvenmiyor ve sendikalar ile geniş sosyal hareketleri yeterince sınıf bilincine sahip olmamakla ve fazlaca kapitalist hastalıklı olarak eleştiriyordu. Temsilî demokrasi ve partilerin yerine, şuraların doğrudan öz idaresi gelecekti. Bu şekilde, devrimci hareketin doğrudan mücadele dönemlerinde önemli rol oynayan – işçi şuraları, doğrudan ele geçirme, güvence ve kamuoyunun örgütlenmesi için geçici yapılar – biçimler, eleştirmeksizin, sosyalist toplumun tek kurumları olarak görülüyorlardı. Pratikte ise bu biçimlerin uzun vadede stabil kalamadıkları ve karmaşık ekonomik ve sosyal süreçleri yönetemedikleri kanıtlandı. Sol radika-

lizm, gündelik yaşamla ve reel proletarya ile arasında koyduğu iç mesafe nedeniyle »paylaşım diktatoryası« (yani, karar verme gücünün bir kaç aktivistte tekelleşmesi) rizikosunu taşıyor ve sürekli olarak toplumsal çoğunlukların çıkarları ile çelişkiye düşüyordu.

TAMAMLANMAMIŞ SOSYALİZM MODELLERİ

Sosyalist politikanın belirli noktalarına yoğunlaşan yaklaşım ve düşünceler, sosyalizm tartışmalarının dünü ve bugünü içindedirler. Sosyalist politika anlayışı, bunları [bütün içerisinde] yerleştirmeye olanak vermektedir. Bunlar önemli noktalara dikkat çekmektedirler, ama tek başlarına, bir çok diğer noktayı dikkate almadıklarından tam geçerli sosyalizm modelleri ve böylece yeterince tutarlı sosyalist politika taslağı oluşturmamaktadırlar.

Önemli bir örnek, özgür yazılım hareketinden geliştirilmiş GPL-toplumudur. Karmaşık bilgisayar programlarının (software), büyük, ticarî olmayan küresel işbirlikleri (»projeler«) içinde özörgütlü üretimi deneyiminden, bu üretim biçiminin özgür üretim tarzının genel bir örneği olarak görme fikri geliştirildi. Aynı bir makinede olduğu gibi, bir üretim aracı yaratmaya yarayan emek, software örneğinde istenildiği kadar ücretsizce kopya edilebilir ve dağıtılabilir olduğundan, hep yeniden kullanılabilir. Ancak bunun önkoşulu, program kodunun gönderilmesi (»open source«, Eric Raymond) ve istenildiğini gibi değiştirilmesi ile yaygınlaştırılmasının sınırsızca olanaklı olmasıdır (»özgür« software, Richard Stallman). Bu koşullar »General Public Licence« (GPL) ya da (»copyright«a karşı) »copyleft« olarak tanımlanmakta ve pratiğe uygulanmaktadır.

Özgür software hareketinin bazı kesimlerince geliştirilmiş olan GPL-toplumu teorisi, her özgür software projesinde gerçekleşen özgür, ticarî olmayan ve kendi kendine örgütlü işbirliğinin her türlü üretimin temel örneği olabileceğinden ve olması gerektiğinden hareket ediyor. Bütün ürünler özgür biçimde üretilecek ve bilgiye (internet, üretim bilgilerinin bütünüyle değişimi, software v.s.) özgür ulaşım ve emeğin »kendi kendini geliştirmesi«, yani motivasyonun parayla değil, kendi kendini gerçekleştirme ve biçimlendirmeye katılma ile verilmesi temelinde, herkesin kullanımına ücretsiz olarak sunulacak. Böylesi, kendi kendini geliştirme üzerinden üretim biçimlerini tanıyoruz; kültürel üretimde veya ailevî ekonomide bunları görmek olanaklı. Özgür software hareketinin GPL-toplumuna yönelen kesimi teorik olarak değer eleştirisine, yani kapitalist olmayan bir toplumun meta ve para ilişkileri üzerinden kurulu olmaması gerektiğini savunan bir postmarksist akıma (Robert Kurz, Roswitha Scholz, Krisis ve Exit dergileri) yakın durmaktadır.

GPL-toplumu, özgür işbirliğinin güçlü projeleri ve güçlü iktisadî özgürlük hakları üzerine radikalca

düşünülebilmesi için önemli bir katkı sunmaktadır ve buna uygun bir pratiğin günümüzün gelişmiş kesimlerinde çoktan yürürlükte olduğunu kanıtlamaktadır. Bu deneyimden, demokratik örgütlenme biçimleri teorisi için önemli çıkarsamalar yapılmıştır («open organization»). Ancak »kendi kendine gelişmek«, kamusal varolma güvencesinin, gerekli sanayisel ve sosyal ödevlerin planlı olarak yerine getirilmesinin ve iktisadî gelişme ile bütün toplumsal yapılar üzerinde demokratik kontrolün gerçekleştirilmesinin GPL-toplumu çerçevesinde güvence altına alınabileceği gösterilemediğinden, tek başına kapitalist olmayan bir toplumun tutarlı bir modeli olamamaktadır. Ayrıca maddî olmayan metaların üretilmesinde elde edilen deneyimlerin, maddî metaların üretimine ve hizmetlere nasıl uygulanabileceği henüz açıktır.

Belirli tarihsel ve ekonomik koşullar altında belirleyici olan, ancak sosyalist politika alanının sadece bir noktasını öne çıkardıklarından, sosyalist toplumun kalıcı modeli olamayan bazı başlangıçlar da tamamlanmamış sosyalizm modelleri arasındadır. Bu örneğin, Üçüncü Dünya'nın bir çok genç devletinde oluşan postkolonyal gelişme sosyalizmi için de geçerlidir. Sömürge hegemonyası altında fargmente olan ve üretkenliği yeterince gelişmemiş bir ekonominin yeniden kurulması için, üretim araçları (ve doğal kaynaklar) üzerinde güçlü devlet mülkiyeti ve kamusal varolma güvencesinin güçlü bürokrasisi ön planda durmaktaydı. Ancak (örneğin devlet sosyalizmi ülkelerinde geliştiği gibi) tutarlı iktisat planlaması veya düzenlenmesinin olmadığı, saydam ve sorumlu kurumlarla, bağımsız sosyal kitle örgütleriyle ve (Batı'nın savaş sonrası »sosyaldemokrat« toplumlarda olduğu gibi) elitler ve hükümetlerin demokratik değişimiyle tam anlamında bir demokratikleşmenin gerçekleşmediği yerlerde, gerçekten sosyalist olarak tanımlayamayacağımız toplum sistemleri oluştu. Böylece postkolonyal gelişme sosyalizmi bağımsız ve istikrarlı bir model oluşturmadı, aksine bu yol üzerinden ya sovyet benzeri devlet sosyalizmi ülkeleri (Küba, Vietnam gibi), ya da politik olarak otoriter yönetilen ve izafen güçlü devlet sektörü olan kapitalist sistemler (Cezayir, Zimbabve gibi) geçiş biçimleri oluştu.

Ayrıca, sosyalizmi ve kuruluşun sosyalist politika alanının tek bir noktasına indirgeyen belirli popüler sosyalizm tasavvurları da tamamlanmamış sosyalizm modelleri olarak görülebilir. Böylesi bir popüler, ama tamamlanmamış sosyalizm örneğin, insanlığın büyük bir bölümünün yaşamsal gereksinimlerini karşılamadığı kanıtlanan kapitalist üretim tarzının »anarşisi« içerisinde sosyalizmin zorunluluğunun doğacağını iddia eden »Mantık Sosyalizmi«dir. Bir diğer popüler varyasyon ise, sosyalizmin, toplumsal kararların geniş demokratikleşmesi, ani bütün önemli – ekonomik ve sosyal – kararların adım adım halkın kolektif, demokratik kurumsallaşmış irade belirlemesinin boyunduruğu altına alınması düşüncesidir.

Bunlar da sosyalizme açılan önemli girişlerdir. Ancak, ne planlama, ne de demokratikleşme tek başına sosyalizmin, kapitalizme karşı işleyen bir alternatifi çıkarma durumunda olabilecek tutarlı, uygulanabilen bir varyasyonunu tanımlamak için yeterli olacaklarından, yetersizdirler.

ENTEĞRE SOSYALİZM MODELLERİ

Kapitalizme karşı sosyalizm alternatifinin başarısı için, içerisinde sosyalist politika alanının farklı noktalarının birbirleri ile bağlandığı entegre modeller gereklidir. 20.YY'nın ikinci yarısında sosyalist güçler için keynesyenizm böylesi bir entegre vizyon haline gelmişti. Ekonomist John Maynard Keynes 1930'lu yıllarda, piyasanın, aktörlerinin gelecek güvencesizliği nedeniyle artıdeğerin yeterince yatırıma yönelmediği, üretimin yeterince kapasitesini kullanamadığı ve bunun sonucunda işsizliğin olduğu bir dengeye ulaştığına dair bir teori geliştirmişti. Bu yüzden devlet, talebi yaratmak için sistematikman müdahale etmek zorundaydı. Bu [müdahaleler], geriye dönen biriktirilmiş artıdeğerin sirkülasyona zorlanması için, bir tarafta kredi ile finanse edilen yatırım programları (deficit spending), diğer tarafta ise devletce örgütlenen yeniden dağılım ve özel tasarruf kotasının vergiler üzerinden toplanması ile olacaktı. Durağan tandanslarda özel yatırımı teşvik etmek için parayı ucuzlaştıran devre dışı faiz politikaları da konjonktür tanzimi arasındadır.

Sol keynesyenizm, özel kapitalist piyasanın böylesi yönlendirilmesinin ancak iktisat ve toplum örgütlenmesinde sosyalist unsurların gerçekleştirilmesi durumunda olanaklı olacağını söylüyordu. Buna göre kârların toplanmasının karşısında, sendikalar, iktisat demokrasisi ve yüksek politik katılım ile oluşan bir toplumsal karşıt güç durmalıydı. Ücretler, en az üretkenlik gelişmesine uygun biçimde yükselmesi gerektiğinden, güçlü sendikalar, hatta en ideali işletme kalkülasyonunun kurumsal bağlılığı gereklidir. Kârlarını, yatırıma yönlendirme ve üretimin genişletilmesi yerine fiyat artışı ile garanti altına almaya çalışan özel sermayenin stratejilerini boşa çıkartmak için, güçlü çekirdek sektör işletmeleri ile bütün önemli branşlarda fiyat gelişimini etkileyebilecek olan kamu üretim sektörü zorunludur.

Böyle algılanan bir keynesyenizm, farklı mülkiyet biçimlerinin birbirleri ile rekabet altına girdikleri, özel kapitalist piyasaların dinamiğini kontrol ettiği ve güçlü kamu düzenlemesi ile yatırımcı çerçeve planlaması içine aldığı, güçlü toplumsal karşıt gücün ve kurumsallaşmış demokratikleşmenin olduğu, ayrıca tespit edilen belirli alanlardaki üretim araçlarında hedefli kamu mülkiyeti ile güçlü kamusal varolma güvencesinin gerçekleştiği bir »mixed economy« [karma ekonomi] yol açar. Keynesyenizm ancak bu radikalleşmiş biçimi ile bir sosyalizm modeli olarak kabul edilebilir. Avrupa ve Latin Amerika'da sosyalist güçler dönem dönem bu modeli uygulamaya çalıştılsa da, gerçek anlamda hiç bir yerde uygulamaya sokulamamıştır. Üretimin ve piyasaların küreselleşmesi böylesi bir sosyalizm modeli için, yeni ve geliştirilmiş araçlarla yanıt vermesi gereken bir meydan okuma haline gelmiştir. Ancak bu yanıtların ulus aşırı birimlere karşı keynesyenist örgütlenmenin uygulanması ile mi, yoksa küresel ürün ve sermaye trafiğinin ulusal yönlendirmeyi ortadan kaldırmasına karşı daha çok kurumsallaştırılmış »firewall«ler ya da her ikisinin kombinasyonu ile mi verileceği, henüz açıktır.

Sol keynesyen modellerin dayanacakları merkezî kaynak, kurumsallaşmış demokratikleşme ve toplumsal karşıt gücün örgütlenmesinde yatmaktadır. Keynesyenizmin izafi zayıflığı, özgür işbirliği projeleri ile aşağıdan özyönetim ve özörgütlenme projeleri alanında yatmaktadır, ki bu neoliberalizm ile girilen ihtilafta esaslı bir sorun yaratmaktadır.

Piyasa, para ve rekabetin varlığı, »Shareholder Sosyalizmi« başlığı altında toplanan sosyalizm modellerinde de verili olarak kabul görmektedir (daha detaylı tartışmalar için John E. Roemer, A Future for Socialism'e bakınız). Burada üretim araçları üzerindeki toplumsal mülkiyet, devlet mülkiyeti üzerinden değil, bireyselleştirilmiş halk mülkiyeti üzerinden örgütlenmektedir. Belirli büyüklükte olan şirketler pay senetleri biçiminde halkın mülkiyetindedir. Gerçi bu pay senetleri, hisse senetleri gibi satışa girebilirler, ancak para karşılığı satılamazlar ve bu şekilde biriktirilemezler. Bu »kuponlar« halk arasında eşit olarak dağıtılır ve işçiler ile ücretli işlerde çalışmayanlar şirket kârlarından bireysel pay alırlar ve şirket yönetimini kontrol ederler. Ancak şirket yönetimi bu kontrol altında bağımsız şirket kararları alabilirler. Kuponların kârlılığı konusunda genel bireysel çıkar söz konusu olduğundan, kapitalist ekonominin yenilenme gücü için belirleyici olan dinamik alanlarda sermayenin yönetim mekanizması kalıcı olur. Eski devlet sosyalizmi ülkelerinde kamuya ait şirketlerin mülkiyetinin bireysel dağılımı sistem değişimi sonrasında çok çabuk bir biçimde sermayenin az sayıda insanda yoğunlaşmasına neden olurken, kupon devir daimini, para devir daiminin dışında tutan bu modelde böylesi bir gelişmenin olamayacağı iddia edilmektedir.

Kapitalis piyasanın »anarşisi« bu modelde bilinçli olarak tutulu kaldığından, Shareholder Sosyalizminin etkin devlet çerçeve planlamasına, toplumsal yatırım planına ve toplumsal karşıt güç ile demokratikleşmeye gereksinimi vardır. Toplumsal gereksinimler ve zorunluluklar piyasa tarafından karşılanamadığı veya yetersizce karşılanabildiği için, farklı bir biçimde ifade edilmeli ve sözleşme gücü olacak biçime getirilmelidirler. Çalışanların şirket kararlarına doğrudan katılımı, işçilerin sendikal örgütlülüğü, kurumsallaşmış müdahale hakları olan güçlü sosyal hareketler ve halkın yerel, bölgesel ve ulusal iktisat planlamasına katılımı bunların arasındadır.

»Shareholder Sosyalizmi«nin merkezî kaynağı, üretim mülkiyetinin bu biçimi yüksek yenilenme dinamizmini içerdiğinden, ancak kapitalist koşullar altında devletin çerçeve planlamasını elinden geldiğince engellemeye çalışan özel çıkar gruplarının oluşmasını engellediğinden, ekonominin düzenlenmesi ve planlanmasıdır. Zayıflığı ise, bu modelde önemli yer verilmeyen gerçek devlet mülkiyeti ile kamusal varolma güvencesinde yatmaktadır.

Kapitalist yenilenme dinamiğinden ziyade, planlı iktisatın devlet sosyalizmi deneyimlerine dayalı

nan sosyalizm modelleri, »Bilgisayar Sosyalizmi« (Cockshott/Cotrell) olarak da adlandırılan ve Latin Amerika'daki sosyalizm uğraşları üzerinde önemli etkileri olan (»21.YY Sosyalizmi«, Dieterich) modellerdir. Burada, üretim araçları üzerindeki devlet mülkiyeti ile tarihsel planlı iktisatın bilinen zaafı (saydamsızlık, yanlış veriler, toplumsal olarak irrasyonel olan stratejilerin işletmelerdeki rasyonelitesi v.b.) modern bilişim teknolojisi yardımı ile çözülmeye çalışılmaktadır. Fiyatlar piyasaya bırakılmamakta, ancak yönlendirme etkileri »Darlık Algoritma«larıyla taklit edilmektedir (Aşırı arz fiyat indirimi, üretim azlığı fiyat artışı ile gösterilmektedir). Ancak esas itibarıyla bütün fiyatların kalkülasyonu, değer üretimi için kullanılan emek miktarının hesaplanması üzerinden yapılmaktadır.

Çekirdek sanayiilerin devletleştirilmesi, kamusal varolma güvencesinin geliştirilmesi ve toplumsal özörgütlenme ile kendi kendine yardımın desteklenmesi, Latin Amerika'daki güncel sosyalizm arayışlarının temel direkleridir. Bu modelin merkezî kaynağı, dünya piyasalarında güçlü talebi olan ve sosyal yapılanmanın Cash-Cow'u olarak hizmet veren ulusal kaynakların (örneğin petrol) kontrolüdür. İzafe ziyafığı, toplumsal karşıt güç ve kurumsal demokratikleşme alanındadır. Ulusal toplumları bir nevi bütünsel şirket olarak devlet »menecerliği« altında örgütleyen modellerde, çoğulculuk karşıtı ve otoriter tandanslar görülmektedir.

Bilgisayar sosyalizminin radikalize olmuş varyasyonunu, Michael Albert'in propaganda ettiği ve Dünya Sosyal Forumu hareketinin bazı kesimlerinde güçlü yankı bulan Parecon-Modeli'dir. Parecon-Modeli, katılımcı yöntemle üretim ve toplumsal talebin denkleştirildiği ve dağılımın piyasa olmaksızın gerçekleştirildiği bir taban demokrasili planlı ekonomiyi temsil etmektedir. Toplumsal yatırım ve gelişim gereklilikleri birbirleriyle rekabet eden, demokratik bir biçimde seçilen iktisat planlarıyla ortaya çıkmaktadırlar. Ücretin tek hesaplanma temelini reel bireysel çalışma süresi oluşturur; ücret (ve aynı zamanda ücrete ek ödentiler), kişisel tüketim için ödenen/kullanılan tüketim birimlerinin bireysel niceliğine eşittir. Bu sisteme karşı sarfedilen yüksek bürokratik planlama, »siparişe dayanan« üretim ve reproduktif faaliyetlerin dikkate alınmasındaki belirsizlik nedeniyle sakıncalar bulunmaktadır.

Güncel sosyalizm tartışmasının dördüncü varyasyonunu veya varyasyon ailesini »dayanışmacı ekonomi« oluşturmaktadır. Bu tanım bazen, günümüzdeki antikapitalist hareketin ekonomik uğraşlar ve sosyal projeler konusunda geliştirdiği herşeyin yerleştirildiği bir »Konteyner-Tanımı« olarak da kullanılmaktadır. Ancak aynı zamanda çağdaş sosyalizmin önemli bir başlangıç noktasını da tanımlamaktadır. Dayanışmacı ekonominin temel hedefi üretim ve yeniden üretimin, iktisadın ekonomik ve sosyal noktalarının bölünmüşlüğüne aşılmasıdır. Bu modele göre, kapitalizm sonrası üretim tarzına geçiş, bilhassa başta kâr etmeye yaramayan bütün üretim birimlerinin (devletsel, toplumsal, yapısal) sistematik bir biçimde teşvik edilmesi ve desteklenmesi ile olacaktır.

Özyönetim veya çalışanların yönetimi altındaki işletmeler ve alternatif ticaret ve dağılım birimleri bunlar arasında yer almaktadır. Diğer taraftan, ne devlet, ne de özel sektör olan, »Üçüncü Sektör« olarak adlandırılanı oluşturan ve kamu finansmanı (kısmen) ile toplumsal açıdan gerekli olan veya gerekli görülen görevleri yerine getiren iktisat birimleri de bunlar arasında yer almaktadırlar: kamu yararlı dernekler ve çatı örgütleri, istihdam taşıyıcıları, kamu iktisadî teşekküleri, kamu hukuku kurumları ve kamu hukuku tanınmış (yani kamusal görevleri olan) topluluklar, organlar ve bölgesel özyönetim yapılanmaları. Ve son olarak da ekonomik, sosyal veya ekolojik hizmetler sunan veya ürünler üreten, ancak yapıları nedeniyle kâr amacı gütmeyen vakıflar, networkler, hükümet ve partilerden bağımsız örgütler (NGO'lar), serbest üretim bağlantıları (ücretsiz software, bilim ve kültür üretim projeleri), komşular arası yardımlaşma [dernekleri] ve »sosyal sermayenin« değiş tokuş ilişkileri gibi iktisat birimleri bunların arasında yer almaktadırlar.

Dayanışmacı ekonominin merkezî kaynağı, serbest kooperasyon projelerinin alanıdır. Dayanışmacı ekonomi, kapitalist koşullar altında da ekonomik ilişkilerin önemli bir bölümünün kâr ilkesine uymadığını, bu alanın genişlediğini ve daha karmaşık görevler üstlendiğini ve sonucunda sosyalizme geçişin ekonominin yukarıdan devlet tarafından reorganizasyonu yerine, var olan kapitalist olmayan ekonominin aşağıdan açığa çıkarılmasıyla olabileceğini göstermektedir. Dönüşüm sürecinin bu değişmiş tasavvuru kimi zaman modern sosyalizmden »postmodern sosyalizme« geçiş (Burbach/Nunez/Kagarlitsky) veya »postmarkizm« (Mouffe, Laclau) olarak tanımlanmaktadır.

Dayanışmacı ekonominin zayıflığı tüm iktisadî düzenleme ve planlama ile karmaşık inovasyonun decelendirilmesi ve üstesinden gelinmesi alanlarında yatmaktadır. Büyük (ulus aşırı) işletmelerin ve üretim bağlantılarının, bürokratik devlet şirketleri veya sorumsuz özel tekellerin karakterini almayacağı henüz ispatlanamamıştır.

SOSYALİZMİN GÜNCELLİĞİ

Geleceğin sosyalizmi masa başında icad edilemeyecektir. Küresel değişim, bilimsel tartışma, bütün ilgili güçlerle toplumsal diyalog her zamankinden daha önemli hale gelmiştir. Aynı şekilde sosyal mücadeleler, örgütlenme denemeleri, toplumsal kampanyalar, ihtilaflar ve reel özyönetimden elde edilen deneyimlerin alış veriş de önemlidir. Kapitalizmin eleştirisi, yaşayabilen ve işleyebilecek alternatiflerin geliştirilmesi ve popülerize edilmesine bağlanmalıdır. Gerekli olan soyut öğreticilik değil, zamanın sorunlarının nasıl çözüleceğine ve insanların yerine getirilmemiş olan taleplerinin nasıl gerçekleştirileceğine yönelik açık, dürüst ilgidir. Bu insanlar arasında sosyalistler de vardır. Onların da diğer insanlarla aynı sorunları, aynı hayal kırıklıkları, aynı umutları ve aynı çelişkileri mevcuttur.

Sosyalistler, kapitalizmden, egemenlikten ve baskıdan, maddî, sosyal ve fizikî sefaletten, çelişkiler, izolasyon ve değişimden korkudan çok daha fazlasının ve başkasının olduğunda ısrar etmektedirler. Demokrasinin, hukuk devleti ve temsiliyetten daha fazlası olduğunda, yani kararların insanlar, işletmelerdeki, kentlerdeki, aile, toplum ve devletteki üreticiler tarafından doğrudan üstlenilmesine dair radikal inançta ısrar etmektedirler. [Sosyalistler], sosyalizmin devletleştirme ve merkezîyetçilikten daha fazlası olduğunda, yani toplumların sorumluluğunun bireylere verilmesi gerektiğine, yeteneklerine ve tüm koşullarını kendilerinin planlayıp, düzenleme hakkına olan radikal inançta ısrar etmektedirler. [Sosyalistler], kamuoyunun eğitime ve öğretmeden daha fazlası olduğunda, yani eşitliğe, kaynaklara eşit ulaşım hakkına, yaşam koşullarının eşitliğine ve ihtilaftaki eşitliğe olan radikal inançta ısrar etmektedirler. Kurtuluşun, sadece ezenlerin alaşağı edilmesi ve baskının kaldırılması olmadığına, aksine insanlar arasındaki ilişkinin mantığının, araçsal ve rekabet mantığından, işbirliği ve öz gelişim mantığına doğru dönüşümü olduğuna dair olan radikal inançta ısrar etmektedirler.

Sosyalizmin alanı ihtilaflar yaratmaktadır, ama aynı zamanda tek taraflı olmayı ve donmuşluğu engellemektedir. Geleceğin sosyalizmi etkin, demokratik, eşitlikçi ve kurtuluşçu («liberter») olmak zorundadır. Bugüne kadar ezilmiş ve dışlanmış sosyal grupların sosyalizm hakkındaki tasavvurları ve [sosyalizmle] bağlantılı hale getirdikleri talepleri, kendilerini kurtardıkları ve toplumsal açıdan bilinçlendikleri ölçüde değişmektedir. Sosyalizme giden hareket, mücadelelerin ve aynı zamanda yaratıcılığın, merakın, keşfin alanıdır.

* * *